

T.C.
GÜMÜŞHANE ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ

TARİH ANABİLİM DALI

CUMHURİYET DÖNEMİNDE TRABZON'DA GÜVENLİK VE EMNİYET
TEŞKİLATI (1923-1945)

YÜKSEK LİSANS

Aleyna TAĞIL

HAZİRAN -2022
GÜMÜŞHANE

**T.C.
GÜMÜŞHANE ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ**

TARİH ANABİLİM DALI

**CUMHURİYET DÖNEMİNDE TRABZON'DA GÜVENLİK VE EMNİYET
TEŞKİLATI (1923-1945)**

**SECURITY AND POLICE FORCE IN TRABZON DURING THE
REPUBLIC PERIOD (1923-1945)**

YÜKSEK LİSANS

Aleyna TAĞIL

**HAZİRAN -2022
GÜMÜŞHANE**

**T.C.
GÜMÜŞHANE ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ**

TARİH ANABİLİM DALI

**CUMHURİYET DÖNEMİNDE TRABZON'DA GÜVENLİK VE EMNİYET
TEŞKİLATI (1923-1945)**

**SECURITY AND POLICE FORCE IN TRABZON DURING THE
REPUBLIC PERIOD (1923-1945)**

YÜKSEK LİSANS

Aleyna TAĞIL

Danışman: Doç. Dr. Recep ÇELİK

**HAZİRAN-2022
GÜMÜŞHANE**

BİLİMSEL ETİĞE UYGUNLUK BEYANI

Yüksek Lisans Tezi olarak hazırlamış olduğum “**Cumhuriyet Döneminde Trabzon’da Güvenlik ve Emniyet Teşkilatı**” isimli bu tezimin, tamamen kendi çalışmam olduğunu, her alıntıya kaynak gösterdiğimi, alıntı yaptığım tüm çalışmalarını kaynakçada belirttiğimi ve Gümüşhane Üniversitesi’nin lisanslı kullanıcısı olduğu intihal yazılım programı ile Lisansüstü Eğitim Enstitüsü’nün belirlediği kıstaslara uygun olarak raporladığımı taahhüt ederim. Tezimin kâğıt ve elektronik kopyalarının Gümüşhane Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü arşivinde saklanmasına izin verdiğimi onaylarım.

Lisansüstü Eğitim ve Öğretim Yönetmeliği’nin ilgili maddeleri uyarınca gereğinin yapılmasını arz ederim.

15/06/2022

.....
Aleyna TAĞIL

TEŞEKKÜR

Bu çalıőmanın ortaya çıkmasında yardımcı olan danışman hocam Doç. Dr. Recep ÇELİK'e, eksiklerimi görerek düzeltmem hususunda yol gösteren Doç. Dr. Muzaffer BAŞKAYA'ya ve koőulsuz destek olan Doç. Dr. Yücel YİĞİT'e teőekkürlerimi sunuyorum.

Aleyna TAĞIL
GÜMÜŞHANE- 2022

ÖZET

Güvenlik ve emniyet teşkilatları devletlerin var olmalarını sağlayan en büyük kurumlardır. Osmanlı Devleti bu amaçla bünyesinde birçok görevli barındırmıştır ancak I. Dünya Savaşı ile iç düzen bozulmuştur. Milli Mücadele yıllarının ardından Türkiye Cumhuriyeti Anadolu'da yeniden bozulan düzeni tesis etmek için çalışmıştır. Bu süreçte emniyet teşkilatlanması ise varlığını devam ettirmeyi başarmıştır. Polis, jandarma ve zabıta kurumları Osmanlı döneminde kurulup Türkiye Cumhuriyeti'ne intikal eden teşkilatlar olmuşlardır.

Bu tez çalışmasında ilk olarak Osmanlı döneminde var olan emniyet yapılanmaları geniş bir şekilde ele alınarak anlatılmıştır. Ardından 1923-1945 yılları arasındaki Trabzon'daki emniyet teşkilatının işlevi, 1923 yılından öncesi ile mukayese edilerek açıklanmıştır. Bilhassa karakolların şehir içerisindeki varlıkları ve üstlendikleri rollerin yanında bölgedeki siyasi yapılanmaların emniyete katkısı, polis eğitimi noktasında yapılan emniyet çalışmaları ve toplumsal düzendeki asayiş meseleleri ele alınmıştır.

Anahtar Kelimeler: Asayiş, Emniyet, Güvenlik, Polis, Trabzon, Türkiye.

SUMMARY

Security and law enforcement agencies are the largest institutions that enable states to exist. The Ottoman Empire housed many officials for this purpose, but the internal order was disrupted by the First World War. After the years of the National Struggle, the Republic of Turkey has worked to re-establish the deteriorated order in Anatolia. In this process, the security organization has managed to continue its existence. Police, gendarmerie and constabulary institutions were organizations that were established in the Ottoman period and transferred to the Republic of Turkey.

In this thesis, firstly, the security structures that existed in the Ottoman period were discussed in detail. Then, the function of the police force in Trabzon between 1923-1945 was explained by comparing it with the one before 1923. In particular, the presence of the police stations in the city and their roles, as well as the contribution of the political structures in the region to the security, the security studies carried out at the point of police training and the issues of public order in the social order were discussed.

Keywords: Public Order, Security, Security, Police, Trabzon, Türkiye.

İÇİNDEKİLER

KABUL VE ONAY	Hata! Yer işareti tanımlanmamış.
BİLİMSEL ETİĞE UYGUNLUK BEYANI.....	IV
TEŞEKKÜR.....	V
ÖZET.....	VI
SUMMARY	VII
İÇİNDEKİLER	VIII
EKLER DİZİNİ.....	X
KISALTMALAR DİZİNİ.....	XI
1. GİRİŞ.....	1
2. OSMANLI VE CUMHURİYET DÖNEMLERİNDE ASAYİŞ VE GÜVENLİK YAPILANMASI İÇERİSİNDE GÖREVLİ KOLLUK BİRİMLERİ.....	9
2.1. Zabıta Teşkilatı.....	16
2.1.1. İhtisap Nezareti	16
2.1.2. Şehremaneti.....	18
2.2. Zaptiye Teşkilatı.....	20
2.2.1. Zaptiye Müşirliği.....	21
2.3. Jandarma Teşkilatı'nın Kuruluşu ve Gelişimi.....	24
2.3.1. Asakir-i Zaptiye Nizamnamesi	25
2.3.2. 1879 Umum Jandarma Merkeziyesi	26
2.3.3. 1904 Jandarma Nizamname-i Hümayunu ve 1909 Umum Jandarma Komutanlığı.....	28
2.4. Polis Teşkilatı'nın Kuruluşu	30
2.4.1. Polis Meclisi.....	30
2.4.2. Polis Teşkilatının Kurumsallaşma Süreci	33
2.4.2.1. 1896-1907 Dönemi	33
2.4.2.2. 1907-1913 Dönemi	34
2.4.2.3. 1913-1923 Dönemi	35
2.4.3. Polis Teşkilatının Eğitim ve Basın Faaliyetleri.....	36
2.4.3.1. 1891 Polis Dershanesi	36
2.4.3.2. Vilayat-ı Şahane Polis Mektebi.....	37
2.4.3.3. 1909 Dersaadet Polis Mektebi	37
2.4.3.4. Basın Faaliyetleri	38

2.5. Cumhuriyet Döneminde Emniyet Teşkilatının Asayiş ve Güvenlik Yapılanması...	38
2.6. Mevzuatta Yapılan Düzenlemeler (Kanun Yönetmelik).....	41
2.6.1. Polis Teşkilatı Kanunu	41
2.6.2. Polis Vazife ve Salahiyet Kanunu.....	42
2.6.3. Emniyet Teşkilat Kanunu.....	42
2.6.4. Emniyet Muamelat Memurları Nizamnamesi ve Emniyet Mensuplarının Kıyafet ve Teçhizatları Hakkında Kanunnameler	43
2.6.5. Emniyet Teşkilat Kanununa Yeni Düzenlemeler.....	44
2.6.6. Ek Kanunnameler.....	44
2.7. Eğitim Alanında Yapılan Düzenlemeler	45
2.7.1. Polis Okulları	45
2.7.2. Polis Koleji.....	47
2.7.3. Polis Kursları.....	49
3. TRABZON'DA EMNİYET VE GÜVENLİK TEŞKİLATLANMASI	50
2.1. Trabzon Emniyet Teşkilat Tarihi ve Faaliyetleri	53
2.1.1. Trabzon'da Görev Yapan Emniyet Müdürleri	53
2.1.2. Trabzon Emniyet Teşkilatı Kadrosu ve Faaliyetleri	54
2.2. Karakollar ve Faaliyetleri.....	59
2.3. Üçüncü Umum Müfettişlik Kurumu'nun Trabzon Emniyetine Katkısı	64
2.4. Emniyet Teşkilatının Güçlenmesi Amacına Yönelik Gerçekleştirilen Eğitim Faaliyetleri.....	67
3. ASAYİŞ OLAYLARI.....	70
3.1. Anadolu'da Asayişin Sağlanması	70
3.2. Trabzon'da Genel Durum ve Asayiş.....	75
3.2.1. Emniyete Dayalı Asayiş Olaylarına Örnekler.....	76
3.2.2. Toplumsal Kurallara Dayalı Asayiş Olaylarına Örnekler.....	80
SONUÇ	88
KAYNAKÇA.....	92
EKLER.....	104
ÖZGEÇMİŞ	115

EKLER DİZİNİ

Ek 1:	1845 Yılında Kabul Edilen Polis Nizamnamesinin Müsveddesi	104
Ek 2:	Cumhuriyetin İlk Yıllarında Trabzon Şehri ve Vilayet Sınırlarını Gösteren Harita	105
Ek 3:	Atatürk'ün Trabzon Gezisinden Yanında Emniyet Personeli ve Devlet Adamları.....	106
Ek 4:	Trabzon'da Bulunan Bazı Eski Karakollar	107
Ek 5:	Kullanılan Polis Kıyafetleri	110
Ek 6:	Kullanılan Bazı Polis Kıyafetleri	111
Ek 7:	Emniyet Güçleri Tarafından Kullanılan Tabanca ve Tüfekler.....	113
Ek 8:	1920 Yılı Trabzon Taşra Teşkilatı Emniyet Kadrosu	114

KISALTMALAR DİZİNİ

A. AMD.	: Amedi Kalemî Belgeleri
A. DV.	: Sadaret Mektubî Kalemî Deâvî Evrakı
A. DVN. MKL.	: Sadaret Divan Mukavelenameler
A. DVN.	: Sadaret Divanı Kalem Evrakı
A. DVNSMHM.d.	: Sadaret Mühimme Evrakı
A. MKT. MHM.	: Sadaret Mühimme Evrakı
A. MKT. MHM.	: Sadaret Mektubi Kalemî Mühimme Kalemî Evrakı
A. MKT. NZD.	: Sadaret Mektubi Kalemî Nezaret ve Devair Evrakı
A.g.e./a.g.e.	: Adı geçen eser
A.g.m./a.g.m.	: Adı geçen makale
AAMD.	: Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi
AE. SABH I.	: Ali Emirî Abdülhamid I
AE. SAMD. III.	: Ali Emiri Ahmed III
AE. SSLM. III.	: Ali Emirî Selim III
ATAM	: Atatürk Araştırma Merkezi
BCA	: Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivi
BEO	: Babıali Evrak Odası
Bk. / bk.	: Bakınız
BOA	: Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi
C. ZB.	: Cevdet Zabtiye
C.ADL.	: Cevdet Adliye
C.AS.	: Cevdet Askeriye
C.BLD.	: Cevdet Belediye
C.SM.	: Cevdet Saray
CTAD	: Cumhuriyet Tarihi Araştırmaları Dergisi
Der. / der.	: Derleyen
DH. EUM. 3.ŞB.	: Dahiliye Emniyet-i Umumiye 3. Şube
DH. EUM. 5.ŞB.	: Dahiliye Emniyet-i Umumiye 5. Şube
DH. EUM. KADL.	: Dahiliye Nezareti Emniyet-i Umumiye Müdüriyeti Belgeleri
DH.EUM.THR.	: Dahiliye Emniyet-i Umumiye Tahrirat Kalemî Evrakı

DH.MB.HPS.M.	: Dâhiliye Nezareti Mebani-i Emiriye-Hapishaneler Müdüriyeti Evrakı
DH.MKT.	: Dâhiliye Nezareti Mektubi Kalemî
DH.MUİ.	: Dâhiliye Muhaberat-ı Umumiye İdaresi Evrakı
DİA	: Diyanet İslam Ansiklopedisi
Ed. / ed.	: Editor
EGM	: Emniyet Genel Müdürlüğü
H.	: Hicri
HAT	: Hatt-ı Hümayun
Haz. / haz.	: Hazırlayan
HR. MKT.	: Hariciye Nezareti Mektubî Kalemî Evrakı
HR.TO.	: Hariciye Nezareti Tercüme Odası Evrakı
İ.DUİT.	: İrade Dosya Usulü
İ.MMS.	: İrade Meclis-i Mahsus
İ.MSM.	: İradeler Mesail-i Mühimme Evrakı
İ.ŞD.	: İrade Şura-yı Devlet
İE. DH.	: İrade Dahiliye
İE.ŞKRT.	: İbnülemin Şükr ü Şikayet
M.	: Miladi
MB.İ.	: Mebânî-i Emîriye
OTAM	: Osmanlı Tarih Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi
S.B.E.	: Sosyal Bilimler Enstitüsü
SUTAD	: Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi
ŞD.	: Şura-yı Devlet
T.C.	: Türkiye Cumhuriyeti
TBMM	: Türkiye Büyük Millet Meclisi
TFR.I.M.	: Rumeli Müfettişliği Manastır Evrakı
TS.MA. e.	: Topkapı Sarayı Müzesi Arşivi Evrakı
vd.	: Ve diğerleri, ve devamı
Y..EE..	: Yıldız Esas Evrakı
Y.PRK.A.	: Yıldız Perakende Evrakı Sadaret Maruzatı

1.GİRİŞ

İnsanoğlu var olduğu andan itibaren belirli bir nizam içerisinde yaşayarak toplumun güven ve huzurunu sağlamaya özen göstermiştir. İnsanlar zamanla örgütlenerek devlet adı verilen yapıyı oluşturmuştur. Devletlerin ortaya çıkması ile beraber asayiş ve güvenlik meselesi gündemden güne önemini artırmıştır. Bu bağlamda ülke sınırlarını korumak adına eski medeniyetlerden itibaren ordu ve kolluk sistemi çeşitli isimler altında kurumsallaşmaya başlamıştır. Devletin varlığını sürdürebilmesi ise güvenlik olduğu kadar adalet sistemiyle de yakından ilgilidir. Şayet adalet sistemi düzgün işlemez ise toplum içerisinde bozulma ve yozlaşma görülür. Bu sebeple hem halkı hem devleti denetleyecek görevlilere ihtiyaç duyulmuştur.

Sınırların güvenliği ile beraber içerisinde yaşayan toplumun bilhassa can, mal ve ırz güvenliğinin sağlanması o devletin ömrü ile doğrudan alakalıdır. Devletini sağlam bir zemine oturtmak için bütün hükümdarlar bünyelerinde çeşitli güvenlik ve asayiş görevlileri barındırmıştır. Çoğu zaman teşkilatlanma içerisinde giderek sahip oldukları sınırlar üzerinde kapsamlı bir iç güvenlik ağı tesis etmeye çalışmışlardır.¹

İslamiyet öncesi ilk Türk Devletlerinde asayiş ve güvenlik yapılanması doğal ortamında şekillenmiştir. Asya Hun devleti asayişe önem vererek devleti bu doğrultuda teşkilatlandırmıştır. Yönetimde ikili teşkilat sistemini uygulamaları ile iç ve dış tehditlere karşı önlemler alarak kendinden sonra kurulacak Türk Devletlerine güvenlik altyapısı oluşturmuştur.² Göktürkler ise güvenliği merkez ve taşra olarak ikiye ayırmışlardır. Merkezde kağanı korumak amacıyla *börü* adı verilen özel birlik bulunmaktaydı ve bütün devlet yetkilileri onların sağladığı emniyet ortamında yaşamaktaydı. Taşrada ise töreye sıkı sıkıya bağlı kalınmakla birlikte yerel yöneticiler iç güvenlikten sorumlu olmuşlardır. Uygurlara geldiğimizde yine aynı sistem devam etmiş ve kağanın bulunduğu yer başlıca korunan mevki olmuştur.³

İlk Türk Devletlerinde genel itibariyle güvenlik töre ile sağlanmıştır. Kurdukları devlet teşkilatı suçlulara karşı ağır ve caydırıcı hükümler barındırmıştır. Örneğin; adam öldürmek, zina, hırsızlık, tecavüz, vatana ihanet etmek cezası idam olan sabit suçlar

¹ İbrahim Kafesoğlu, *Türk Milli Kültürü*, Ötüken, 36. Basım, İstanbul 2014, s. 237-238.

² Sema Orsoy, "Çin Kaynaklarına Göre Hunlarda Asayiş ve Güvenlik Yapılanması", *Türk Polis Tarihinin Kökenleri*, Ed: Yücel Yiğit, Polis Akademisi Yayınları, Ankara 2017, s.6.

³ Ahmet Taşağıl, "Gök Türk Döneminde İç Güvenlik Meselesine Bir Bakış", *Türk Polis Tarihinin Kökenleri*, Ed: Yücel Yiğit, Polis Akademisi Yayınları, Ankara 2017, s. 31; Tilla Deniz Baykuzu, "Uygur Kağanları ve Yakın Korumalarına Dair", *Türk Polis Tarihinin Kökenleri*, Ed: Yücel Yiğit, Polis Akademisi Yayınları, Ankara 2017, s. 37.

olmuştur. Suçlunun cezası derhal verildiği için toplum içerisinde kan davası görülmemiştir.⁴

Türk Devletleri ise İslamiyet’i kabulünün ardından İslam kültüründen etkilenerek kendi kültürleri ile İslam kültürünü sentezlemişlerdir. Bu doğrultuda Hz. Ömer döneminde kurulan Şurta teşkilatını kullanmaya başlamışlardır. Bilhassa geceleri emniyeti sağlayan kurum Şurta teşkilatıdır. Bunun dışında subaşı gibi görevliler de yine Türk İslam Devletleri içerisinde güvenlik komutanları olmuşlardır.⁵ Selçuklu Devleti’nde ise çok güçlü bir askeri ve idari sistemin olduğu göze çarpmaktadır ki bunun nedeni de uyguladıkları ikta sistemidir. İkta sistemi ile hem ekonomik yönden düzen içerisine giriliyor hem de memleketin bütün köşesine asayiş ve güvenliği sağlayacak askerler ve görevliler gönderiliyordu. Vilayet askerleri ve subaşlarının yanında “yargucu” adı verilen idari hakim olan görevliler bulunmaktaydı.⁶ Benzer bir durum Osmanlı Devleti’nde de mevcuttur. Türk Devletleri birbirinin peşi sıra kurulmuş olduğundan benzer teşkilatların devlet yapılanması içerisinde bulunması da olağan bir durumdur. Osmanlı Devleti’nde bulunan askeri sınıf kendi içerisinde birçok gruba ayrılmaktadır ki bunların her birinin devletin güvenliği ve halkın güvenliğini sağlamada önemli görev ve sorumlulukları bulunmaktadır.⁷

Devletlerin var olmasında doğrudan ilişkisi bulunan güvenlik kurumlarının varlığı iç yönetim ile ilişkilidir. Osmanlı’nın son dönemi ile Cumhuriyetin ilk yıllarından itibaren ülke içerisinde kolluk kuvvetleri de yenilenmeye ihtiyaç duymuştur. Bilhassa Osmanlı Devleti’nin toplum üzerindeki merkezi yönetim gücünü kaybetmeye başlaması ve rüşvet, adam kayırma, gasp, hırsızlık gibi olayların yaşanması ile yenilik ihtiyacı derinden hissedilmeye başlanmıştır. Yenileşme hareketleri içerisinde ilan edilen fermanlar ile bu durum ortadan kaldırılmaya çalışılmışsa da başarılı olunamamıştır. Ancak değişim ve dönüşüm içine girilmesi ile beraber hem Osmanlı hem de Türkiye Cumhuriyeti birçok yeni kurum yapılanmasına kavuşmuştur. Bu yapılanmalardan kuşkusuz en önemlilerinden biri emniyet teşkilatı ile askeri yapılanmadır.

Osmanlı Devleti’nde özellikle Yeniçeri Ocağı’nın kaldırılmasından sonra askeri düzende köklü değişimlere gidilmiştir. Yeni kurulan ordunun yanında İhtisap Nezareti, Zaptiye Teşkilatı ve Umum Jandarma Komutanlığı’nın kurulması ile güvenlik ağı birimlere ayrılarak daha sağlam adımlar atılmak istenmiştir. Ülkenin içerisinde bulunduğu zor durumdan kurtulması için köklü değişikliklerin bir an önce yapılmasına

⁴ Kafesoğlu, a.g.e., s.281.

⁵ İsmail Yiğit, “Memlükler”, *DİA*, Cilt: 29, Ankara 2004, s. 97.

⁶ Osman Turan, *Selçuklular Tarihi ve Türk-İslam Medeniyeti*, Ötüken, 17. Basım, İstanbul 2014, s. 309-310.

⁷ Abdullah Saydam, *Osmanlı Medeniyet Tarihi*, Derya Kitabevi, Trabzon 1999, s. 45.

gerekliydi. Bu noktada önemli iki husus Tanzimat Fermanı ve Islahat Fermanı olmuştur. Öyle ki bu fermanlar bozuk toplum düzenini yeniden kurmak amacının yanında; kişinin hak ve hürriyetini korumaya yönelikti.

İstediği gibi toparlanamayan Osmanlı Devleti'nin I. Dünya Savaşı'na dâhil olması ile beraber işler daha da karmaşık bir hal almıştır. Devlet sınırları içerisinde asayişin sağlanmasında güçlük çekilmiştir. İtilaf Kuvvetlerinin işgallere başlaması ile birlikte Osmanlı Devleti büyük bir çıkmaza doğru sürüklenmiştir. Savaş esnasında yorgun düşmüş halk ve bitap durumda olan askerin yansıra kurulmaya çalışılan iç güvenlik teşkilatları faaliyetlerini durdurma noktasına getirmiştir. Şayet hiçbir zaman kurumları tamamen kapatma yoluna gitmeyerek her fırsatta görevlerini yapmaya engel durumları ortadan kaldırmaya çalışmışlardır. Ancak İtilaf Devletleri ülkede bulunduğundan güvenliği sağlamak pek mümkün olmamıştır. Türk halkının işgallere karşı Milli Mücadele hareketini başlatması ile ülkedeki bütün birimler bu harekete destek çıkmıştır. İşgallere karşı direniş gösteren ordunun yanında mevcut emniyet teşkilatları ve polisler de destek vererek Milli Mücadele'yi zafere ulaştırmada önemli görevler üstlenmişlerdir.

Savaş durumunun ülkeyi zor durumda buldurmasının yanı sıra değişim ve dönüşüm hareketleri de devam etmiştir. Her alanda kendini gösteren yenilikçi yaklaşımla beraber yeniden bir güvenlik ağı tesis edilmeye çalışılmıştır. Bunun için öncelikle Osmanlı'nın son döneminde getirilen uygulamalar devam ettirilmiş, şartlar elverdiğinde ise yeniden düzenlenmiştir. Bilhassa asayişten sorumlu görevli olan zabıtalara Osmanlı döneminde belediye teşkilatı içerisine katılarak varlığını sürdürmüştür. Şehirlerin asayişi, düzeni, intizamı ve esnaf denetlemesi gibi işlerle meşgul olan zabıtalara meslek hayatları dönem dönem kesintiye uğrayarak polis teşkilatı içerisinde varlık gösterse de zamanla belediye içerisinde yerini sağlamlaştırmıştır. Esas asayişten sorumlu güvenlik birimi ise polis ve jandarmadır. Bu noktada polisin görevi şehir içindeki nizamı korumak, jandarmanın ise şehir dışında kalan köy, kasaba gibi yerleşim yerlerini kontrol ederek nizama sokmaktır. Asayişin sağlanması adına hem mevcut teşkilatlar kurumsallığını sürdürmüş hem de nitelikli elemanlar yetiştirilmesi için memleketin çeşitli yerlerinde polis okulları, jandarma okulları, kurslar ve dersaneler açılarak nitelikli elemanlar yetiştirilmek istenmiştir.

Bu dönemde Anadolu'daki önemli merkezlerden biri Trabzon şehridir. Sayılı bulunan polis okullarının bir tanesinin de hem Osmanlı hem de Cumhuriyet dönemlerinde burada açılmış olması önemini göstermektedir. Karadeniz ticaretinde önemli bir konuma sahip olan limanı sayesinde ve ticari güzergâhların üzerinde bulunan gözde illerden bir tanesi olması sebebiyle şehrin bütün idari, adli ve sosyal yapısının yanında asayiş ve

güvenlik yapılanması da üzerinde durulması gereken bir konudur. Bilhassa Karadeniz üzerinden ülke işgal edilmek istendiğinde düşman kuvvetlerin karaya çıkacağı nokta yerlerden bir tanesi Trabzon kentidir. Bu sebeple kentin geçmişten gelen önemli ve stratejik noktalarını tespit etmek, tarihten ders çıkarmak bağlamında elzemdir. Ancak bu şekilde Trabzon'un yüzyıllarca önemini nasıl koruduğu ve Osmanlı'dan Cumhuriyet'e geçiş döneminde hangi aşamalardan geçtiğini anlamak mümkün olacaktır. Nitekim şehir; gerek savaş durumlarında gerekse Cumhuriyet'in getirdiği inkılapları uygulamakta ne kadar vatanına bağlı ve yenilikleri kabul eder bir yapıda olduğunu göstererek Türk milletine örnek olmuştur.

Kent tarihi ile ilgili yazılan eserler incelendiğinde kolluk kuvvetleri ve emniyet teşkilatı hakkında yazılmış, geniş bilgi veren bir eser bulunmamaktadır. Böyle bir eserin bulunmuyor olması kent tarihi açısından büyük bir boşluktur. Oysaki Trabzon şehri kadim zamanlardan beri önemli merkezlerden bir tanesi olmuştur. İşlek bir ticaret hayatı olan Trabzon'da emniyet ve asayiş de oldukça önemlidir. Aynı zamanda savaşlarda asker sevkiyatı ve iaşenin gerçekleştirilebilmesi için gerekli kara ve deniz ağının yine bu kentte bulunuyor olması da şehri ayrıca ön plana çıkaran başka bir ayrıntıdır. Böyle önemli bir noktada asayişin yok sayılması mümkün değildir.

Trabzon kentinde kolluk kuvvetleri ve emniyet teşkilatını kapsayıcı eserler bulunmadığından bu boşluk çeşitli dokümanlar ile doldurulacaktır. Trabzon ile ilgili yazılmış kaynak bulunmuyor olsa da ülke bazında yazılan kıymetli eserler vardır.

Kolluk tarihi ile ilgili eserleri incelediğimizde son yıllarda özellikle polis kurumu üzerine yapılan çalışmaların arttığını rahatlıkla söyleyebiliriz. Bunun yanında jandarma kurumu da araştırılarak ortaya koyulmaya başlanmıştır. Zabıta tarihi ise daha çok belediye tarihi içerisinde kalarak diğer iki kurum kadar gün yüzüne çıkartılmamıştır. Zabıta tarihi ile ilgili yazılan eserlerin sınırlı olmasının yanında şöyle bir durum vardır ki; özellikle Cumhuriyet öncesi dönemde zabıta kelimesi sadece belediye zabıtasını ifade etmeyip çoğunlukla polis ve askeri görevlilerin yerine kullanılmıştır. Bu sebeple zabıta kelimesini gördüğümüz eserlerde öncelikle zabitanın hangi anlamda kullanıldığına bakmamız ve belediye zabıtasını ifade etmediğini hatırlamamız gerekmektedir.

Türk zabıta tarihinde yazılan ilk kapsamlı eser Derviş Okçabol'un ilk baskısı 1940 yılında yayımlanmış olan *Türk Zabıta Tarihi ve Teşkilat Tarihçesi*⁸ adlı eseridir. Esasına bakılırsa ilk olarak kendi ders notlarından oluşan bu kitap 1939 yılında basılmıştır. Eski Türklerdeki zabıta teşkilatı, İslamiyet döneminde Türklerde zabıta teşkilatı ve Osmanlı dönemi zabıta teşkilatının anlatılmış olmasının yanında eski Yunan, Eski Roma, Cengiz

⁸ Derviş Okçabol, *Türk Zabıta Tarihi ve Teşkilat Tarihçesi*, Polis Akademisi Yayınları, Ankara 2016.

yasalarında zabıta ve Timur yasalarında zabıta gibi kıymetli bilgileri bize sunmuştur. Birçok kelimenin kökeni ile beraber açıklanmasının yanında Osmanlı dönemindeki zabıta işlerini yürüten görevliler detaylıca anlatılmıştır. Son bölümünde ise mesleği başında şehit düşen emniyet mensuplarının bulunduğu il, şehit olma nedenleri, görevleri, kimlik bilgileri tablo halinde sunulmuş olması ayrı önem teşkil etmektedir.

Konuyla ilgili bir diğer eser ise Ankara Polis Enstitüsü öğretmeni ve eski arşiv müdürlerinden Hikmet Tongur'un kaleme almış olduğu *Türkiye'de Genel Kolluk*⁹ isimli eser vardır. İlk bölümde zabıta işlerinde görevli kimselerin makam ve mevkileriyle birlikte padişah, kadı, vezir, muhtesip, subaşı gibi devlet yönetiminde önemli yerlerde bulunan kimselerin kolluk açısından önemi anlatılmıştır. Sonrasında ise Osmanlı Devleti'nin başkentindeki kolluk hizmetleri ile burada güvenlikle yükümlü olan birliklerden bahsedilmiştir. Başkent haricinde taşradaki güvenlik hizmetlerine dair başka bir bölüm açarak birçok değerli bilgiyi nakletmiştir. Eseri oluşturan esas kısım ise şüphesiz ki kolluk hizmetleri üzerinde yapılan ıslahatlar ve yenileşme hareketlerinden sonra ortaya çıkan yeni birimlerin anlatıldığı kısımlardır. Bu bölümlerde zaptiye döneminden itibaren kolluk birimi, ilk polis teşkilatının ve ilk jandarma teşkilatının oluşturulması yönetmelikler ve kanun maddeleriyle birlikte sunulmuştur.

Zabıta tarihi üzerine yazılmış kapsamlı kitaplardan bir diğeri ise Halim Alyot'un ilk baskısı 1947 yılında yayımlanan *Türkiye'de Zabıta, Tarihi Gelişim ve Bugünkü Durum*¹⁰, dur. Eserin ilk kısmında eski Türklerdeki zabıta işlerinden başlanarak Osmanlı Devleti'nin son dönemine kadar kurumlar detaylıca anlatılmıştır. İkinci kısmında ise milli mücadele döneminden itibaren güvenlik teşkilatlanması ve faaliyetleri irdelenmiştir. Literatür bağlamında bakıldığında içerisinde birçok kanun ve mevzuat barındırdığı için son derece önemli bir başvuru eseridir.

Gün geçtikçe güvenlik ve emniyet alanına ilişkin araştırmaların da önem ve hız kazandığını görmekteyiz. Bu hususta son dönemlerde yayınlanmış eserlerden biri de editörlüğünü Yücel Yiğit'in yapmış olduğu *Türk Polis Tarihinin Kökenleri*¹¹ isimli kitaptır. Çin kaynakları ışığında Hunlardaki asayiş, Göktürk, Uygur ve Avrupa Hunları gibi ilk Türk Devletleri'ndeki güvenlik yapılanmaları ile başlayarak her bölümde kronolojik olarak ilerlenmiş ve son bölümde Türk romanlarında polis figüründen bahsedilmiştir. Ayrıca eserin sekizinci bölümünde erken Cumhuriyet döneminde kolluk

⁹ Hikmet Tongur, *Türkiye'de Genel Kolluk*, Polis Akademisi Yayınları, Ankara 2016.

¹⁰ Halim Alyot, *Türkiye'de Zabıta, Tarihsel Gelişim ve Bugünkü Durum*, Türk Polis Tarihi Araştırmaları Merkezi, Ankara 2008.

¹¹ *Türk Polis Tarihinin Kökenleri*, Ed.: Yücel Yiğit, Polis Akademisi Yayınları, Ankara 2017.

ve güvenlik ile ilgili yapılmak istenenler anlatılmıştır. Araştırma sahamız içerisinde bulunması sebebiyle bu bölüm ayrıca önem teşkil etmektedir.

Bu eserlerin dışında Polis Mecmuasında özellikle polis teşkilatı ile ilgili önemli yazılar bulunmaktadır. Emniyet teşkilatının tek yayını olma özelliğini taşımasının yanı sıra içeriğinde cinayet hikâyeleri, olay yeri inceleme, işlenen suç ve suç türleri, polisin görevleri, batıya kıyasla ne kadar başarılı oldukları gibi birçok konudan bahsetmektedir. İlk sayısı 1913 yılında çıkarılan Polis Mecmuası 15 günde bir çıkartılıyordu. 1936 yılına geldiğinde ise isim değişikliği yapılarak Polis Dergisi adını aldı. Yayın hayatı zaman zaman sekteye uğrasa da günümüzde devam etmektedir.¹²

Haşim Albayrak'ın *Osmanlı Arşivlerindeki Trabzon Belgelerinin Özetleri*¹³ adlı eser, Devlet Arşivleri sayfası üzerinden araştırma yaparken fayda sağlamaktadır. Trabzon iline dair Osmanlı arşivindeki bütün belgeler tasniflenerek tablo, özet ve yer bilgisine varana kadar sunulmuştur. Ayrıca eserin sonunda bulunan indeks kısmı ile araştırma yaparken aranılan bilgiye ulaşılması daha da kolay bir hale gelmiştir. Bu anlamda eser Cumhuriyet dönemi öncesi ve geçiş sürecinde Trabzon'da yaşanan bütün durumları ihtiva ettiğinden konumuz olan güvenlik ve emniyet ile ilgili belgeler de oldukça fazladır.

Milli Mücadele yıllarında asayişin sağlanması ve iç güvenliğin oluşturulması sürecinin nasıl işlediğini anlatan *Türk Polis Tarihi, Kurtuluş Savaşında İç Güvenlik ve Polis*¹⁴ adlı çalışma önemli bilgiler barındırmaktadır. Eser iki cilt olarak planlanmış ancak yalnızca I. cildi yayınlanmıştır. Bu sebeple Cumhuriyet'in ilanından önceki dönem ile ilgili geniş bilgiler verirken Cumhuriyet döneminde güvenlik ve emniyetle ilgili bilgilerden yoksun kalmıştır. İkinci cildin yayınlanamamış olması büyük bir eksiklik olmuştur.

Kurtuluş Savaşı dönemi ile ilgili değerli bir başka kaynak ise Hamit Pehlivanlı tarafından kaleme alınmış olan *Kurtuluş Savaşı İstihbaratında Askeri Polis Teşkilatı*¹⁵ isimli eserdir. Bu dönemde istihbarat ile ilgili yeterli ve geniş anlatımlı bir eser olmamasından dolayı bu kitabı ele aldığını belirten Pehlivan, polis teşkilatının Cumhuriyet döneminden önce hangi çalışmaları yürüttüğünü başlangıcından sonuna kadar tafsilatlı bir şekilde anlatmaya çalışmıştır.

¹² Akdeniz, a.g.m., s. 366, 368.

¹³ Haşim Albayrak, *Osmanlı Arşivlerindeki Trabzon Belgelerinin Özetleri*, Trabzon Büyükşehir Belediyesi Yayınları, Aralık 2016.

¹⁴ Fethullah Eraslan-İsmail Metin, *Türk Polis Tarihi, Kurtuluş Savaşında İç Güvenlik ve Polis*, Cilt: I, Aslımlar Basımevi, Ankara 1984.

¹⁵ Hamit Pehlivanlı, *Kurtuluş Savaşı İstihbaratında Askeri Polis Teşkilatı*, Genelkurmay Başkanlığı Basımevi, Ankara 1992.

Jandarma Öğretim Görevlisi Binbaşı Nurettin Akman tarafından kaleme alınan *Yönetimde İç Güvenlik ve Jandarma*¹⁶ isimli eser Osmanlı'nın son döneminde güvenliği teşkil eden polis, jandarma, zabıta gibi kurumların nasıl birbirinden ayrılarak yeni oluşumlara girdiğini anlatmaktadır. Jandarmanın iç güvenlikte üstlendiği rol ile birlikte polis teşkilatı hakkında bilgiler de vermiştir. Aynı zamanda ülke içerisinde güvenlik işlerini yürüten bu iki kurum arasında benzerlik ve farkları ayırt edebilmek için de yararlanılması faydalı olan bir kitaptır.

Ülke genelini kapsayan güvenlik ve emniyet ile ilgili eserlerin bulunmasının yanında Trabzon iline indirgenerek yazılmış bir eser olmadığından ötürü kentle ilgili bilgilere ulaşmakta yerel kaynaklardan yararlanılmıştır. Trabzon tarihi genel olarak sosyal ve siyasi açıdan ele alınmış olup güvenlik ile ilgili bilgilere fazla yer verilmemiştir. Bu konuda arşiv belgeleri ışığında Trabzon Belediyesi Meclis Tutanakları ve yerel gazeteler başlıca yararlanılan kaynaklar olmuştur. Bilhassa bunların yanında kent tarihi ile alakalı olan ve asayişe de kısaca yer veren değerli eserler de bulunmaktadır. Bu eserler Trabzon tarihini çok yönlü olarak inceleyip güvenlik alanına da değinmeleri açısından konu bakımından yararlı olmuşlardır.

Bu bağlamda Mehmet Akif Bal'ın hazırlamış olduğu *Hatıralarda Trabzon'un Yakın Tarihi*¹⁷ adlı eser kent tarihi ile ilgili birçok bilgi vermektedir. 1860 yılından 1950 yılına uzanan kıymetli bir eser vücuda getirmiştir. İçerisinde emniyet ve asayişe yönelik bir bölüm olmamasının yanında özellikle dipnotlarda verdiği açıklayıcı bilgiler ve cümle aralarında değindiği asayiş konusu bakımından titizlikle incelenmesi gereken bir eser olduğunu göstermektedir. Bölge ve yer adlarının anlamlarının da açıklanmış olması bölgeyi incelemek adına yapılacak çalışmalarda oldukça kolaylık sağlayacaktır.

Mesut Çapa ve Rahmi Çiçek'in ortaklaşa yazmış oldukları *Yirminci Yüzyıl Başlarında Trabzon'da Yaşam*¹⁸ adlı eser ve Rahmi Çiçek'in *İstikbal Gazetesine Göre Trabzon'da Belediye ve Belediyecilik*¹⁹ adlı eseri de belediye hizmetlerini teferruatlı bir şekilde anlatmasının yanında denetim işlerine de ayrı bir parantez açılmış olmasından ötürü oldukça değerlidir. Nitekim bahsi geçen ilk eserde asayiş adı altında kısa bir bölüm de mevcuttur.

Trabzon kent tarihi ile ilgili yazılmış eserler içerisinde çalışılan dönemi kapsamayan ancak kentin güvenliği hakkında bilgiler verip şehirdeki genel durumun anlaşılmasını kolaylaştıran eserler de mevcuttur. Bu eserler; *Milli Mücadelede*

¹⁶ Nurettin Akman, *Yönetimde İç Güvenlik ve Jandarma*, Genelkurmay Başkanlığı Basımevi, Ankara 1991.

¹⁷ Mehmet Akif Bal, *Hatıralarda Trabzon'un Yakın Tarihi (1860-1950)*, Abp Yayınevi, Trabzon 2004.

¹⁸ Mesut Çapa ve Rahmi Çiçek, *Yirminci Yüzyıl Başlarında Trabzon'da Yaşam*, Serander Yayınları, 2004.

¹⁹ Rahmi Çiçek, *İstikbal Gazetesine Göre Trabzon'da Belediye ve Belediyecilik (1919-1925)*, Serander Yayınları, 2011.

Karadeniz²⁰, 19.Yüzyılın Son Çeyreğinde Trabzon²¹, Trabzon'dan Atatürk'e²², Trabzon Basın Tarihi²³ gibi kıymetli eserlerdir.

²⁰ Rahmi Doğanay, *Milli Mücadele'de Karadeniz (1919-1922)*, AAM, Ankara 2017.

²¹ Abdurrahman Okuyan, *19. Yüzyılın Son Çeyreğinde Trabzon, Dini, Sosyal ve Kültürel Hayat*, Kalem Yayınevi, Trabzon 2013.

²² *Trabzon'dan Atatürk'e*, Haz.: Trabzon İl Kutlama Komitesi, Trabzon 1981.

²³ Hüseyin Albayrak, *Trabzon Basın Tarihi*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayın Matbaacılık ve Ticaret İşletmesi Tesisleri, Ankara 1994.

2. OSMANLI VE CUMHURİYET DÖNEMLERİNDE ASAYİŞ VE GÜVENLİK YAPILANMASI İÇERİSİNDE GÖREVLİ KOLLUK BİRİMLERİ

Kolluk en basit anlamda güvenliği sağlamakla görevli olan polis ve jandarmaya verilen genel isimdir.²⁴ Ülkeler iç güvenliklerini sağlamak ve kamu düzeninin eksiksiz işleyişinin devam etmesi için çeşitli birimleri görevlendirir. Buradaki en etkin kişiler ise gerektiğinde silah kullanma yetkisinin de verildiği kolluk kuvvetleridir.²⁵ Devletler var olduklarından beri kolluk kuvvetlerine ve birimlerine ayrıca ehemmiyet vermişlerdir.

Osmanlı Devleti'ne baktığımızda iç güvenliğin ve asayişin sağlanmasında eski Türk geleneklerinin de devamı olarak çeşitli kolluk görevlileri bulunmaktadır. Osmanlı Devleti büyüdükçe kurumların isimleri, görevleri, teşkilat yapıları da değişmiştir. Bu da birçok farklı görevlinin ortaya çıkmasına, zaman zaman isim karışıklıklarının yaşanmasına sebebiyet vermiştir. Sözü ettiğimiz kolluk birimlerini incelediğimizde görevlerinin birbirine çok benzer hatta kimi zaman aynı olduklarını görüyoruz. Bu da ülkede asayişin sağlanmasında özel bir gayret gösterildiğinin ve toplumun emniyetinin sağlanmasına önem verildiğinin işaretidir. Bu kolluk birimlerinin dışında kurulmuş olan zabıta, polis ve jandarma teşkilatı vardır ki bunlar Cumhuriyet döneminde de aynı isimle varlıklarını devam ettirmektedir.

Yeniçeri Ocağı ve Ağaları

Yeniçeri ağası, Yeniçeri Ocağı'nın ve başkent'in korunmasında en üst derecede görevli komutandı. Aynı zamanda başkent'in en büyük kolluk amiri de kendisiydi. Emniyetin ve asayişin sağlanması adına emri altında bulunan subaşı, asesbaşı, salma başçuhadar, cellat, falakacıbaşı, böcekbaşı gibi birçok birimi yönetirdi.²⁶ Haftada 2-3 kez İstanbul sokaklarında gezerek ceza hak edenleri cezaya çarptırır, yangın çıktığında itfaiye gibi hareket ederek yangına müdahale eder, padişah değişikliği olduğunda yeni padişahın ve yaşamasına izin verilen şehzadelerin güvenliğini sağlar, Divan-ı Hümayunda muhafızlık yaparlardı.²⁷ Bu görevlerin dışında belediye işlerine de bakarak belediyenin sağlanması gereken asayişini temin etmek için çalışırlardı. Şehirde suç oranını düşürmek için çarşı pazar dolaşmalarının yanında suçlu kişiler arasında idam cezasına çarptırılanlar olursa bunları sadrazamdan izin aldıktan sonra dar ağacına götürürlerdi.²⁸

²⁴ *kolluk*, <https://sozluk.gov.tr/>, (27.07.2021 14.10)

²⁵ Hakan Ayyıldız, "Kolluk Faaliyetlerinin Denetimi Hakkında Genel Bir Değerlendirme", *Türkiye Barolar Birliği Dergisi*, Cilt: 2019, Sayı: 143, Yıl: 2019, s.144.

²⁶ Tongur, a.g.e., s. 54.

²⁷ Tongur, a.g.e., s. 55.

²⁸ Okçabol, a.g.e., s. 37.

II. Mahmud'un padişah olmasının ardından gerçekleştirdiği yenilikler ile birlikte Yeniçeri Ocağı kapatılarak yerine Asakir-i Mansure-i Muhammediye Ordusu getirilmişti. Öyle ki Yeniçeri Ocağı'nın kaldırılması bazı kesimler tarafından sevinçle karşılanmış ve Sultan II. Mahmud'a kasideler yazılıp sunulmuştur.²⁹ Yeniçeri Ocağı'nın kaldırıldığına dair emirler içeren belgeler bağlı eyaletlere gönderilmiştir.³⁰ Böylece güvenlik ve asayişin sağlanmasında en büyük yetkili olan yeniçeriler yerini başka birimlere bırakmaya başlamıştır.

Subaşı

Eski Türklerde ordu, asker anlamına gelen subaşı tabiri Osmanlı'da şehir güvenliğini sağlayan görevli olarak kullanılmıştır. Subaşılardan görevleri Fatih döneminde kanunname ve yasaknamelerle belirlenmiştir.³¹ Buna göre başlıca görevleri merkezin ve kadının vermiş olduğu hükümleri uygulamak, suç işlenmesini engellemek ve suç işlendiği takdirde suçlunun yakalanarak adalete teslim etmektir. Asayişin sağlanması dışında subaşılardan bir diğer görevi ise vergi toplamaktır.³² Subaşı en yüksek emniyet görevlisi ve infaz memuru olarak kadının birinci dereceden yardımcısıdır.³³

Birçok görevi bulunan subaşılardan asayişle ilgili görevde bulunmalarına "kol gezmek" adı verilirdi. Zamanla kolluk görevinin yanında belediye işleri ile alakadar olmuşlardır.³⁴ Buldukları bölgeye göre çeşitli isimler alan subaşılardan merkezde asesbaşıyla birlikte hareket ederdi. Şehrin iâşesi, nizamı, temizliği, huzur ve güvenliği gibi birçok sosyal durumdan sorumluydu. Taşrada görevli olanlar ise inzibat işlerinin yanında ticaret işlerine karışır, kale ve köprü inşaatında çalışır, devşirmeleri tespit eder ve bununla ilgili defter tutardı.³⁵ Asıl görevleri asayişin temin etmesi olmasına rağmen vergi toplamakla görevlendirilmişlerdir.³⁶ 1826'da düzenlenen İhtisap Ağalığı Nizamnamesi ile yeni bir sürece geçilmiş ve 20. yüzyıl başlarında subaşı teşkilatı ortadan kaldırılmıştır.³⁷

²⁹ Yazılan kaside örnekleri için bk.: BOA, *Topkapı Sarayı Müzesi Arşivi, Evrak (TS.MA. e.)*, 367/13, H. 29.12.1241; BOA, *Topkapı Sarayı Müzesi Arşivi, Evrak (TS.MA. e.)*, 367/14, H. 29.12.1241; BOA, *Topkapı Sarayı Müzesi Arşivi, Evrak (TS.MA. e.)*, 367/15, H. 29.12.1241; BOA, *Topkapı Sarayı Müzesi Arşivi, Evrak (TS.MA. e.)*, 367/16, H. 29.12.1241.

³⁰ BOA, *Hatt-ı Hümayun (HAT)*, 289/17343, H. 29.01.1242; BOA, *Hatt-ı Hümayun (HAT)*, 292/17420, H. 25.11.1241; BOA, *Hatt-ı Hümayun (HAT)*, 292/17421, H. 03.12.1241; BOA, *Hatt-ı Hümayun (HAT)*, 446/22285, H.13.12.1241.

³¹ Mücteba İlgürel, "Subaşı", *DİA*, Cilt: 37, 2009, s. 447.

³² Turan Açık, "Osmanlı İmparatorluğu'nun 17. Yüzyıldaki "Alacakaranlığından" Bir Kesit: Trabzon Subaşılarının Yerleşmesi", *SUTAD*, Sayı: 40, 2016, s. 139.

³³ Abdullah İslamoğlu, "Hukuk Tarihimizde Polis Kurumuna Kısa Bir Bakış", *I. Türk Hukuk Tarihi Kongresi Bildirileri*, s. 330.

³⁴ Tongur, a.g.e., s. 34.

³⁵ İlgürel, a.g.m., s. 447.

³⁶ Açık, a.g.m., s. 146; BOA, *A. {DVNSMHH.d.}*, 3/1598, H. 16.01.968; BOA, *İbnülemin Şükr-ü Şikayet (İE.ŞKRT)*, 1/2, H. 29.12.1255.

³⁷ İlgürel, a.g.m., s. 448.

Asesbaşı

Ases kelimesi Arapçada bekçi anlamına gelen “ass” kelimesinin çoğuludur. İslam Devletleri içerisinde asesin görevi özellikle geceleri emniyet ve asayişini sağlamaktı. Vezir-i azamın şehir içinde yapacak olduğu gezilere refakat eder, Cuma namazına gidecek olan sadrazamın ve padişahın geçeceği yolların güvenliğini teftiş ederdi.³⁸ Bilhassa Yedikule Zindanlarında bulunan hapisanelerin korunmasından görevli kişiler yine aseslerdi.³⁹

Geceleri çarşı, pazar, mahalle ve şüpheli görünen yerlerde gezerek emniyeti sağlardı. Başlangıçta subaşılardan yardımcısı olarak geceleri gezerken zamanla subaşılardan ile birlikte hareket ederek gündüzleri de teftiş işlerine katılmaya başlamışlardır.⁴⁰ Asesbaşının suçluyu yakalayınca karakola götürmek ve sonrasında ilgili makama teslim etmek görevleri arasındaydı.⁴¹

Böcekbaşı

Osmanlı Devleti'nin son döneminde asayişini sağlamakla yükümlü gizli zabıta memuruna böcekbaşı denirdi. Asıl görevi hırsızlık olaylarını engellemek ve hırsızları yakalayıp cezalandırılmasını sağlamaktı.⁴² Derviş Okçabol'a göre günümüzde sivil zabıta memuruna benzeyen ve devlet yararına ajanlık faaliyeti gösteren bu kolluk kuvveti faileri ortaya çıkarılmayan olayları gizlice takip eder ve ortaya çıkarırdı. Yakalanan failer Ağa Kapısına, İhtisap Ağası Konağına veya Baba Cafer Zindanına gönderilerek suçlarına göre ceza alırlardı.⁴³ Bu ceza hapis, dayak, kulak kesme veyahut suçun tekrarlanması halinde idam cezasına kadar gidebilirdi.⁴⁴

Böcekbaşı bünyesinde kadın ve erkek memurlar çalıştırılırdı ve bunlara böcek adı verilirdi. Bu kişiler hırsızlık gibi işlerden vazgeçip af ile kolluk hizmetine giren tövbe etmiş kimselerdir. Tecrübeli olduklarından dolayı gizli yürüttükleri zabıta işlerinde oldukça başarılıydılar.⁴⁵

Bostancıbaşı

Bostancıbaşılık kimi eserlerde I. Murat devrine kadar indirgense de asıl var oluşu Fatih'in İstanbul'u fethetmesinin ardından eski saray ve yeni yaptırdığı Topkapı Sarayı'na bostancıbaşılarını görevlendirmesiyle başlar.⁴⁶ İstanbul çevresindeki Karadeniz,

³⁸ BOA, *Cevdet Belediye (C.BLD)*, 28/1383, H. 01.12.1233; BOA, *Cevdet Saray (C.SM.)*, 59/2986, H. 29.03.1202; Abdülkadir Özcan, “Asesbaşı”, *DİA*, Cilt: 3, 1991, s. 464.

³⁹ Tongur, a.g.e., s. 71.

⁴⁰ Ali Gezinci, “Şehir Güvenliği Bağlamında Osmanlı Devleti'nde Gece Bekçileri: Asesbaşı ve Asesler”, *Genç Kalemler Dergisi*, Cilt: 6, Sayı: 7, Aksaray 2020, s.183. (180-183); BOA, *Cevdet Adliye(C.ADL)*, 7/439, H. 12.02.1231.

⁴¹ Özcan, *Asesbaşı*, s. 464.

⁴² Abdülkadir Özcan, “Böcekbaşı”, *DİA*, Cilt: 6, 1992, s. 323.

⁴³ Okçabol, a.g.e., s. 45.

⁴⁴ Özcan, *Böcekbaşı*, s. 323.

⁴⁵ Tongur, a.g.e., s. 65.

⁴⁶ Abdülkadir Özcan, “Bostancı”, *DİA*, Cilt: 6, 1992, s. 308.

Marmara ve Haliç bölgesinin asayiş ve güvenliğinden sorumluydular. Gece ve gündüz büyük sandallarla çevreyi teftiş ederek bölgelerin güvenliğini sağlar, devlet adamlarından sürgün edilecek veya idam edilecek olanların infaz eder, ormanların ve suların teftişini sağlar, padişaha muhafızlık eder ve her gittikleri yerde bulunurlardı.⁴⁷

Bütün ocaklar içerisinde padişaha daha sadık ve güvenilir olan ocak Bostancı Ocağı idi. Öyle ki bu ocak 1703 Edirne Vakası dışında hiçbir suretle isyan hareketine karışmamıştı. I. Mahmud döneminde açılan mühendishaneye ilk öğrenciler bu ocaktan seçilmiştir. Aynı zamanda III. Selim'in kurmuş olduğu Nizam-ı Cedit Orduları da bu ocağa bağlanmıştır. 1826 tarihinde Yeniçeri Ocağı'nın lağvedilmesinin ardından asayişin Asakir-i Mansure-i Muhammediye Ordusu'na devredilmesiyle Bostancı Ocağı'na gerek kalmamıştır.. Edirne'de bulunan ocak tamamen kapatılmış, diğer bölgelerde bulunan bazı bostancılar Hassa Ordusu'na ve Birinci Ordu'ya aktarılmıştır.⁴⁸

Kadı

Kadınların asıl görevleri insanlar arasındaki husumeti gidermek, hukuka aykırı davranışları cezalandırmak ve davaları adaletle sonuçlandırmaktır. İslam tarihinde kadınlara bu görevlerinin yanında idari, mali, eğitim-öğretim gibi birçok başka görev de tayin edilmiştir. Bu görevlerinin getirdiği yükümlülüklerin biri de buldukları şehrin asayiş ve emniyetini sağlamaktır.⁴⁹ Sancakbeyi ve beylerbeyi sürekli seferlere katıldıkları için şehrin asayiş ve emniyetinden birinci dereceden sorumlu kişi kadıydı. Kadının emri altındaki çeşitli zabıta görevlileri kadının verdiği hükümler gereğince yapılması gerekeni yerine getirirdi.⁵⁰

Taşrada kadı hem belediye başkanı hem kaymakam hem de zabıta amiriydi. Zabıta işlerinde özellikle ahlak zabıtası ile ilgilenir ve bilhassa kadınların kıyafetlerini teftiş ettirirdi.⁵¹ Bunun yanında yasağcı ve çeşitli kolluk görevlilerinin atama ve yer değiştirmesinden, günlük olayların özel bir rapor hazırlanarak merkeze bildirilmesinden sorumluydu.⁵² Belediye işlerinden ise doğrudan sorumlu olmaz işleri muhtesiplere takip ettirirdi.⁵³ Kadı zaman zaman alması gerekenden fazla harç ve vergi aldığında ise bu durum merkeze intikal eder ve kadınlara uyarıcı yazılar gönderilirdi.⁵⁴ Tanzimat devrine kadar kadılar, günümüzde belediye zabıtasının görev alanına giren belediyenin belirlemiş

⁴⁷ Tongur, a.g.e., s. 51-52.

⁴⁸ Özcan, *Bostancı*, s. 309.

⁴⁹ Fahrettin Atar, "Kadı", *DİA*, Cilt: 24, İstanbul 2001, s. 68.

⁵⁰ İslamoğlu, a.g.m., s. 331.

⁵¹ Okçabol, a.g.e., s. 44.

⁵² *BOA, A. {DVNSMHH.d., 5/282, H. 01.03.973.*

⁵³ Tongur, a.g.e., s. 24-25.

⁵⁴ Kadınlara gönderilen hükümlerin örnekleri için bk: *BOA, C.ADL, 1/3, H. 29.12.1239; BOA, AE. SSLM. III, 1/11, H. 21.03.1222.*

olduğu emir ve yasaklara uyulması, esnafın denetlenmesi ve narhın denetlenmesini ihtisap ağası ile birlikte gerçekleştiren en yüksek görevlilerdendi.⁵⁵

Muhzırlar ve Muhzır Ağası

Muhzırların ilk ve asli görevi davalarda bulunarak davalının mahkeme salonuna getirilmesini sağlamaktır. Ancak bunun dışında asayişe destek olmuşlardır. Bunun yanı sıra özel hukuka ilişkin sorunlarda ise muhzırlar mahkemeye celp görevini yerine getiriyordu ve hal böyle olunca ayrıca bir başka kolluk kuvvetine de ihtiyaç duyulmuyordu.⁵⁶ İstanbul kadısı sadrazam olmadan esnaf denetimine çıktığı zaman yanında muhzırlar bulunurdu. Bunları görünüşte yeniçerilerden ayıran fark ise kırmızı renkte kavuk takmalarıdır.⁵⁷ Sadrazamla birlikte esnaf teftişine çıkıldığında ise sadrazamın yanında yürüyerek esnafi cezalandırmakta kullanılan eşyaları taşırlardı ve esnafa verilen cezaları uygularlardı.⁵⁸ Yeniçeri Ocağı'nın kaldırılması ile muhzır ağalık da kaldırılarak yerine Tomruk Ağalığı getirilmiş, muhzırlara da kavas ismi verilmiştir.⁵⁹

İhtisap Ağalığı ve Muhtesipler

Muhtesip şeriatıta var olan yasakları uygulayan, belediye işleriyle görevli olan devlet memuruna denirdi. Kadıların aksine onlar gibi bütün asayiş ve emniyetten sorumlu olmayıp yalnızca belediye kolluğu amiri görevini görürlerdi. Suçlu kimseyi yakaladıklarında kadı gibi delil aramak durumunda kalmadan yaptırım uygulayabilirlerdi. Muhtesip kelimesi ihtisap işi ile görevli olanlara denilirdi ve zaman zaman İhtisap Emni veya İhtisap Ağası sözleri de bu kişileri ifade etmek için kullanılırdı.⁶⁰ Kadının emrinde olan İhtisap Ağası çarşı pazar kontrolü yaparak suçlu bulunan esnafı falakaya yatırıp dövdürürdü. Kadının izniyle narha uymayanları, vurgunculuk yapanları, malı istifleyerek stokta azalma yapanları tespit ederek suçuna göre para, hapis veya halka teşhir ile cezalandırırdı.⁶¹ İhtisap Ağası her ne kadar kadının emri altında çalışıyor gibi görünse de kadının işlerinin yoğun olmasından dolayı belediye kolluğunda tam yetki sahibiydi.⁶²

Köyden kente göçlerin artması ile birlikte İhtisap Ağalarına yeni bir görev daha düşüyordu. Kente izinsiz gelenleri teftiş etmek amacı ile zaman zaman mahallelerde denetime çıkarak bu kimseleri tespit edip şehirden çıkartırdı.⁶³ Bir nevi sürekli insanları kontrol etmek durumunda olduğundan muhtesipte aranan belli başlı şartlar mevcuttu.

⁵⁵ Erdoğan Öner, *İstanbul Şehremâneti (Belediyesi) 'nin Kuruluşu ve 1917 Yılı Bütçesi*, Maliye Bakanlığı Strateji Geliştirme Başkanlığı, Ankara 2008, s. 8.

⁵⁶ Hülya Taş, "Osmanlı Kadı Mahkemesindeki "Şühüdül-Hâl" Nasıl Değerlendirilebilir?", *BİLİG*, Sayı: 44, 2008, s. 28.

⁵⁷ Recep Ahıskalı, "Muhzır", *DİA*, Cilt: 31, İstanbul, 2006, s. 85.

⁵⁸ A.g.m., s. 86.

⁵⁹ A.g.m., s. 86.

⁶⁰ Öner, a.g.e., s. 26.

⁶¹ Necati Gültepe, "Osmanlıdan Günümüze Belediye Zabıta Teşkilatı", *2. Uluslararası Eminönü Sempozyumu*, s. 230.

⁶² Ziya Kazıcı, "Hisbe", *DİA*, Cilt: 18, İstanbul, 1998, s. 143.

⁶³ *BOA, C. ZB.*, 41/2030, H. 29.12.1255.

Bunlar erkek olmak, Müslüman olmak, adalet duygusunun gelişmiş olması, dini ve ahlaki görevleri yerine getirebilmek için gerekli bilgilere sahip olması gibi şartlardı.⁶⁴

Yeniçeri Ocağı'nın kaldırılmasıyla oluşan boşluğu kapatmak ve yeni kurulan Asakir-i Mansure-i Muhammediye Ordusu'nun henüz yeni kuruluyor olmasından dolayı bütün kolluk görevleri muhtesiplere verilerek İhtisap Nezareti ve İhtisap Müdürlükleri kuruldu.⁶⁵ Aynı zamanda İhtisap Ağalığı kurumu kaldırılarak yerine İhtisap Nezareti getirilerek görev ve yetkileri arttırıldı.⁶⁶ 1826 yılında kurulan İhtisap Nezareti ile bugünkü belediye zabıtası da kurulmuş oldu.⁶⁷ Kadıların emri altında bulunan ihtisap ağaları ve mültezimlerin kendi başlarına bir memuriyet kurumuna dönüşmeleri ile birlikte kadıların belediye işleri üzerindeki etkisi de azalmış oldu.⁶⁸

Bununla birlikte modern belediye hizmetleri kurulana kadar belediye işlerinden sorumlu kolluk kuvveti ihtisaplar oldu. Değişip dönüşmeye başlayan Osmanlı Devleti içerisinde bu kurum görevlerinin bazılarını 1845 yılında kurulan Polis Müşiriyetine ve 1846'da kurulan Zaptiye Nezaretine devretmiştir. 1855 tarihine gelindiğinde ise Şehremaneti kurulunca tebliğ ile İhtisap Nezareti tamamen ortadan kaldırıldı.⁶⁹

Kavaslar

Kavas kelimesi önceden önemli kişilerin yanında bulunan ok atan ve ok takımını taşıyan hizmetkarları temsil ederdi. Daha sonraki zamanlarda ise vezir ve beylerbeyi himayesinde bulunan çavuşların bir alt kolunu oluşturdu. Osmanlı'nın son dönemlerinde ise bazı resmi dairelerde çalışarak konsolos, sefir, mübaşir gibi memurların emri altında bulunur ve onlara hizmet ederlerdi.⁷⁰ Bunlara ek olarak yine konsolos, sefir gibi önemli devlet adamlarının korumalığını yaparlardı.⁷¹ Buldukları diğer birimler şehremaneti ve sıhhiye teşkilatıdır. Şehremaneti içerisinde bulunan kavaslar belediye kavasları adı ile anılarak işlerini yürütmüşlerdir ve zamanla isimleri belediye zabıtasına dönüşmüştür. Belediye zabıtası görevini polislere bıraktığı döneme kadar görevlerini sürdürmüşlerdir.⁷²

Kavaslar yürüttükleri çeşitli işlerden dolayı farklı isimlendirmeler almışlardır. Muhafızlık görevinde bulunanlara "Yasakçı", harbe taşıyanlara "Harbeci", ellerinde

⁶⁴ Kazıcı, a.g.m., s. 144.

⁶⁵ Tongur, a.g.e., s. 129.

⁶⁶ BOA, HAT, 1567/20, H. 29.12.1240.

⁶⁷ Ali Rıza Abay, "Toplumsal Yapı ve Toplumsal Kurum Değişmesi (İhtisap Kurumunun Zabıta Teşkilatına Dönüşümü Örneği)", *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal İlimler Dergisi*, Sayı: 7, Aralık 2002, s. 357. (353-368)

⁶⁸ Öner, a.g.e., s. 10.

⁶⁹ Gültepe, a.g.m., s. 231.

⁷⁰ Konsoloslukta bulunan kavaslarla ilgili örneklerden bazıları için bk: BOA, İ. RSM., 2/55, H.22.10.1329; BOA, Dahiliye Nezareti Mebânî-i Emîriye ve Hapishaneler Müdüriyeti (DH.MB.HPS.M), 2/40, H. 22.10.1329; BOA, DH. EUM. 3.ŞB, 3/19, H. 28.01.1333; BOA, DH. EUM. KADL, 3/25, H. 01.01.1329; BOA, DH. EUM. 5.ŞB, 5/18, H. 14.01.1333.

⁷¹ Mehmet Canatar, "Osmanlı Devleti'nde Kavaslar ve Kavas Teşkilatı", *İlmi Araştırmalar Dergisi*, Cilt: 4, İstanbul 1997, s. 69.

⁷² Mehmet Canatar, "Kavas", *DİA*, Cilt: 25, 2002, s. 66.

gümüş değnek olmalarından ötürü “Değnekçi”, zaman zaman da “Çavuş” ismini almışlardır. Çavuşbaşı'nın emri altında bulunan kavaslar yeniçeri makamının lağvedilmesi ile bir dönem geçici olarak sefarethanelerde görevlendirilmişlerdir. Bu kişiler II. Mahmud döneminde kurulan özel polis biriminde bulunmuştur ve polis teşkilatının ilk memurları arasında gösterilirler. Taşra ve eyaletlerde iç güvenliğin sağlanmasında kavaslar Redif Teşkilatı kurulana kadar önemli rol üstlenmiştir.⁷³

Genel olarak taşradaki kavasların görevi; çarşı, pazar ve mahalle aralarında teftiş gerçekleştirerek meyhane ve etrafında bulunan insanların davranışlarını kontrol etmek, davacıları mahkemeye sevk etmek, vezirler bir yere gidecekleri zaman ellerindeki gümüş asalar ile birlikte yolda iki sıra halinde yürümek, dövülmeleri emredilen kişileri falakaya yatırmak ve sürgün cezasına çarptırılanları uzaklaştırmaktır.⁷⁴

Martoloslar

Martolos kelimesinin anlamına dair çeşitli görüşler olsa da taşıdığı anlam Balkanlarda ve Rumeli'de yoğunluğunu hissettiren yerel bir milis gücüdür. Osmanlı Devleti içerisinde telaffuz bakımından bazı bölgelerde martaloz, martoloz, martuluz, martilos ve martulos olarak isimleri kullanılmıştır.⁷⁵ İlk çıkış noktaları Bizans kuvvetlerine kadar dayandırılan martoloslar silahçı, nöbetçi milis mensuplarını ifade eder.⁷⁶ Osmanlı Devleti'nde ilk teşekkülleri ise Osman ve Orhan Gazi dönemine kadar indirgenir ve ajanlık faaliyetlerinden yararlanıldığından bahsedilir. Aynı durum II. Murat döneminde de geçerliydi.⁷⁷

16. yüzyıldan itibaren Osmanlı sınırlarının daha da genişlemeye başlamasıyla martolos teşkilatı iç güvenliğin sağlanmasında önemli bir güç olmuştur. Genel olarak Rumeli bölgesinde iskân ettirildikleri bilinen martoloslar, Anadolu'da da çeşitli bölgelerde varlıklarını sürdürmüşlerdir. Örneğin Trabzon kazasında bölgenin fethinden yaklaşık 25 yıl sonra ilk kez 1486 yılında martolosların olduğuna dair resmi belgeye rastlanmıştır. Yine 1515 tarihli Trabzon sancağı tapu tahrir defterinde martolosların varlığına ilişkin kayıtlar bulunmaktadır. Aynı zamanda Trabzon'da 16. yüzyıldan itibaren görünen Gürcü-Abaza akınlarına karşı da muhafızlık görevleri yürüterek bölgenin düzen ve asayişinin korunmasına katkıda bulunmuşlardır.⁷⁸ Ordu hizmetinde bulunan martoloslar hem Kuzeybatı Bulgaristan, Kuzey Sırbistan, Bosna, Dalmaçya ve Pelepones

⁷³ A.g.m., s. 67.

⁷⁴ Okçabol, a.g.e., s. 54.

⁷⁵ Bilgehan Pamuk, “XV-XVI. Yüzyıllarda Trabzon Sancağında Martoloslar”, *OTAM*, Cilt: 4, Sayı: 14, Ankara, 2003, s. 187.

⁷⁶ Bilge Keser, “Osmanlı Devleti'nde Martolos Teşkilatı”, *A.Ü. Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, Sayı: 12, Erzurum 1999, s. 268.

⁷⁷ Abdülkadir Özcan, “Martolos”, *DİA*, Cilt: 28, Ankara, 2003, s. 64.

⁷⁸ Pamuk, a.g.m., s. 190, 195.

gibi bölgelerin savunulmasında rol oynamış, hem genel anlamda derbentçilik görevinde bulunmuş, hem de sınır boylarının güvenliğinden sorumlu olmuşlardır.⁷⁹

Martoloslar çeşitli mahalli hizmetlerin yanında muhafızlık görevi de yaptıkları için asayişin sağlanmasında önemli bir konuma sahiptiler. Ancak zamanla haydutlarla iş birliği içine girmeleri⁸⁰ sonucu 1721 senesinde çıkarılan bir fermanla kaldırılmıştır.⁸¹ Teşkilat kaldırılmadan önce ıslah edilmesi için Rumeli Beylerbeyi Osman Paşa görevlendirildi ancak başarılı olunamayınca kaldırılarak yerine Müslüman halk içerisinden *muhafazacı* ve *bekçi* adı ile yeni bir teşebbüs kurulması amaçlandı.⁸² Bu durum da başarısızlıkla sonuçlanınca martoloslar küçük çapta yaşadıkları bölgelerde 19. yüzyıla kadar varlıklarını sürdürmüşlerdir.⁸³

2.1. Zabıta Teşkilatı

2.1.1. İhtisap Nezareti

Günümüzde zabıta teşkilatı belediye memurluğu olarak kalmış olsa da Osmanlı Devleti'nde zabıta kurumu bütün ülkenin güvenliğinden sorumluydu. İlk zabıta teşkilatının kurulması 4 Eylül 1826 tarihinde İhtisap Nezareti'nin kurulmasıyla başlamıştır. Yeniçeri Ocağı'nın 1826 yılında lağvedilmesinin ardından memlekette zabıta işlerinin de yoluna koyulması gerekiyordu. Bu işlerin büyük bir çoğunluğunu yeniçeriler ve beraberindekiler hallettikleri için yeniden bir düzen kurulması gerekliydi. Bu sebeple aynı yıl ilan edilen İhtisap Ağalığı Nizamnamesi ile bu ağaların yetki ve görevleri ağırlaştırıldı.⁸⁴ İhtisap Ağalığı sisteminin ezelden beri beraberinde birçok sorunu getirmesi ile birlikte ağalık müessesesi kaldırılarak yerine İhtisap Nezareti kuruldu.⁸⁵ Böylece halktan ve esnaftan alınan vergilerin denetimi⁸⁶ ve esnaf ile birlikte şehrin güvenliğinin sağlanması için gerekli olan kurum merkezi yönetimle birleştirilerek sağlaştırıldı. Bununla beraber ordunun yeni kuruluyor olmasından dolayı boş kalan

⁷⁹ Özcan, *Martolos*, s. 65.

⁸⁰ BOA, AE. SAMD. III., 92/9169, H. 29.06.1134.

⁸¹ Keser, a.g.m., s. 274.

⁸² Pandor ve Martolos Teşkilatı'nın lağvedildiği ve her kazanın kendi sınırını belirlemesi için bekçilerin görevlendirileceğine dair balkanlardaki vilayetlere gönderilen emirname için bk: BOA, İE. DH., 28/2469, H. 25.03.1134.

⁸³ Özcan, *Martolos*, s. 66.

⁸⁴ Alyot, a.g.e., s. 71.

⁸⁵ Tarkan Oktay, "Osmanlı Devleti'nde Merkezi Yönetim Belediye İlişkileri ve Kullanılan Meşruiyet Kavramları: Şehremaneti Örneği", 5. Ulusal Yerel Yönetimler Sempozyumu 21-23 Kasım 2011 Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi, 21-23 Kasım 2011 (Temmuz 2013), Ankara, s. 434.

⁸⁶ Halktan toplanan olağanüstü vergilerin toplanması işinin İhtisap Nezaretine bırakılmasına dair belge için bk: BOA, A.) MKT. MHM., 46/17, H. 08.07.1268.

kolluk hizmetlerini önemli ölçüde İhtisap Nezareti altındaki muhtesipler yürütüyordu ve İhtisap Teşkilatının önemi de artmış oldu.⁸⁷

İhtisap Nezareti'nin asıl görevi Asakir-i Mansure-i Muhammediye Ordusu'nun ihtiyaçlarının karşılanması için gerekli olan vergileri toplamak⁸⁸, başkentin belediye zabıtası işlerini halletmek ve asayişini temin etmektir. Bu suretle verilen görevler arasında özellikle yeniçeriler içerisinde başıboş gezip taşkınlık edebilecek olanlara karşı önlemler almak maksadıyla İstanbul, Üsküdar, Galata ve Boğaziçi iskelelerinde esnafın yanında çalışan hamalların ve çırakların kayıtlarını tutmaktır. Ayrıca yine aynı sebepten yer değiştirecek olanların mürur tezkiresi⁸⁹ almış olmalarını dikkat ve kontrol etmek amacıyla birer ihtisap memuru da çeşitli bölgelerde görevlendirilmiştir.⁹⁰ Böylece başkentin güvenliği sağlanmış oluyordu ve şehre giren yabancı kimseler gözlem altına alınabiliyordu.⁹¹

İlk olarak başkentin düzeninin sağlanması amacıyla ilan edilen İhtisap Nizamnamesi daha sonra taşrada bulunan illere de her ile ayrı bir nizamname hazırlanacak şekilde gönderilmeye başlandı. Bu doğrultuda ilk olarak Anadolu'da; İzmir, Halep, Aydın, Kastamonu, Bursa, Tokat, Manisa, Amasya, Ankara, İzmit, Sivas, Çorum, Van gibi illere gönderilmiştir.⁹²

Görevlerini sorunsuz yerine getiren bu teşkilatta daha sonra diğer kurumlarda olduğu gibi bozulmalar meydana gelmeye başladı. İhtisap Nezareti'nin zaptiye alanındaki görevleri 1845 yılında kurulan polis teşkilatına ve 1846 yılında kurulan Zaptiye Müşirliğine devredildi.⁹³ Böylece mültezimlerin ilgilendiği alan esnafın ve fiyatların denetlenmesi ile sınırlandırıldı.⁹⁴

⁸⁷ Tongur, a.g.e., s. 129.

⁸⁸ Ordu için toplanacak olan vergiye ise *rüşum-ı cihadiyye* adı verilmişti. Mübahat Kütükoğlu, "1826 Düzenlemesinden Sonra İzmir İhtisap Nezâreti", *İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Enstitüsü Dergisi*, Prof. Dr. İbrahim Kafesoğlu Hatıra Sayısı, Sayı: 13, 1987, s. 483.

⁸⁹ Mürur tezkiresi kelime anlamı olarak geçiş belgesi anlamına gelmektedir. 19. Yüzyıl öncesinde seyahat etmek amacıyla mürur tezkiresi ve başkaca belgeler de kullanılırdı. Bu belgeler seyahat amaçlı olarak yabancı elçilere veya elçiler aracılığıyla Osmanlı tebaası olmayan kişilere verilirdi. Yoğunluklu olarak mürur tezkiresi Osmanlıda 16. Yüzyıldan itibaren kullanılmaya başlandı. Bunun sebebi ise tımar sistemindeki bozulmalar ile birlikte meydana gelen göç hareketleri ile, iç isyanları engellemek amacıyla insanları kontrol altında tutabilmektir. Yeniçeri isyanları ve Yeniçeri Ocağının kaldırılmasının ardından mürur uygulamasına asayişin ve emniyetin sağlanması bağlamında daha fazla önem verilmeye başlandı. 1826 İhtisap Ağalığı Nizamnamesinin onuncu maddesinde İstanbul'a başıboş serseri yığılmaması için buraya geleceklerin mürur tezkiresi ile kabul edilmesinin gerektiği ayrıntılarıyla açıklanmıştır. Ayrıntılı bilgi için bakınız: Nalan Turna, "Osmanlı İstanbul'unda İç Pasaport: Mürur Tezkiresi", *II. Uluslararası Osmanlı İstanbullu Sempozyumu (Bildirileri Kitabı)*, 27-29 Mayıs 2014, s. 389-403.

⁹⁰ BOA, HR. MKT., 1/10, H. 01.12.1256.

⁹¹ Oktay, a.g.m., s. 435.

⁹² Kütükoğlu, a.g.m., s. 482.

⁹³ İhtisap Nezaretinin Zaptiye Nezaretine bağlanmasına dair belgeler için bk: BOA, A./MKT. NZD., 35/40, H. 27.07.1267.

⁹⁴ Abdülkadir Özcan, "Zaptiye", *DİA*, Cilt: 44, İstanbul 2013, s. 129.

2.1.2. Şehremaneti

Kırım Savaşı'nın ardından Avrupa ile olan ilişkiler daha da artınca Osmanlı Devleti kendi içerisindeki kurumların geri kalmışlığını veya hiç olmayışından kaynaklanan eksikliği görmeye başladı. Bunun için yeni kurumların oluşturularak devletin tekrar yapılanması yoluna gidildi. Atılan bu adımlardan bir tanesi İstanbul'da yeni bir belediye düzeni tesis edilmesiydi. Bu sebepten 13 Haziran 1855 tarihinde Meclis-i Âli-i Tanzimat kararıyla İhtisap Nezareti kaldırılarak yerine şehremâneti adıyla yeni bir belediye kuruldu.⁹⁵ İhtisap Nezareti'nin kaldırılmasının bir diğer önemli etkeni beklentileri karşılayamadığı için bu kurumun işlevsizleştiğinin ortaya çıkmasıydı. Şehremaneti özellikle Kırım Savaşı sebebiyle ülkede yaşanan yerel hizmet sıkıntısına çözüm bulmak için kuruldu. Şehremaneti; “şehremini” ve “şehir meclisi” adı verilen iki organdan oluşturularak İstanbul'daki belediye yapısının yerleştirilmesi hedefleniyordu.⁹⁶

Şehremanetin Meclis-i Ahkam-ı Adliye'nin denetimi ve Meclis-i Âla'nın emri altında kalması kararlaştırıldı. Buna bağlı olarak görev alanına giren çeşitli konularda ise ilgili bakanlıklarla iletişime geçecekti. Maliye Nezareti ile esnaftan alınan vergilerin tahsil edilerek hazineye aktarılması, Ticaret Nezareti ile esnafa bilgi vererek düzenlemelerin yapılması, Nafia Nezareti ile şehrin bayındırlık ve temizliğinin sağlanması, zabıta hizmetleri ile ticareti ilgilendiren konularda ise Zaptiye Nezareti ile iletişime geçiliyordu.⁹⁷

İlk olarak 1864 Vilayet Nizamnamesi ile İstanbul dışında belediyeler kurulmaya başlanmıştır. 1868 tarihinde Dersaadet İdare-i Belediye Nizamnamesi ile belediyelerin fonksiyonlarını, işlevselliklerini, yapısal özelliklerini, görev, yetki ve sınırlarını belirleyen yeni bir kanun nizamnamesi daha ilan edilmiştir.⁹⁸ Başta liman kentlerinde kurulması öngörülen belediye meclisleri kararınca Trabzon'da da belediye kurulmuştur. 1869 Vilayet salnamesinde Trabzon Belediyesi adının geçmesi 1868 Nizamnamesi doğrultusunda kurulduğunun en somut delilidir.⁹⁹ Bu kanunnameye belediyenin üzerine düşen görevler arasında güvenlik ve asayiş ile ilgili kısmını oluşturan maddelere göre şehrin temizlik ve düzeni sağlanır, zabıta ile ilgilendiren hususlar zabıta idaresine bağlı kalınarak denetimler yapılır, gıda maddeleri ile çarşı pazarda satılan malların fiyatı

⁹⁵ Öner, a.g.e., s. 11.

⁹⁶ Oktay, a.g.m., s. 433. “Şehremaneti” adıyla bir kurum oluşturulması ve bunun yanında İstanbul'un ileri gelenlerinden “şehir meclisi” adıyla bir meclis oluşturulması, ayrıca şehremanetine eski Amasya Mutasarrıfı Salih Paşa'nın atanmasına dair belge için bk: BOA, A.} AMD., 55/4, H. 09.11.1271.; BOA, A.} DVN., 105/52, H. 12.11.1271.

⁹⁷ Oktay, a.g.m., s. 435.

⁹⁸ Tarkan Oktay, “Belediyenin Tarihsel Gelişimi”, *Türkiye'de Yerel Yönetimler*, Ed.: Recep Bozlağan-Yüksel Demirkaya, Nobel Yayınevi, Ankara 2008, s. 139.

⁹⁹ Trabzon Belediyesi'nin ilk belediye başkanı arazi memuru Feyzi Efendi'dir. Rasim Şimşek, *Trabzon Belediye Tarihi I, Osmanlı Dönemi*, Trabzon Belediyesi Kültür Yayınları, Trabzon, 1993, s.64-65.

denetlenirdi.¹⁰⁰ Böylece haksız fiyat artışı veya şehirde nizamı bozan bir durum karşısında taşkınlık yaşanmasının ve şehirde olay çıkmasının önüne geçilmiş olunuyordu. 1871 yılında çıkarılan Vilayet Nizamnamesi ise taşrada bulunan şehirlerde belediyelerin idaresini yetkili kılıyor olsa da bütün şehirlerde aynı intizamda belediyeler kurulamadı. Özellikle fiyat artışı ve yolsuzluğun önüne geçilememesi belediyelerin başarısı önünde duran en önemli faktördü. Belediye meclisi kurulabilen yerlerde ise tecrübe kazanılıyor olması önemli bir etkiye sahipti.¹⁰¹

5 Ekim 1877 tarihinde Dersaadet Belediye Kanunu ve Vilayet Belediye Kanunu ile belediye hizmetleri daha da genişletilmek istendi ve Paris şehri örnek alınarak İstanbul 20 belediye dairesine ayrıldı. Ancak bu belediyeler de kendilerine verilen görevi tam olarak yerine getiremeyince 1890'da görevlerinin bazıları alınarak başka kurumlara devredilmiştir. Böyle olunca bu belediyeler tek bir çatı altında birleştirilerek İstanbul Şehremaneti kurulmuş ve 30 Aralık 1912 tarihli Dersaâdet Teşkilat-ı Belediyesi Hakkındaki Muvakkat Kanunu ile 1930 yılına kadar bu düzende yönetilmiştir. İstanbul zabıtası ise görevlerini polislere devrederek güvenlik alanını bırakmış ve beledi işlere yönelmiştir. İstanbul şehremâneti ilk önce 1921 yılında Dahiliye Nezaretine bağlanmış sonrasında ise 1930 yılında 1580 sayılı Belediye Kanunu ile görevlerini İstanbul Belediyesi'ne devretmiştir.¹⁰²

5 Ekim 1877 tarihli Vilayet Belediye Kanunu¹⁰³'nun ilan edilmesiyle belediye teşkilatı olmayan şehirlerde belediyeler kurulmaya başlanmıştır. Bu kanun çerçevesinde her şehir ve kasabada birer belediye meclisi kurulması kararlaştırıldı. Büyük şehirlerde ise kırkar bin nüfus esas alınarak belediye dairelerine bölünmesi ve her birinde belediye meclisi olmasına karar verilmiştir. Buralarda belediyede görev yapacak kimseler İstanbul'dan farklı olarak halk tarafından dört yıl içinde seçilen kişilerden oluşur.¹⁰⁴ Böylece İstanbul dışında taşradaki belediyeler de bir çatı altında birleştirilerek tek kanunla yönetilebilecekti. Cumhuriyetin ilanına kadar belediye hizmetlerindeki bu karmaşık ve çok çeşitli yapı devam ettirilmiş, Cumhuriyetle birlikte yeni bir düzenleme yapılarak 1930 tarihinde belediyelerin teşkilat ve görevleri yeniden belirlenmiştir.

¹⁰⁰ H. İbrahim Koca, *Kanun ve Nizamnameler Işığında Dersaadet Belediye Teşkilatı (Şehremaneti) (1855-1313)*, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 1996, s. 26-27.

¹⁰¹ Oktay, *Belediyenin Tarihsel Gelişimi*, s. 145.

¹⁰² Öner, a.g.e., s. 14; İstanbul belediyesinin görevlerini devlete devrettiğine dair kararname için bk: *BCA, Kararlar Daire Başkanlığı*, 13/54/18, M. 10.08.1930.

¹⁰³ *BOA, A.} DVN. MKL.*, 17/15, H.19.12.1296; *BOA, DH.MUİ.*, 27/59, H. 23.10.1327.

¹⁰⁴ Öner, a.g.e., s. 24.

2.2. Zaptiye Teşkilatı

Yeniçeri Ocağı'nın kapatılmasının ardından Osmanlı Devleti'nin iç işlerinde yeni bir düzen ortaya çıkmıştır. 1826 tarihinde başlayan bu yeni süreç ile birlikte ilk olarak başkentin güvenliğini sağlamak ve intizamını bozmamak için İhtisap Nezareti kurulmuştur. Ancak bu nezaret bekleneni veremeyince lağvedilmiştir. Böylece yeniden bir güvenlik sisteminin teşkil edilmesinin zorunluluğu da ortaya çıkmıştır. Öte yandan olarak peş peşe ıslahat düzenlemeleri yapılacak, bu düzenlemeleri hayata geçirebilmek için fermanlar ilan edilecekti.

Bunların arasında Tanzimat Fermanı beraberinde birçok yenilik getirmiştir. Fermanın ilan edilmesiyle dikkat çeken üç madde: Mal, can ve namus emniyeti, vergi adaleti, askerlikle ilgili hükümlerdi.¹⁰⁵ Osmanlı Devleti'nde yıllardır süregelen bozuk toplum yapısı kendisini her alanda belli ediyordu. Rüşvet, iltimas, eşkıyalık, kanunsuzluk gibi birçok olumsuz faktör Osmanlı Devleti'nin içinde adeta yuva yapmış durumdaydı. Bu sebepten dolayı kötü gidişata engel olması amacıyla padişah onayıyla ilan edilen fermanla birlikte toplumun içerisindeki asayişsizliğin giderilerek ve toplum yapısının belli bir nizama oturtularak yeniden şekillenmesi asıl hedefti. Bu çerçevede Tanzimat Fermanı'nın ışığında birtakım düzenlemeler yapılması kararlaştırıldı. Yapılacak düzenlemelerin büyük çoğunluğu ise emniyet ve asayiş sağlamaya yönelikti. İç güvenlik sorununu bertaraf etmek için ise 1840 yılında Zaptiye Teşkilatı oluşturulmaya başlanarak 39 yıl boyunca Osmanlı Devleti'nin en önemli güvenlik ağını oluşturacaktı.¹⁰⁶

Tanzimat Fermanı gereğince ülkedeki eyalet ve kazalarda tayin olunacak maliye ve zaptiye memurları için Dar-ı Şura'da hazırlanıp Meclis-i Umumi'de görüşülen üç layiha sunulmuştur.¹⁰⁷ Layihalara göre zaptiye memurlarının görev alanı sadece memleketi korumaya yönelikti. Eğer bu memurlar ortaya çıkan durumun üzerinden gelemezlerse ancak o zaman Asakir-i Nizamiyeye bağlı olan asker devreye girecekti.¹⁰⁸ Aynı zamanda bu görevlilere belli ölçülerde maaş verileceği gibi kıyafetlerinin nasıl ve taşıyacakları silahların neler olacağı da belirlenmişti.¹⁰⁹

¹⁰⁵ Mehmet Aktel, "Tanzimat Fermanı'nın Toplumsal Yansıması", *SDÜ İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, Sayı: 3, 1998, s. 180.

¹⁰⁶ Ali Sönmez, "Zaptiye Teşkilatı'nın Düzenlenmesi (1840-1869)", *Tarih Araştırmaları Dergisi*, Sayı: 39, Cilt: 25, 2006, s. 200.

¹⁰⁷ Ayrıntılı bilgi için bk: *BOA, İ.MSM.*, 1/7, H. 12.12.1255.

¹⁰⁸ Ali Sönmez, "Tanzimat Fermanı'nın İlanı Sonrasında Zaptiye Teşkilatı'nın Düzenlenmesi ve 1846 Tarihli Asakir-i Zaptiye Nizamnamesi", *Miras ve Değişim: Osmanlıdan Günümüze Jandarma*, Ed.: Yücel Yiğit, Ahmet Özcan ve İ. Hakkı Demircioğlu, Berikan Yayınevi, Aralık 2018, s. 6.

¹⁰⁹ Sönmez, a.g.m., s. 5.

Zaptiye kuvvetlerinin bir an evvel kurulabilmesi için başıbozuk süvari veya piyade adı verilen zaptiye askerleri de kayıt altına alınmaya başlandı.¹¹⁰ Örneğin; Konya ve Aydın'da ihtiyaçtan ötürü başıbozuk takımından asker alınması isteği Meclis-i Vala'ya iletilmiş, Meclis-i Vala ise mevcut ordunun beşte birini geçmemek ve sadece ihtiyaç olduğunda o askerleri kullanabilmek şartıyla bu duruma onay vermiştir.¹¹¹ Başıbozukların istenilen derecede intizama girmeleri ise ancak M. 1853/1854 yılında gerçekleşebilmiştir.¹¹² Yeni zaptiye birliklerinin kurulmaya başlanmasıyla birlikte devletin uzun yıllardır kaldırmak istediği tımarlı sipahi örgütü de 1844 tarihinde kaldırılarak sipahiler zaptiye kuvvetlerine eklendi.¹¹³ Bunlardan başka Osmanlı kolları içerisinde bulunan birçok grup da zaptiye birliklerinin emri altına girdi.¹¹⁴ Ancak burada şöyle bir durum vardı ki Erzurum, Kars, Trabzon ve Van gibi bazı illerde bulunan tımarlı sayısı ihtiyaç duyulan zaptiye kuvvetinin çok üstündeydi. Bu gibi durumlarda ise ihtiyaç fazlası olan tımarlı sipahilerin kale muhafızı veya topçu askeri olarak istihdam edilmesi kararlaştırılmıştı. Ayrıca tımar sahiplerinden hasta ve yaşlı olanlar emekliye sevk edilip sağlıklı ve genç olanlar zaptiye kuvvetleri içerisine aktarılıyordu.¹¹⁵

2.2.1. Zaptiye Müşirliği¹¹⁶

Tanzimat Fermanı'nın ardından yapılan tüm bu çalışmalar hedeflenen başarıyı getirememiştir. Zaptiye birlikleri oluşturulurken göz ardı edilen birçok husus zamanla bu birliklerin istenen seviyeye gelememesinin en büyük sebebi olmuştur. Güvenlik anlayışını yeniden güçlendirmek isteyen Osmanlı yönetimi bu duruma çare aramış ve 1846 yılında Zaptiye Müşirliğini kurmuştur.¹¹⁷ Zaptiye Müşiriyetinin kuruluş sebepleri Takvim-i Vekayi gazetesinde yayımlanan resmi bildiriye göre; zabıta işlerinin seraskerlik tarafından yürütülmesinden ötürü askerlik işinin aksadığı ve zabıta işlerinin mülki işlerden sayılarak bağımsız bir kuruma verilmesi gerektiği ile ilgiliydi.¹¹⁸ İlk zaptiye

¹¹⁰ Süvari Mirlivası ve eski Mardin Umur-ı Zaptiye Memuru olan Abdülkerim Paşa'nın zaptiye hizmetine tayin edildiğine dair örnek için bk: BOA, *Hatt-ı Hümayun (HAT)*, 322/18867, H. 29.12.1254.

¹¹¹ Sönmez, *Tanzimat Fermanı'nın...*, s. 7.

¹¹² Tongur, a.g.e., s. 38; Başıbozuk diye tabir edilen kesimin istihdamında çıkan sorunların örnekleri için bk: BOA, *Hatt-ı Hümayun (HAT)*, 416/21516, H. 10.02.1245; BOA, *Hatt-ı Hümayun (HAT)*, 393/20820, H. 29.12.1246; BOA, *Hatt-ı Hümayun (HAT)*, 363/20139, H. 13.03.1248; BOA, *Hatt-ı Hümayun (HAT)*, 375/20446, H. 03.06.1252.

¹¹³ Sönmez, *Zaptiye Teşkilatı'nın...*, s. 201.

¹¹⁴ Ali Sönmez, "Jandarma Teşkilatı'nın Kuruluşu Sürecinde Baker Paşa'nın Rolü", *Yakın Dönem Türkiye Araştırmaları*, S:11, 2007, s. 164.

¹¹⁵ Sönmez, *Tanzimat Fermanı'nın...*, s. 9.

¹¹⁶ Zaptiye Müşirliği kuruluşunun ardından 1851 yılında isim değiştirilerek Zaptiye Kaymakamlığına dönüştürülmüştür. Ancak bu isim değişikliğinden bir süre sonra yeniden eski ismin kullanılmasına devam edilmiştir. Cenk Özgen-Mustafa Eryılmaz, "Fransa'nın Osmanlı Jandarma Teşkilatı'nın Kuruluş ve Gelişimindeki Etkisi", *Miras ve Değişim: Osmanlıdan Günümüze Jandarma*, Ed.: Yücel Yiğit, Ahmet Özcan ve İ. Hakkı Demircioğlu, Berikan Yayınevi, Aralık 2018, s. 24.

¹¹⁷ Sönmez, *Jandarma Teşkilatı'nın...*, s. 165.

¹¹⁸ Sönmez, *Tanzimat Fermanı'nın...*, s. 10.

müşirliğine başkan olarak getirilen kişi ise Hafız Mehmet Paşa'dır. Hafız Paşa'nın azledilmesiyle ise yerine Pepe Mehmed Paşa tayin edilmiştir.¹¹⁹

Zaptiye Müşiriyetinin kurulmasının ardından zaptiye birliklerinde yapılacak düzenlemeler için komisyon kurularak bir layiha hazırlandı.¹²⁰ 26 Şubat 1846 yılında tamamlanan layihada zaptiye askerlerinin görevleri dört başlık altında incelenmiştir.¹²¹ Bu görevler korumak, zapt etmek, toplamak ve hazır etmektir. Buna nazaran yapılması hedeflenen asıl iş zaptiye kuvvetleri oluşturulurken ortaya çıkan aksaklıkları göstermek ve bunlar üzerine çözüm aramak, böylece iç güvenliği sağlamaktır.¹²² Müşiriyetin kurulması ile asayiş ve emniyetin devletin bütün topraklarında sağlanabilmesi amacıyla kurulan zaptiye askerlerine ise Asakir-i Zaptiye ismi verilmiştir.¹²³ Zaptiye Müşirliğinin görevlerini istenen ölçüde ifa edebilmesi için 1861, 1864, 1869 ve 1870 tarihlerinde ayrıca nizamnameler daha hazırlanmıştır. 1870 yılında Anadolu ve Rumeli'de nizamnameler doğrultusunda kurulan birlikler toplam 26 taneydi. Bu birliklerin kurulduğu vilayetler ise şunlardır; Edirne, Bursa, Prizrin, Selanik, Tuna, Bosna, Yanya, Aydın, Erzurum, Adana, Trabzon, Konya, Bağdat, Hicaz, Halep, Suriye, Ankara, İşkodra, Trablusgarp, Girit, Sivas, Kudüs, Lübnan, Kıbrıs, Cezayir-i Bahr-i Sefid¹²⁴ ve Kastamonu.¹²⁵

İç işlerinde düzenleme yapmak amacıyla devletin ilan ettiği Tanzimat Fermanı istenilen başarıyı ortaya koyamayınca dış güçlerin etki ve baskısıyla Islahat Fermanı ilan edilmiştir. 1856 yılında Islahat Fermanı'nın ilan edilmesi ile Osmanlı Devleti başka bir sürece girmeye başladı ve Tanzimat'ın getirdiği hükümler Islahat Fermanı ile daha da genişletildi.¹²⁶ Nitekim bu fermanı Tanzimat Fermanı'ndan ayıran en temel husus ise can, mal ve namus güvenliğini ortak kılıyor olsa da Gayrimüslim ile Müslümanların eşit sayılmasını öngören maddedir.¹²⁷ Ancak bu durum sanılanın aksine hem Gayrimüslim

¹¹⁹ Okçabol, a.g.e., s. 71.

¹²⁰ BOA, *Sadaret Divan Kalemi Evrakı (A.}DVN.)*, 20/85, H. 29.12.1262.

¹²¹ Sönmez, *Tanzimat Fermanı'nın...*, s. 11.

¹²² BOA, *Hatt-ı Hümayun (HAT)*, 1645/21, H. 06.10.1262.

¹²³ Cenk Reyhan-Serap Sert, "Asakir-i Zaptiyeden Jandarmaya: Osmanlı Kamu Düzeninde Mahalli Asayiş ve Emniyetin Korunmasında Güvenlik Kurumu", *Tarih Araştırmaları Dergisi*, Cilt: 40, Sayı: 70, 2021, s. 414.

¹²⁴ Osmanlı Devleti'nde 16.yy.da Ege denizindeki adaların Gelibolu merkez olmak üzere teşkilatlandırılmış bölgesine verilen isimdir. Kaptanpaşa Eyaleti adıyla da anılan bölge başlangıçta yedi bölgeye ayrılarak yönetilmiştir. Osmanlı Devleti genişledikçe buradaki bölge sayısı da değişmiştir. Özellikle Tanzimat döneminden sonra Biga merkez olmak üzere Rodos, Midilli, Sakız ve İstanköy adaları da bu eyalete bağlandı. 1876 yılına gelindiğinde bölgenin en önemli adaları Rodos, Sakız, Bozcaada, Limni, Midilli, Meis, İstanköy ve İmroz'dan oluşuyordu. 1908 yılına baktığımızda ise Rodos, Midilli, Sakız ve Limni'yi içine alan Cezâyir-i Bahr-i Sefid, Balkan Harbi ve I. Dünya Savaşı'nın ardından dağılmıştır. Daha detaylı bilgi için bk: Mahmut H. Şakiroğlu, "Cezâyir-i Bahr-i Sefid", *DİA*, Cilt: 7, İstanbul, 1993, s. 500-501.

¹²⁵ Sönmez, *Jandarma Teşkilatı'nın...*, s. 165.

¹²⁶ BOA, *İ.MMS.*, 6/245, H. 29.06.1272.

¹²⁷ Gül Bülbül, "Islahat Fermanını Hazırlayan Sebepler ve Islahat Fermanı", *Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, Cilt: 2, Sayı: 2, 1989, s. 15.

hem de Müslüman halk tarafından tepkiyle karşılanmıştır.¹²⁸ Diğer taraftan fermanın yürürlüğe girmesinin ardından bu meseleyle ilgilenmesi için bir komisyon kuruldu ve komisyonda Sami Paşa, Mümtaz Efendi, Subhi Bey ve Ahmed Refik Bey bulunmuştur. Fermanın nüshaları bütün sancak, vilayet ve sefaretlere gönderilerek çalışmalara başlandı. Anadolu’da ilk çalışma yeri ise Hüdavendigâr (Bursa) kazası seçildi. 30 Mart 1856’da ise Bab-ı Ali’de danışma meclisi toplanarak uygulamaya hangi madde ile başlanacağı belirlendi. Buna göre can, mal ve namus emniyeti sağlanacaktı.¹²⁹

Geçmiş yıllarda iç güvenlikle ilgili birçok çalışma yapılmıştı ancak hiçbiri istenilen seviyeye bir türlü ulaşamamıştı. Bu sebepten ötürü memleket dahilinde sürekli yenileşme ve iyileşme çabası içine giriliyordu. Ancak yapılan hiçbir çalışma ve alınan hiçbir önlem kötü gidişata bir türlü engel olamıyordu. Islahat Fermanı’nın getirdiği etkiyle birlikte iç güvenlik daha da karmaşık bir yapıya bürünmeye başlamıştı. Nitekim Gayrimüslimlere askerlikle ilgili yapılan düzenlemeler onları ayaklandırmaya yetmişti. Bu durumda izlenecek yol ise önceden yapıldığı gibi yeniden kurumların ıslah ve reform edilmesiydi. Bu doğrultuda batı örnek alınarak Avrupa ülkelerine benzer yeni bir iç emniyet teşkilatı kurulması amacıyla Sait Paşa’nın da öncülüğünde yurt dışından subaylar getirtilmiştir.¹³⁰

Zaptiye Teşkilatı içerisinde vuku bulan bir başka olay ise mali yönden de zor günler geçiriliyor olmasıydı. Zaptiye memurlarına maaşlar ödenemediği gibi bu memurlar bazı bölgelerde görev yerlerini terk etmeye başlamışlardı.¹³¹ Mali krizin dışında doğan bir başka temel sorun ise bu teşkilatın polis-jandarma ayrımı yapılmadan görevlerin birlikte yürütülmesiydi. Çünkü bu birlikler merkezlere yerleştirilmişti ve kırsal alanda meydana gelen hadiseler müdahale etmekte yetersizdi.¹³² Durum böyle olunca iç güvenlik sisteminin en baştan ele alınması gerekiyordu. Bunun için ilk olarak İngiltere’den Valentine Baker İstanbul’a davet edildi. Bu davet üzerine İstanbul’a gelen Baker, 21 Mart 1877 tarihinde sadarete sunduğu raporda iç güvenliğin aksayan yönleri ve bunlara nasıl çözümler üretilebileceğini, yapılması gereken ıslahatlarla birlikte polis ve jandarma kurumunun birbirinden ayrı teşkilatlanması gerektiği ve masraflarla ilgili görüşlerini beyan etmiştir.¹³³

¹²⁸ Islahat Fermanı’nın maddelerinin ve sonuçlarının daha detaylı bilgisi için bk: Musa Gümüş, “Anayasal Meşrûti Yönetime Medhal: 1856 Islahat Fermanı’nın Tam Metin İncelemesi”, *BİLİG*, Sayı: 47, 2008, s. 215-240.

¹²⁹ Ufuk Gülsoy, “Islahat Fermanı”, *DİA*, Cilt: 19, İstanbul, 1999, s. 188.

¹³⁰ Sönmez, *Fransa’nın Osmanlı...*, s. 24.

¹³¹ BOA, *Bâbîâli Evrak Odası (BEO)*, 878/65794, H. 03.07.1314.

¹³² Sönmez, *Jandarma Teşkilatı’nın...*, s. 167.

¹³³ *Jandarma Teşkilatı’nın...*, s. 168.

Baker Paşa'nın sunduğu önemli raporlar¹³⁴ ve yapılan diğer çalışmaların ardından 1879'da Zaptiye Müşirliği lağvedilerek yerine Zaptiye Nezareti kuruldu.¹³⁵ Polis-jandarma ayrımının hayata geçirilebilmesine ilişkin çalışmalar 15 Nisan 1880 tarihinde hazırlandı ancak yürürlüğe konulamadı.¹³⁶ Polis-jandarma ayrımına dair en somut delil ise Zaptiye Nezaretinin bugünkü Emniyet Genel Müdürlüğünün, Jandarma Dairesi ise bugünkü Jandarma Genel Komutanlığının çekirdeğini oluşturduğudur.¹³⁷

2.3. Jandarma Teşkilatı'nın Kuruluşu ve Gelişimi

Osmanlı Devleti sınırları içerisinde her bir köşede kolluk görevini yerine getirecek çeşitli statüde memurların yanında bir de ülke sınırlarını koruyan ve düşman tehdidine karşı hazır kıta bekleyen askeri sistem mevcuttu. Güvenlik ve asayişle ilgilenen memurların aynı zamanda zabıta görevi ile beraber vergi toplama görevini yürütmesi de ortamda büyük bir kargaşaya yol açıyordu. Devletlerin var oluşlarının altında yatan en büyük gerçeklik paylarından biri de güvenlik olduğu için öncelikle bu meseleye el atılması gerektiği çok iyi biliniyordu. Bu kötü gidişata dur demek için senaryolar hazırlanmış fakat hiçbirinde istenilen netice bir türlü alınamamıştı. Zaptiye Müşiriyetinin kurulmasının ardından ilk on sene içerisinde iç güvenlik ve başkent in idaresi gibi birçok hususta ciddi yol kat edilmişti. Ancak zaptiye alanında tam manasıyla kurumsallaşma yapılamamıştı.¹³⁸ Asakir-i Zaptiye kuvvetlerinin tam teşekküllü bir yapıya kavuşması 1869 tarihinde yayımlanan Asakir-i Zaptiye Nizamnamesi ile sağlanmıştır.¹³⁹ Jandarma adı altında bir birlik oluşturulması da bu tarihten itibaren ivme kazanmıştır. 1869 tarihine gelmeden evvel 1839 yılında Tanzimat Fermanı'nın ilan edilmesi ile birlikte güvenlik için birçok kanun tasarısı yürürlüğe konulduğundan jandarma teşkilatının kuruluş yılı olarak 1839 yılına kadar gidilmesi söz konusudur. Ancak jandarma adıyla bir oluşuma gidilmesi ve polisten ayrılması bağlamında bakıldığında ise bu tarih 1869 olarak göze çarpmaktadır.

¹³⁴ Jandarma'nın kurulmasına dair Baker Paşa'nın raporu için bk: *BOA, HR.TO.*, 522/48, M.21.11.1879.; Baker Paşa ve Said Paşa'nın bazı vilayetlere dair alınması gereken tedbirleri gösteren rapor hakkında detaylı bilgi için bk: *BOA, Y.PRK.A.*, 2/78, H. 04.10.1297.

¹³⁵ Alyot, a.g.e., s. 92; *Belgelerle Türk Polis Tarihi*, Cilt: 4, EGM Arşiv ve Dokümantasyon Daire Başkanlığı, Ankara 2021, s.7-9, 10-11.

¹³⁶ Sönmez, *Jandarma Teşkilatı'nın...*, s. 172.

¹³⁷ Alyot, a.g.e., s. 81.

¹³⁸ Süleyman Tekir, *Osmanlı'dan Cumhuriyete Jandarma, Kuruluş Teşkilat ve Mücadele (1903-1938)*, Timaş Yayınları, İstanbul 2020, s. 42-43.

¹³⁹ *BOA, İ.MMS.*, 37/1538, H. 02.03.1286.; Reyhan-Sert, a.g.m., s. 415; *Düstur*, 1. Tertip, Cilt: 2, s.728-733.

2.3.1. Asakir-i Zaptiye Nizamnamesi

Zaptiye askerlerinin hızla artmasına müteakip bu askerlerin askeri ve mülki görevlerinin ne olacağının daha iyi idrak edilebilmesi için geniş kapsamlı olarak 14 Haziran 1869 tarihinde Asakir-i Zaptiye Nizamnamesi ilan edilmiştir.¹⁴⁰ Esasında Asakir-i Zaptiye adı altında oluşturulan birlikler mevcuttu ancak tam bir örgütlenme içerisine girilemediğinden daha teferruatlı birlikler vücuda getirilmek istenmişti. İyileştirme yapmak için bu nizamnameler hazırlanarak daha öncesinde teşkil edilmiş alay ve bölükler içerisinde yeniden yapılanmaya gidilmiştir.¹⁴¹ 1869 yılında ilan edilen söz konusu nizamname başlıca dört bölüme ayrılmıştır ki bunlar; zaptiye teşkilatının düzeni, zaptiye askerlerine verilecek maaş ile beraber silah ve elbise, askerlerin seçilme şartları ve zaptiye içerisinde mükafat dereceleridir. Nizamnamede yer alan birinci kısma göre her ilde bir zaptiye alayı kurulacak, bu alayların her biri taburlara, taburlar bölüklere, bölükler ise takımlara ayrılacaktır. Yine bu nizamnameye göre bazı belediye zabıta hizmetleri de zaptiye askerlerine bırakılmıştır.¹⁴²

Nizamnamenin genel hatları incelendiğinde süvari bölükleri 60 ve piyade bölükleri 100 asker sayısını geçmeyecekti. Bölükleri komuta edece kişiler; Bölük Ağası, Bölük Ağası Muavini ve Jurnal Muavini adı altındaki subaylar olacaktı. Zaptiye görevinin süresi ise iki yıl ile sınırlıydı ancak şöyle bir durum vardı ki bir asker iki yıllık görev süresi dolmadan görevinden istifa edemez fakat iki yılın sonunda isterse görev süresini uzatabilirdi.¹⁴³ Yaş şartı ise 21 yaşından küçük olmamak ve 50 yaşından büyük olmamaktı. Yaşı 25'ten küçük olanların sayısı ise mevcut askerlerin sayısının üçte biri kadar olabilirdi. Yine bir diğer önemli şart ise fiziki sağlıklarının yerinde olması ve görevlerine engel olacak bir hastalıklarının bulunmaması idi. Alınacak maaş hizmet edilen beldenin derecesine göre düzenlenecek ve buna göre süvari askerin maaşı piyade askerin maaşına oranla daha yüksek olacaktı. Ancak aynı tabur içerisinde bulunan askerlerin ücretlerinde herhangi bir değişiklik olmayacak, herkes aynı ücreti alacaktı. Verilecek silahlar ise süvari askerlere; filinta, kılıç tabanca, piyade askerlere; kasatura, tüfek ve tabanca olacaktı. Kıyafetleri ise her sene devlet tarafından karşılanacak, gömlek, pantolon, fes, iki çift ayakkabı, süvari askere bir çift çizme ve tüm askerlere üç yılda bir yağmurluk verilecekti. Süvari olan asker hayvanını kendisi alacaktı ancak hayvanı olmayıp devlet tarafından hayvanı alınanların ise hayvanın ücreti ne kadarsa askerin

¹⁴⁰ Zekeriya Türkmen, "Jandarma", *DİA*, Cilt: Ek-1 Gözden Geçirilmiş İkinci Basım, Ankara, 2020, s. 689. (689-691)

¹⁴¹ Trabzon'da bulunan Asakir-i Zaptiye Alayının değiştirilmesi ile ilgili olan belge için bk: *BOA, ŞD.*, 1825/64, H. 19.02.1286.

¹⁴² Alyot, a.g.e., s. 96; Akman, a.g.e., s. 63; *Belgelerle Türk Polis Tarihi*, Cilt: 3, EGM Arşiv ve Dokümantasyon Daire Başkanlığı, Ankara 2021, s. 10-17.

¹⁴³ *Belgelerle Türk Polis Tarihi*, Cilt: 7, EGM Arşiv ve Dokümantasyon Dairesi Başkanlığı, s. 158.

maaşından kesilecekti.¹⁴⁴ Diğer taraftan görev başındayken görevin zorluğundan ötürü hayvanı telef olan asker olursa hayvan bedeli askere ödenecekti.¹⁴⁵

Zaptiye askerliğinden ihraç edilmek için ise belli başlı haller mevcuttu. Bunlar istifa etmek, süresi üç aydan fazla hapis cezası almak, görev içerisinde bir senede üç defa suç işleyip hapse girmek, askerliğe yakışmayacak hal ve hareketlerde bulunmak ve görevine engel teşkil edecek bir hastalığın bulunması durumuydu. Nizamnamenin son bölümünde değinilen konu ise emeklilik durumu ile ilgiliydi ki buna göre 30 senelik görev süresini dolduranların emekli olabileceği gibi görevdeyken gazi olanlara maaş verilmesi, şehit olanların ise ailelerine maaş bağlanması temel husustu.¹⁴⁶ Asakir-i Zaptiye Nizamnamesinin tertipli bir şekilde düzenlenip ilan edilmesinin ardından bu nizamnameye dayalı ek birçok nizamname daha ilan edilmiştir.¹⁴⁷

2.3.2. 1879 Umum Jandarma Merkeziyesi

Sultan Abdülaziz'in döneminde yaşanan zorluklarla beraber Abdülaziz'in öldürülmesi asayişin çökme sürecini hızlandırmıştı. 1877-78 yılında yaşanan Rus harbinin ağır bir yenilgi ile sonuçlanmasının ardından Osmanlı Devleti sosyal, siyasi, askeri ve daha birçok noktada olumsuz şekilde etkilemiştir. Özellikle askeri anlamda ve asayişte yeniden bir düzenlenme yapılarak daha sağlam bir güvenlik ağının örülmesi gerekiyordu. Asakir-i Zaptiye birliklerinin de yarardan çok zarar veriyor olması Sadrazam Sait Paşa tarafından fark edilerek teşkilatın yeniden düzenlenmesi amacıyla Fransa ve İngiltere'den reformcu subaylar getirtmiştir. Bu esnada daha önceden zaptiye müşirliğine verilmiş olan zaptiye görevi padişah onayıyla 5 Aralık 1879'da tekrar seraskerlik emrine geçti. 20 Kasım 1879 tarihinde Sait Paşa, Seraskerliğe Asakir-i Zaptiye Teşkilatının yeniden düzenlenmesini içeren bir emir vermiştir. Yeniden düzenlenecek teşkilatın yeni isminin de *jandarma* olacağını bildirmiştir.¹⁴⁸

Avrupalı devletler de Osmanlı'nın yenileşme çabalarını titizlikle takip ediyordu. İngiltere Dışişleri Bakanı Lord Salisbury, Osmanlı'da bulunan İngiliz Konsolosuna gönderdiği bir yazıda güvenlik ile ilgili Anadolu'da, Avrupa'nın da desteğiyle jandarmanın oluşturulması gerektiğini bildiriyordu. Lord Salisbury'nin gönderdiği yazının Meclis-i Vükela'da görüşülmesinin ardından İngiltere'ye ilgisinden dolayı teşekkür edilerek oluşturulmak istenen jandarma teşkilatının mali kaynakların az olmasından ötürü henüz kurulamadığı, kurulacak jandarma teşkilatının da Avrupa'da

¹⁴⁴ Alyot, a.g.e., s. 97-98; Tekir, a.g.e., s. 43-44.

¹⁴⁵ BOA, ŞD., 250/45, H. 01.03.1289.

¹⁴⁶ Alyot, a.g.e., s. 99.

¹⁴⁷ Ek nizamname örnekleri için bk: BOA, İ.ŞD., 16/710, H. 25.06.1286; BOA, ŞD., 1278/26, H. 22.02.1287.

¹⁴⁸ Tongur, a.g.e., s. 219; Türkmen, a.g.m., s. 689; Akman, a.g.e., s. 64; *Belgelerle Türk Polis Tarihi-IV*, s. 3-6.

kurulmuş teşkilatların benzeri olarak kurulmak istendiği ve böylece Anadolu'daki asayişin sağlayacak düzeyde olacağı belirtilmiştir.¹⁴⁹

Sait Paşa tarafından 1878 yılında getirtilen yabancı subaylar içerisinde kuşkusuz en dikkat çekici olanlar Soldhem, Derigaliski, Forton, Baker, Maurice Cosles, Blond, Snig, Norton, Brisko, İstudi, Viti ve Alexi'dir.¹⁵⁰ Bu kişilerle devlet arasında anlaşma yapılmasının ardından görevlerini yerine getirmek amacıyla çalışmaya başladılar. Yapacakları tek iş zaptiye sistemini düzenlemek değil, baştan sona bütün askeri sistemi inceleyip gerekli değişiklikleri yapmaktır. Esasına bakılırsa bu kişiler içerisinde ön plana çıkan İngiliz Subay Valentine Baker'dir. Osmanlı topraklarına davet edilmesi 1877 yılının başlarında olan Baker, ilk olarak İstanbul'a çağırılmıştı ve ondan iç güvenlikle ilgili bir rapor hazırlaması istenmişti. Zaptiye birliklerinin jandarmaya dönüştürülmesi aşamasında da Baker Paşa jandarma heyeti başkanlığını yürütüyordu.¹⁵¹ 1879 yılında Anadolu'da incelemelerde bulunmak ve kurulmak istenen jandarma modelinin nasıl uygulanacağını gözlemleyebilmek amacıyla Anadolu'ya gönderilmiştir.¹⁵²

1879 yılında jandarma adını alan Asakir-i Zaptiye daha sonra Umum Jandarma Merkeziyesi ismini alarak görevine devam etmiştir. Böylece başlangıçta Zaptiye Müşirliği adı altında bulunan polis ve jandarma birbirinden ayrılarak, jandarma bu isim ile kendi görev ve yetkilerini belirleyen çerçeveyi çizmeye başlamıştır. Umum Jandarma Dairesinin Başkanlığına ilk olarak Ferik Hacı Hasan Paşa atanmıştı fakat Baker Paşa'nın heyet başkanlığına getirilmesi ile bütün yetki ona geçmiştir. Bu doğrultuda Diyarbakır, Siirt, Mardin ve Malatya gibi doğu şehirlerinde jandarma birlikleri oluşturulmaya başlanmıştır.¹⁵³

Umum Jandarma Dairesi adı altında faaliyet yürüten jandarma birlikleri seraskerliğin bir şubesi olarak kurulmuştur. Şube teşkilatında görevli birimler ise jandarma meclisi, muhasebe kalemi, jurnal kalemi, evrak kalemi, vezne, yoklama kalemi ve meclis kalemiydi. 15 Nisan 1880 tarihine gelindiğinde başka bir jandarma nizamnamesi hazırlanmış olsa da yürürlüğe girememiştir. Hazırlanan nizamname Fransa Jandarma Nizamnamesinin doğrultusunda hazırlanmıştır ancak irade ile resmi bir kimliğe bürünemediğinden uygulaması gerçekleştirilememiştir. Ayrıca Baker Paşa yabancı subayların öğretmen ve müfettiş göreviyle alaylara gönderilerek jandarma uygulamasının daha da kalıcı olmasını istediği bir öneriyi teklif etmiş olsa da subayların Türkçe bilmiyor oluşu ve teftişlerin de hiçbir işe yaramayacağı öngörüsü ile bu teklif reddedilerek sadece

¹⁴⁹ BOA, Y.EE., 10/63, H. 03.06.1295; Tekir, a.g.e., s. 52-53.

¹⁵⁰ Alyot, a.g.e., s. 112.

¹⁵¹ Sönmez, *Jandarma Teşkilatının...*, s. 167; Tekir, a.g.e., s. 51.

¹⁵² BOA, MB.İ., 57/20, H. 01.12.1296.

¹⁵³ Tekir, a.g.e., s. 54-55.

alaylarda ıslahat görevi ile ilgili bulunabilecekleri belirtilmiştir. Bu doğrultuda Şam'a Soldhem, İzmir'e Baker, Halep'e Bersfild, Trabzon'a Nortton, Urfa'ya Belent ve İstanbul'a Sining görevlendirilmiştir.¹⁵⁴

1880 Nizamnamesinin yürürlüğe koyulamamasının ardından Sait Paşa kendi gayretiyle vilayetlerde jandarma alayları teşkil etmeye çalıştıysa da sadece Rumeli de başarılı olabilmıştır. Sait Paşa'nın görevden alınması ve yabancı subayların ülkelerine dönmeleri ile birlikte jandarma ıslahatı da yarıda kalarak bu devirden sonra II. Meşrutiyet dönemine kadar jandarma birlikleri yarı zaptiye görünümünde kalmıştır. Bazı vilayetlere özel nizamnameler çıkartılarak jandarma teşkilatları kurulmasının yanında gerekli görülürse gezici jandarma alayları kurulur ve bir süre sonra kaldırılırdı.¹⁵⁵ Rus Harbi'nin ardından imzalanan Berlin Antlaşması'nın maddelerine bakıldığında Rumeli'de jandarma kuvvetinin kaçınılmaz olduğu göz önüne çıkmaktadır. Osmanlı'da genel olarak jandarmanın ıslahatı yarıda kaldığından bazı muhtelif bölgeler kendi jandarma nizamnamelerini yayımlayarak varlıklarını devam ettirebiliyordu. Ayrıca 18 Temmuz 1896 tarihinde kurulan jandarma teftiş heyeti de mevcut bulunan jandarma alaylarını ıslahı meselesinde önemli rol üstlenmekteydi. 1903 yılında çıkan Makedonya isyanları ile birlikte Rumeli de Berlin Antlaşması doğrultusunda ıslahat yapılması kaçınılmaz bir vaziyet almıştı. Çıkan isyanların bastırılması adına yapılacak eylemlerden en önemlisi kurulacak jandarma alaylarıydı. Jandarma oluşturulurken bu askerlere eğitim verilebilmesi amacıyla okullar da açılmıştı. Kabul edilen öğrenciler dokuz aylık bir eğitime tabi tutulur, okuma yazma öğretilmesinin yanında çeşitli tatbikatlar yaptırılırdı. Rumeli ıslahatının yapılması jandarma kurumunun tekrardan işlevselliğini başlatmış olması sebebiyle bir hayli önemli yer tutmuştur.¹⁵⁶

2.3.3. 1904 Jandarma Nizamname-i Hümayunu ve 1909 Umum Jandarma Komutanlığı

1904 yılında Makedonya'da jandarmanın ıslah edilmesi için bir anlaşma yapıldı. İtalyan General de Georgies ve yanında altmıştan fazla yabancı subay ile yapılan anlaşma çerçevesinde görev ve yetkileri sefaretliklere bildirildi. 1 Şubat 1904 tarihinde çıkarılan Jandarma Nizamname-i Hümayunu değişikliklere uğramasına rağmen 1930 yılına kadar yürürlükte kalmıştır. Esasında Fransa Jandarma Nizamnamesinden alınan 1904 Nizamnamesi çağdaş seviyede kurulması hedeflenen jandarmanın en önemli kilometre

¹⁵⁴ Alyot, a.g.e., s. 144-145, 120; Tekir, a.g.e., s. 56; Tongur, a.g.e., s. 221.

¹⁵⁵ Tekir, a.g.e., s. 56.

¹⁵⁶ Tongur, a.g.e., s. 222-223, 226.

taşıydı.¹⁵⁷ 298 maddeden oluşan nizamnamenin uygulanmasında ise ciddi sorunlarla karşılaşılıyordu. Balkanlarda milliyetçilik akımının da etkisiyle Osmanlı padişahına karşı örgütlenen insanların sayısı bir hayli artış göstermişti. Bu bölgedeki jandarma ile ordu arasındaki restleşmeler de dikkat çekici düzeydeydi. Asayişin bozulmaya yüz tutması ve artan dış baskılar neticesinde dönemin padişahı II. Abdülhamit Meşrutiyet'i yeniden ilan etmiştir.¹⁵⁸

Meşrutiyet'in yeniden ilan edilmesiyle birlikte asayiş unsurlarından olan jandarmanın yeniden yapılandırılması gerekmişti. Rumeli bölgesinde kurulan jandarma birliklerinin üst düzey başarı göstermelerine rağmen bu başarıyı bütün ülke geneline yayamamış olmak büyük sorun teşkil etmekteydi. Bu sebepten ötürü ilk olarak Selanik'te bulunan Jandarma Tensikat Dairesi İstanbul'a nakledildi. Ancak Rumeli'de gösterilen başarı İstanbul'da gösterilemeyince jandarmanın kuruluş sürecinin bir an önce tamamlanabilmesi için 1909 yılında Jandarma Dairesi kaldırılarak yerine Harbiye Nezaretine bağlı Umum Jandarma Komutanlığı kurulmuştur. Rumeli'de bulunan ve ülkelerine geri gönderilen yabancı subayların tekrar ülkeye davet edilmesiyle birlikte Jandarma Umum Müfettişliği de kurulmuştur. Gelen subayların yaptıkları tahkikatlar neticesinde İstanbul, İzmir, Selanik, Beyrut, Bağdat ve Trabzon müfettişlik bölgesi olarak kabul edilerek jandarmayı ıslah çalışmalarına devam edilmiştir.¹⁵⁹

16 Mart 1913 tarihinde komutanlığın görev ve yetkilerinin düzenlenmesi amacıyla çıkartılan nizamnamenin¹⁶⁰ ardından 1913, 1914 ve 1917 yıllarında İstanbul'daki şubenin dışında yeni şubeler açılarak kurumsallaşma çabası devam ettirildi. I. Dünya Savaşı'nın başlamasıyla jandarma birlikleri asayişin temin edilmesinde etkin rol oynayan teşkilatların başında gelmekteydi. Cephe hattındaki asker eksikliği jandarmanın bölgeye gönderilmesi ile kapatılmıştır.¹⁶¹ Özellikle Çanakkale cephesinde Alçıtepe, Kocaçimen ve Kireçtepe muharebelerinde jandarma birliklerinin kahramanlıkları İngiliz Generali Older hatıra defterinde *“takviyeli 29. Tümen'in karaya çıkış hareketını, elinde hiçbir topçusu bulunmayan iki jandarma taburunun 4 makinalı tüfekle durdurmuş olduğunu henüz İngiltere'de bilen olmadığı gibi, senelerce de olmayacaktır.”* sözüyle üstlendikleri sorumluluğu ve başardıkları zaferleri anlatmıştır.¹⁶²

¹⁵⁷ Türkmen, a.g.m., s. 690.

¹⁵⁸ Tekir, a.g.e., s. 113.

¹⁵⁹ İsmail Efe “1909-1914 Yılları Arasında Jandarmanın Islahı ve Müfettişlik Teşkilatının Kuruluşu”, *Miras ve Değişim: Osmanlıdan Günümüze Jandarma*, Ed.: Yücel Yiğit, Ahmet Özcan ve İ. Hakkı Demircioğlu, Berikan Yayınevi, Aralık 2018, s. 29; Tekir, a.g.e., s. 126, 136, 140.

¹⁶⁰ *Düstur*, 2. Tertip, Cilt: 5, s.174.

¹⁶¹ Türkmen, a.g.m., s. 690.

¹⁶² Akman, a.g.e., s. 65.

1914'te ve hemen ardından 1917'de çıkarılan yeni kanunla uzun yıllar jandarma teşkilatı yönetilmiştir. İşgal sürecinde Sadrazam Damat Ferit Paşa, Harbiye Nezaretine bağlı olan Umum Jandarma Kumandanlığını 15 Mart 1919 tarihli kararnameyle Dahiliye Nezaretine bağlamıştır.¹⁶³

2.4. Polis Teşkilatı'nın Kuruluşu

Osmanlı Devleti'nde en önemli eksiklerden birinin güvenlik olduğu anlaşıldı. Devletlerin ayakta kalmasının yapı taşlarından biri olan güvenlik asla vazgeçilemez bir unsurdur. Şayet güvenlikten taviz verilirse devletler yıkılma eşiğine çok rahat sürüklenebilirdi. Osmanlı Devleti'nde ise özellikle Tanzimat Fermanı'nın ilanı ile köklü değişikliklere gidiliyordu. Tanzimat Fermanı'nda yer alan "mevadd-ı esasiye"ye göre mal, can ve namus güvenliği kanunla garanti altına alınıyordu.¹⁶⁴ Ancak Osmanlı Devleti'nin içinde olduğu şartlar değerlendirildiğinde sağlam ve tam teşekküllü bir iç güvenlik ağının kurulmasının ne kadar güç bir durum olduğu açıkça göz önüne serilmekteydi. Hal böyle olunca bu durumdan kurtulmak için askeri düzen dışında yeniden ve bambaşka bir teşkilatlanmaya daha gidilmesinin gerekliliği de ortaya çıkmış oldu. Mevcut olan güvenlik uygulamaları yetersiz ve önemini kaybetmiş vaziyetteydi. Bu sebeple ilk icraat olarak 20 Mart 1845¹⁶⁵ tarihinde Polis Meclisi kurulmuştur.¹⁶⁶

2.4.1. Polis Meclisi

Polis Meclisinin asayişini sağlama dışında kurulma amaçlarından biri Tanzimat Fermanı'nın başarısını arttırmaktı. Çünkü Tanzimat Fermanı ile sosyal hayatta birçok hak garanti altına alınıyordu. Ancak şehirlerde asayişsizlik ve haydutluk gibi faaliyetlerin görülmesi bu fermanın başarıya ulaşamadığının en büyük göstergesi olmuştur. Meclis kurulunca ilk iş olarak düzeni sağlamak adına belediye içerisinde kararlaştırılan maddeler ile Polis Meclis Tutanağından oluşturulan müsvedde 20 Mart 1845 tarihinde Meclis-i

¹⁶³ Murat Köylü, "Mondros Mütarekesi Sonrası ve Milli Mücadele Dönemi'nde Jandarma Teşkilatı", *Miras ve Değişim: Osmanlıdan Günümüze Jandarma*, Ed.: Yücel Yiğit, Ahmet Özcan ve İ. Hakkı Demircioğlu, Berikan Yayınevi, Aralık 2018, s. 51; Türkmen, a.g.m., s. 291; Akman, a.g.e., s. 66.

¹⁶⁴ Turgut Subaşı, "Tanzimat Döneminde Kurulan Polis Meclisi nin İdari Yapılanması ve Faaliyetleri", Ed.: Yücel Yiğit, *Türk Polis Tarihinin Kökenleri*, Polis Akademisi Yayınları, Ankara 2017, s. 275.

¹⁶⁵ Polis Meclisi nin kurulma tarihi Hicri takvime göre 11 Rebiyülevvel 1261 tarihidir. Miladi takvime çevrilirken yapılan hatadan dolayı bu tarih birçok esere 10 Nisan 1845 olarak yansımıştır ve bu tarih halen Polis Teşkilatı'nın kuruluşu olarak kabul edilerek kutlanmaktadır. Oysa ki doğru tarih 20 Mart 1845'dir. Ayrıntılı bilgi için bakınız: Subaşı, a.g.e., s. 276; Eyüp Şahin, "1845'ten 1913'e Osmanlı Polis Nizamnamelerine Karşılaştırmalı Bir Yaklaşım", *Türk Polis Tarihinin Kökenleri*, Ed.: Yücel Yiğit, *Türk Polis Tarihinin Kökenleri*, Polis Akademisi Yayınları, Ankara 2017, s. 315; Hasan Yağar, "Osmanlı Polis Teşkilatı ve Yenileşme Süreci", *Türkler*, Yeni Türkiye Yayınları, Cilt: 13, Ankara 2002, s. 637; Ali Sönmez, "Polis Meclisi nin Kuruluşu ve Kaldırılışı (1845-1850)", *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Tarih Bölümü Tarih Araştırmaları Dergisi*, Ocak 2005, 24(37): 1, s. 263.

¹⁶⁶ Subaşı, a.g.e., s. 276.

Vala'ya gönderildi ve mecliste görüşülmesi sağlandı.¹⁶⁷ Esasına bakılırsa emniyeti sağlayacak yeni model arayışına II. Mahmud döneminden itibaren girişilmişti ancak devletin içerisinde bulunduğu durumdan ötürü faaliyete geçirilememişti.¹⁶⁸

1845 yılında Polis Meclisi nin kurulmasının ardından ilk aşama olarak Polis Nizamnamesi hazırlandı. Ayrıca polis adı ilk defa bu metinlerde yer buldu.¹⁶⁹ Polis Meclisi tarafından hazırlanıp Meclis-i Vala'ya sunulan ilk belgeye baktığımızda Galata ve Beyoğlu etrafında görevli olacak polislerin görev tanımları etraflıca anlatılmaktadır.¹⁷⁰ Yeni polis modelinin uygulama bölgesi olarak bu iki semtin seçilmesi ise tesadüf değildi. Yabancı tüccarlar ile elçilerin yoğun olarak yaşadıkları bölge olması ve Osmanlı'nın batı kanadına açılan kapı güzergâhında bulunması sebebiyle sık sık asayiş ihlal eden olaylar yaşanıyordu.¹⁷¹ Yine bu nizamnameye bağlı olarak yayımlanan başka bir nizamnameye göre çalışacak memurlar "teftiş memurluğu" adı altında görevlerini ifa edeceklerdi. "Memûrîn-i Teftîşiyenin Sûret-i İntihâb ve Vaz' ve Hareketleri" adıyla yayımlanan nizamnamede teftiş memurlarının görev ve yetkileri teferruatlı bir şekilde açıklanmıştır.¹⁷² Bu teftiş memurları az da olsa okuma yazma bilen, adli, idari ve her türlü soruşturmada bizzat bulunarak olayların açığa çıkarılmasıyla meşgul kimseler olacaklardı. 1880 yılına daha kapsamlı bir polis teşkilatı oluşturulmaya başlanınca teftiş memurluğu kaldırılmıştır.¹⁷³

30 Mart 1845 tarihinde yayımlanan ikinci belgeye göre Tophane-i Amire Müşiri Mehmet Ali Paşa'nın önderliğindeki polis kuvvetinin başkent emniyet ve belediyenin zabıta işlerini yürütmesi üzerine kurulduğu da belgelerden anlaşılmaktadır.¹⁷⁴ Polis ismini taşıyan yeni teşkilatın vazifesi 30 Nisan 1845 tarihinde ilan edilen 17 maddelik nizamname ile açıklanmıştır.¹⁷⁵

Başlangıçta Tophane ve Galata'da bulunacak polislerin görevlerinin çerçevesi çizilmek istenmişti ancak yayımlanan nizamname ile Osmanlı Devleti içerisinde vücuda

¹⁶⁷ Şahin, a.g.m., s. 316.

¹⁶⁸ Sönmez, a.g.m., s. 261.

¹⁶⁹ Bülent Akkaya, "Geçmişten Günümüze Türk Polis Teşkilatında Rütbeler", *Turkish Studies - International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, Volume 8/5 Spring, Ankara 2013, s. 63.

¹⁷⁰ BOA, İ.MSM., 3/48, y.y.; *Belgelerle Türk Polis Tarihi*, Cilt: 2, Emniyet Genel Müdürlüğü Arşiv ve Dokümantasyon Dairesi Başkanlığı, Ankara 2014, s.7-8.

¹⁷¹ Sönmez, a.g.m., s. 262.

¹⁷² *Belgelerle Türk Polis Tarihi- III*, s. 3-9.

¹⁷³ Okçabol, a.g.e., s. 96.

¹⁷⁴ Belgenin alt tarafında yer alan açıklama paragrafının altında Mehmet Ali Paşa'nın mührünün bulunması, aynı zamanda müsveddenin oluşturulup sunulmasında görevli meclis azalarından Mehmed Nail, Hüsnü, İbrahim Edhem, Mehmed Said, Mehmed Kamil, Yafes, Mehmed Rıfat, Süleyman ve isimleri okunamayan iki kişinin daha mührünün olması meclis yetkililerinin kim olduğuna dair önemli ipucu vermektedir. Ayrıntılı bilgi için bk: *Belgelerle Türk Polis Tarihi*, Cilt:1, EGM Arşiv ve Dokümantasyon Dairesi Başkanlığı, Ankara 2014, s. 5-6.

¹⁷⁵ Polis teşkilatına dair nizamname maddeleri için bk: BOA, *Divan-ı Hümayun, Name-i Hümayun Defteri*, No: 11, s. 361; *Belgelerle Türk Polis Tarihi-I*, s. 8-9; Alyot, a.g.e., s. 77-78.

getirilecek polis memuriyetlerinin genel hatları belirtilmiştir. Böylece yeni kurulan bu teşkilatın temellerinin daha önceden üzerine düşünüldüğü ve kapsamlı bir çalışma yapıldığı ortaya çıkmaktadır. Yine nizamnamenin maddelerine göre memlekette asayiş ve güvenliğin sağlanmasına ehemmiyet verilmekte ve asayişsizliğin önüne geçmek için bulunan çözümler maddeler ile açıklanmaktadır.

Bu nizamnamenin yayımlanmasının ardından memleketin her yerinde uygulanması için sefarethanelere ayrıca bir nüshası gönderildi.¹⁷⁶ Meclise aynı zamanda nizamnamede belirtilmeyen ancak faaliyete geçirilen başka görevler de verilmişti. Buna göre şüpheli görülen şahıslar hakkında tahkikat yürütme, belli bir dereceye kadar olan suçları yargılayabilme ve gerekli görüldüğünde tanıkları çağırıp dinleme yetkisi polislerin eline verilmişti. Ancak buradaki tek fark şudur ki polislerin ceza verme yetkisi bulunmamaktaydı.¹⁷⁷

Bütün yapılan çalışmalara rağmen başkent in güvenliğini sağlamaktan sorumlu olan seraskerlik, ihtisap ağalığı ve polislik kurumu arasında bölünmeler yaşanıyor. Taşrada ise güvenlik Asakir-i Mansure ve zaptiyeler ile sağlanmaktaydı.¹⁷⁸ Hal böyle olunca asayişin yürütülmesinde birçok farklı unsur ortaya çıkmış oluyordu. Kurulan meclisin hedeflenen başarıyı ortaya koyamaması meclisin kısa ömürlü olmasına yol açmıştır.

Farklı arayış yollarına giden Osmanlı yönetimi 1846 yılında Zaptiye Nezareti'nin kurulmasına karar vermiştir. Nitekim 1850 yılında Meclis-i Vala'ya sunulan rapor ile birlikte Polis Meclisi nin ıslahat edilmesi gerektiği ve güvenliğini sağlamada yetersiz kaldığından bahsediliyordu. Çıkarılan bu yeni iradeye göre Polis meclisi içerisinde olan meclis üyeleri Zaptiye Nezareti'ne aktarılacaktı. Aynı zamanda yine meclis içerisinde bulunan tercüman, katip ve kendisine kefil gösterebilecek olan polis memurlarının da nakli sağlanacaktı.¹⁷⁹ Tüm bunlara rağmen Polis meclisi varlığının devam ettirmeyi başarmıştır. Öyle ki 1890 yılına gelindiğinde Anadolu'nun farklı şehirlerinde Polis meclisinin açılması gerektiğinin yanında Trabzon'da bir Polis meclisinin varlığının lüzumlu olduğuna dair tezkere yazılmıştır. Trabzon'da birinci sınıf komiser bulunmamasından ötürü meclisin kurulması biraz gecikmiştir ancak 1891 tarihli yazılan layihalardan anlaşıldığına göre bu görevi ikinci sınıf ve üçüncü sınıf komiserlerin de yürütebileceğine karar verilmiştir.¹⁸⁰

Memleketin iç işlerindeki asayiş i düzenlemek için kurulan Zaptiye Müşiriyetinin kaldırılması ile güvenlikte bir boşluk ortaya çıkmıştır. Müşiriyetin kaldırılmasının

¹⁷⁶ BOA, A.DVNS.NMH.d., s. 6-9; Belgelerle Türk Polis Tarihi-I, s. 10-11.

¹⁷⁷ Sönmez, a.g.m., s. 265.

¹⁷⁸ İslamoğlu, a.g.m., s. 332.

¹⁷⁹ Sönmez, a.g.m., s. 268-269.

¹⁸⁰ Belgelerle Türk Polis Tarihi- IV, s. 198, 200, 201.

ardından Zaptiye Nezareti ve Jandarma Dairesinin kurularak Asakir-i Zaptiye Nizamnamesinin ilan edilmesiyle bu boşluk bertaraf edilmeye çalışılmıştır. Diğer taraftan Polis Meclisi nin öngörülen başarıyı sağlayamaması da ülkenin içinde bulunduğu durumu zorlaştırmıştır. 1881’de İstanbul’daki güvenliği sağlamak amacıyla kurulan Asakir-i Zaptiye birliği kaldırılarak yerine Zaptiye Nezaretine bağlı polis teşkilatı kurulmuştur. Bundan itibaren Zaptiye Nezareti öncelikle İstanbul ve çevresinin güvenlik işlerine bakarken daha sonra bütün ülke genelindeki emniyet işlerine mazhar olmuştur. 1909 yılına gelindiğinde ise Zaptiye Nezareti kaldırılmış ancak oluşturulan polis birimleri varlıklarını devam ettirmeyi başarmışlardır.¹⁸¹

2.4.2. Polis Teşkilatının Kurumsallaşma Süreci

2.4.2.1. 1896-1907 Dönemi

1845 yılında Polis Meclisinin kurulmasının ardından ilan edilen Polis Nizamnamesi geçerliliğini koruyordu. 1896 yılına gelindiğinde var olan karışıklık durumunun çözümlenebilmesi için teşkilat içerisinde daha geniş kapsamlı bir nizamnameye ihtiyaç duyulmaya başlanmıştı ve 16 maddelik ilan edilen yeni nizamname polis teşkilatının ilk hukuksal metni olarak kabul edilmiştir.¹⁸² Nizamnamede değinilen başlıca konular ise şu şekildedir; aralıksız şekilde cadde, sokak ve mahalle aralarında devre atmak polislerin görevleridir. Mahallelerde karşılaşılabilecek her türlü duruma karşı mahalle bekçilerinden veya muhtarlardan sürekli malumat almalıdırlar. Şüpheli görünen kişileri takip edip yakalayabilir, usulüne uygun şekilde gerekirse vatandaşın evinde arama yapabilir ancak arama yapılacak kişi yabancı uyrukluysa konsolos veya konsoloslüğün tercümanı eşliğinde arama gerçekleştirilir. Polis gerekli görürse ev, dükkan ve han gibi meskenleri gizliden veya açıktan doğrudan gözetleyebilir, Mürur tezkiresinin kontrolü yine polisin elindedir. Sokaklarda başıboş gezen insanların toplanıp grup olmasına engel olmak, ibadet yerlerinin ibadet zamanında korunması için kapılarda nöbet tutarlar. Asayiş bozan bir durumla karşılaşınca halk hiçbir suretle polise mukavemet göstermeyecektir, aksi takdirde polis bu kimselere güç uygulayabilir. İlan edilen nizamnamenin 5., 6. ve 7. maddeleri de polis ile jandarma arasında iş birliği yapılması gerekli olduğunda nasıl yol izleyeceği belirlenmiştir.¹⁸³

Anlaşılacağı üzere nizamnamede belirlenen kuralların asıl gayesi toplumun yaşayışını bütün çıplaklığıyla gözlemleyebilmek ve her türlü durumda müdahale

¹⁸¹ Alyot, a.g.e., s. 92, 182-183.

¹⁸² BOA, A./MKT. MHM., 632/2, H. 02.07.1314; Akkaya, a.g.m., s. 63.

¹⁸³ Alyot, a.g.e., s. 187-189.

edebilecek güce ulaşmaktır. Aynı zamanda polise sınırlama koyulmadan geniş yetkiler verildiği de yine öne çıkan bir başka unsurdur. Böylece toplumdaki düzeni sağlayacak kurum olarak jandarma ve zabitanın yanında polisin de büyük pay sahibi olduğu açıkça belli olmaktadır.

İlan edilen bu nizamname oluşturulduğu dönem içerisinde ülke genelinde asayiş ve düzenin tesis edilmesinde rahatlatıcı rol oynamıştır. Ancak uzun vadede Osmanlı Devleti daha sağlam temeller üzerine inşa edilmiş ve daha geniş kapsamlı hazırlanmış bir nizamnameye ihtiyaç duymuştur. Nitekim Paris Emniyet Müdürlüğü tarafından Osmanlı hizmetinde bulunan Mösyö Celestin Bonin bu meseleyle alakadar olması için görevlendirildi. Temelinde Fransa polis merkezini ele aldığı yeni bir polis teşkilatı oluşturma çabası içine girerek yapılacak değişiklikleri belirleyip yeni bir nizamname örneği oluşturdu.¹⁸⁴

2.4.2.2. 1907-1913 Dönemi

Mösyö Bonin'in yoğun çalışmaları neticesinde ele alınan yeni nizamname 19 Nisan 1907 tarihinde hükümete sunulmuştur. Polis teşkilatının bütün ihtiyaçları göz önünde bulundurularak geliştirilen nizamname toplamda 167 maddeden oluşmuştur.¹⁸⁵ Nizamnameyi öne çıkartan önemli özelliği ise daha önce yayımlanan nizamnamelerden farklı olarak yabancı devletlerin etkisi veya baskısı altında kalmadan hazırlanmış olmasıdır. Nizamnameye göre polisin görevi emniyetin ve asayişin ülkenin her yerinde korunmasıdır. Bunu yaparken halkın kendini güvende hissetmesi ve rahat olması en önemli hususlardandır. Ayrıca polisin adli, siyasi ve idari görevleri, görev başındayken sahip olduğu hak ve sorumluluklar, polis memurlarının mesleğe kabul edilmesindeki kıstaslar, polis müfettişlerinin ve sivil polisin görevleri, polis maaşı gibi birçok konu açıklığa kavuşturulmuştur.¹⁸⁶

Aynı nizamnamede polis teşkilatının yapısı hakkında da bilgi verilmektedir. Buna göre teşkilat kendi içerisinde 5'e ayrılmıştır. Bunlar; komiser, serkomiser, ikinci komiser, üçüncü komiser, komiser muavini ile polis memurudur. Polisin bağlı olduğu kurum ise genelde Dâhiliye Nezareti olmakla birlikte özelde Zaptiye Nezareti'dir. Başkent İstanbul'daki polis teşkilatında ise ayrıca dört üyeden oluşan bir Polis Meclisi de bulunmaktaydı.¹⁸⁷ Başkentteki teşkilat Beyoğlu, Üsküdar ve İstanbul mutasarrıflığı adı altında üç daireye, bunlar da kendi içerisinde farklı bölüklere ayrılmıştır. Vilayetlerdeki

¹⁸⁴ Şahin, a.g.m., s. 318; Nureddin Van, "Osmanlı Polis Teşkilatının Modernleşme Sürecinde Celestin Bonnin'in Rolü", *Türk Polis Tarihinin Kökenleri*, Ed.: Yücel Yiğit, Polis Akademisi Yayınları, Ankara 2017. s. 291.

¹⁸⁵ BOA, *DH.MKT.*, 1164/38, H. 22.03.1325.; Fransızca sureti için bk: BOA, *TFR.I.M.*, 15/1469, H. 01.03.1325.

¹⁸⁶ Eraslan-Metin, a.g.e., s. 140.

¹⁸⁷ Şahin, a.g.m., s. 320-321.

polis teşkilatında ise her vilayet birbirinden bağımsız olmak üzere doğrudan merkeze bağlı olacaktır. Bu şehirlere lüzum görüldüğü kadar polis müdürü, komiser, komiser muavini ve polis memuru gönderilebilecektir. Vilayetlerde güvenlikten sorumlu en üst memur kaymakam, vali ve mutasarrıflardır. Bundan dolayı bu kimselere her türlü güvenlik olayında bilgi vermekle sorumludurlar.¹⁸⁸

1908 yılında teşkilatın yeniden geliştirilmesi için çalışmalar yapılmıştır, 22 Temmuz 1909 tarihinde *Emniyet-i Umumiye Müdüriyeti Teşkilatına Dair Kanun* çıkartılarak 4 Ağustos 1909 tarihinde Zaptiye Nezareti kaldırılmıştır. Kaldırılan nezaretin yerine İstanbul Polis Müdüriyeti ve Dâhiliye Nezaretine Bağlı Emniyet-i Umumiye Müdürlüğü kurulmuştur. Böylece taşrada mevcut polis müdürlükleri, mülki amirlere bağlı durumda iken bundan sonra doğrudan Emniyet-i Umumiye Müdürlüğüne bağlanmıştır.¹⁸⁹ Emniyet-i Umumiye Müdürlüğüne Ali Galip Paşa atanmış ve bu teşkilatın daha da geliştirilebilmesi için Avrupa'ya heyet olarak geziler düzenlemiştir. Avrupalıların polis teşkilatları incelendikten sonra en uygun olanı belirlenip Osmanlı'da uygulanmak üzere hazırlıklara girişilmiştir.¹⁹⁰

2.4.2.3. 1913-1923 Dönemi

Ali Galip Paşa başkanlığında Avrupa'ya giden heyet yerinde incelemelerde bulduktan sonra yurda dönerek en uygun modelin Viyana Polis Teşkilatı olduğunu bildirmişlerdir. Bunun üzerine çalışmalar başlatılarak 1913 tarihinde nihayet yeni nizamname kabul edilmiştir.¹⁹¹ Yeni polis nizamnamesinin dikkate şayan özelliği ise polisin idari ve adli zabıta olarak ikiye ayrılmış olmasıdır. İdari zabıta emniyet ve refahı sağlamak üzere devletin ve belediyenin aldıkları kararlara uymayıp aykırı davrananları belirleyerek bu gibi durumların önlenmesi yolunda çalışacaktırlar. İdari zabıta kendi içerisinde beledi ve idari olmak üzere ikiye ayrılmaktaydı. Adli zabıtaya gelince siyasi ve adli suçların önlenmesine dair tedbirler almak, bütün suç olaylarını soruşturmak ve suçluları yakalayarak haklarında gerekli tahkikatı yapıp ilgili mercilere bildirmek esas göreviydi. Adli zabıta da siyasi ve adli olmak üzere kendi içerisinde ikiye ayrılmıştır.¹⁹²

Emniyet-i Umumiye Müdürlüğü 1913 Nizamnamesi ile başta muhasebe, tahrirat, emniyet, personel ve levazım şubelerinden oluşurken istihbarat ve polis müfettişliği de sonradan eklenmiştir. Nitekim 1911 yılında İstanbul Valiliği ile Emniyet-i Umumiye

¹⁸⁸ Alyot, a.g.e., s. 194-195.

¹⁸⁹ Atatürk Ansiklopedisi, Hamit Pehlivanlı, *ATAM*, 2020, "Emniyet Teşkilatı (Cumhuriyet Dönemi)" maddesi.

¹⁹⁰ Şahin, a.g.m., s. 322.

¹⁹¹ Nizamnamenin oluşturma aşamasındaki belgeler için bk: *BOA, DH.EUM.LVZ.*, 11/66, H. 07.02.1331; *BOA, İ.MMS.*, 158/16, H. 11.03.1331; *BOA, DH.EUM.THR.*, 88/54, H. 18.07.1331; *BOA, İ.DUİT.*, 20/4, H. 08.06.1331; *Belgelerle Türk Polis Tarihi-VII*, s. 275-303.

¹⁹² Şahin, a.g.m., s. 324.

Müdürlüğü arasındaki anlaşmazlıklara son vermek amacıyla başkentteki polis işleri Emniyet-i Umumiye'den alınarak doğrudan Dâhiliye Nezaretine bağlı olan İstanbul Polis Müdürlüğüne verilmiştir.¹⁹³ Bu gelişme ile birlikte başkent ve taşra arasında farklı polis teşkilatları oluşturulmuştur. Dolayısıyla ilerleyen dönemde polis alanında ikili yönetim ortaya çıkmıştır.

1915 yılında nizamname daha da genişletilerek trafik şubesi, yabancılar şubesi ve adli kovuşturma şubesi eklenmiştir. Emniyet Müfettişliğinin kurulmasıyla hudut kapıları, demiryolları ve iskeleler denetim altına alınmıştır.¹⁹⁴ Mondros Mütarekesi'nin ardından başlayan Kurtuluş Savaşı ile birlikte polis teşkilatı ülke genelinde ikili yönetilmiş, bir kolu İstanbul'da diğer kolu Ankara'da varlık göstermiştir. İstanbul'daki polis teşkilatı İtilaf Kuvvetlerinin baskısı ile birlikte padişahın emri altında faaliyet gösterirken Ankara'da 1920 yılında kurulan Milli Polis Teşkilatı, Misak-ı Milli sınırları içerisinde her türlü düşman kuvvetlerine karşı mücadele etmiştir.¹⁹⁵

2.4.3. Polis Teşkilatının Eğitim ve Basın Faaliyetleri

2.4.3.1. 1891 Polis Dershanesi

1846 yılında kurulan Polis Meclisi ve Zaptiye Müşirliği ile birlikte Osmanlı Devleti içerisinde *polis* adıyla yeni bir memuriyet ortaya çıkmış oldu. 1874 yılında Zaptiye Nezaretinin kurulmasıyla beraber polis teşkilatında da ıslahat yapılmasının gerekliliği ortaya çıkıyordu. Bu konuyla ilgili her ne kadar yurt dışından yabancı uzmanlar getirilse de yerli ve milli bir eğitim kurumuna ihtiyaç duyuluyordu. Bu zamana kadar emir altına alınan polisler her ne kadar sosyal bilimler dersi veriliyor olsa da ülkenin her türlü asayiş ve korunmasından sorumlu oldukları için hukuk derslerine de ihtiyaç duyuluyordu. Bu sebepten ötürü konu ile ilgili bir irade çıkarılarak 29 Mart 1891 tarihinde Polis Dershanesi açılmıştır.¹⁹⁶

Polis Dershanesinin ilk muallimlik görevine Manyasizade Refik Bey'in getirilmesiyle birlikte 31 Mayıs 1891 tarihinde derslere başlandı. Dershanede eğitim gören polisler haftada iki gün bu eğitime katılırdı ve eğitim günde bir buçuk saat sürerdi. Eğitim sonunda başarılı olanlara ise şahadetname verilerek görevde yükselme şansı veriliyordu. Aynı zamanda eksilerini kapatmak amacıyla hukuk dersleri de görüyorlardı.

¹⁹³ Eraslan ve Metin, a.g.e., s. 143, 145.

¹⁹⁴ Alyot, a.g.e., s. 491.

¹⁹⁵ Eraslan ve Metin, a.g.e., s. 148.

¹⁹⁶ Tongur, a.g.e., s. 169; Yurdal Demirel, "Osmanlı Dönemi Polis Eğitiminden Bir Sayfa: Polis Dershanesi", *Türk Polis Tarihinin Kökenleri*, Ed: Yücel Yiğit, Polis Akademisi Yayınları, Ankara 2017, s. 379.

Polis Dershanesi 1908 yılına kadar hizmet vermiştir ancak bu yıldan sonra kapanmıştır. Dershane kapanmadan bir sene evvel Selanik'te polis mektebi açılmıştır.¹⁹⁷

2.4.3.2. Vilayat-ı Şahane Polis Mektebi

İç işlerinde karışıklıklar çıkan Osmanlı Devleti Balkanlardaki topraklarını kaybetme tehlikesi ile boğuşmaktaydı. Burada çıkan isyanları bastırarak kontrol altına almak amacıyla Rumeli Islahatı yapılmıştı. Rumeli Islahatı ile beraber jandarma ve polis eğitimi için ilk mektepler de burada açılmıştır. Rumeli'deki polisleri eğitmek amacıyla 1907 tarihinde Osmanlı'nın ilk polis okulu olan Rumeli Vilayat-ı Şahane Polis Mektebi eğitim faaliyetlerine başlamıştır. İlerleyen yıllarda Selanik Polis Mektebi adını alan okulda Belçikalı Binbaşı Leon Bonzo müdürlük görevini yürütmüştür. 31 Mart Vakasının yaşanmasının ardından bu okul kapatılmıştır. 1909 yılında Emniyet-i Umumiye Müdüriyetinin kurulmasının ardından ise İstanbul'da Dersaadet Polis Mektebi açılmıştır.¹⁹⁸

2.4.3.3. 1909 Dersaadet Polis Mektebi

Meşrutiyet'in tekrar ilanından sonra İstanbul'a gelen Subay Feridun Bey İstanbul'daki polis teşkilatı hakkında gazetelerde yazılar yayınlıyordu. Bu yazıların üzerine Zaptiye Nazırı Farukizade Sami Bey İstanbul'da polis okulu açılmasına kanaat getirdi. Polis okulu açılacak dereceye gelene kadar polis ve komiserlerin eğitime bir an önce başlaması için Şehzadebaşı Ferah Tiyatrosu'nda konferanslar şeklinde dersler verildi.¹⁹⁹

Zaptiye Nezaretinin lağvedilmesi ve Emniyet-i Umumiye Müdürlüğünün kurulmasının ardından 1909 yılında Dersaadet Polis Mektebi açıldı. İlk açıldığında Yıldız Sarayı'nda faaliyet gösteren okulun ilk müdürü Yüzbaşı Ahmet Bey olmuştur. I. Dünya Savaşı sıralarında Sultan Reşat'ın iradesi üzerine okul Beyoğlu'na taşınmışsa da Mondros Mütarekesi sonrası Fransız işgaline uğramasından dolayı Nur-u Osmaniye'ye taşınmıştır. Buradan da Ayasofya'daki adliye binasının üzerine taşınarak bir yıl daha faaliyetine devam etmiştir. Milli Hükümetin İstanbul'u düşman işgalinden kurtarmasının ardından Ankara'dan verilen bir emir ile okul ilk yeri olan Yıldız Sarayına geri taşınmıştır.²⁰⁰

İstanbul'da polis okulunun faaliyetleri yanında polislerin hem mesleki gelişimleri hem de mesleğe hazırlanmaları aşamasında polis okullarının yurdun her tarafında

¹⁹⁷ Alyot, a.g.e., s. 813; Demirel, a.g.m., s. 380, 389.

¹⁹⁸ Tongur, a.g.e., s. 170; Muammer Gül, "Konya Polis Mektebi", *Selçuk Üniversitesi S.B.E. Dergisi*, Sayı: 10, 2003, s. 133.

¹⁹⁹ Tongur, a.g.e., s. 264.

²⁰⁰ Alyot, a.g.e., s. 814; Tongur, a.g.e., s. 264.

açılması gerektiği ortaya çıkmıştır. Bu sebeple ilk polis okulunun açılmasının ardından 46 yıl sonra Beyrut, Erzincan, Bağdat, Trabzon ve Adana da birer polis okulu açılmıştır.²⁰¹

2.4.3.4. Basım Faaliyetleri

1860 tarihinde Divan-ı Zaptiye azalarından Yorgaki Efendi Mizan'ül Ahlak isminde bir polis gazetesi için tezkire hazırlayıp sunmuştur.²⁰² Ancak gazetenin yayımlandığına dair bir ibareye rastlanmamıştır. İstanbul Umum Polis Müdürü olan Mazhar Bey 1911 yılında yayın hayatına soktuğu 15 günde bir çıkarılan Polis adındaki gazete ile polis basım tarihinin ilk eserini oluşturmuştur. 25×35 ebatında dört sayfa olarak basılan mecmuada resme yer verilmezdi. Toplamda 30-35 nüsha kadar çıkarılabilmıştır.²⁰³

Mazhar Bey'in Üsküp'e vali olarak tayin edilmesinin ardından Polis isimli gazete düzgün surette basılamamıştı. Bunun yerine Emniyet-i Umumiye Müdürlüğü tarafından 1913 yılından itibaren 25 günde bir olmak üzere Polis Mecmuası çıkartılmaya başlandı. Bu mecmua ise resimli olarak basılıyordu. Cumhuriyet döneminde Ankara Polis Enstitüsü'nün açıldıktan sonra mecmua buraya devredilmiştir ve Polis Dergisi adını alarak 3 ayda bir çıkartılacak şekilde yayın hayatına devam etmiştir.²⁰⁴ Polis Mecmuasında özellikle polis mekteplerindeki öğrenciler ve polislere özel bir marş yazılıp yayımlanmıştır.²⁰⁵

2.5. Cumhuriyet Döneminde Emniyet Teşkilatının Asayiş ve Güvenlik Yapılanması

Cumhuriyet dönemine geldiğimizde kolluk birimlerinin esasında daha Cumhuriyet öncesinde belli kollara ayrıldığını görmekteyiz. Bu ayrımın yapılmasının yegane hususu ise ülke içerisindeki asayiş yapılanmasının olabildiğince üst düzeyde tutulabilmesi amacıdır. Kolluk türlerine baktığımızda ülkelerde emniyetin tesisinde en etken uygulamaya sahip olan genel kolluklar jandarma, polis ve sahil güvenlik birimlerinden oluşmaktadır. Genel kolluğun dışında özel veya yardımcı kolluk adı verilen bir kolluk çeşidi daha bulunmaktadır ki bu da kendi içerisinde dallara ayrılmaktadır. Belediye zabıtası, köy bekçileri, orman zabıtası, gemi kaptanları, gümrük tekel zabıtası, ordu kolluğu, çarşı-mahalle bekçileri bu birimlere örnektir. Bunun yanında adli, siyasi ve idari

²⁰¹ Gül, a.g.m., s.133.

²⁰² *Belgelerle Türk Polis Tarihi-II*, s. 72.

²⁰³ Okçabol, a.g.e., s. 210.

²⁰⁴ Alyot, a.g.e., s. 769.

²⁰⁵ *Belgelerle Türk Polis Tarihi-VII*, s. 264-265.

kolluklar da bulunmaktadır ki hepsinin esas görevi ülke asayişini ve düzenini sağlamaktır. Genel kolluk ve özel kolluk diye ayırım yapılmasının nedeni ise her birinin işleyişinin sağlanması için özel kanunlarla birlikte sunulmuş olmalarıdır.²⁰⁶

Sevr Antlaşması ile fiilen bitirilen Osmanlı Devleti sahip olduğu yıkık mirası yeni kurulacak Türk Devleti'ne bırakmıştır. Kurtuluş Savaşı ile geçen mücadele dolu yılların ardından 29 Ekim 1923 tarihinde Cumhuriyet ilan edilmiştir. Genel olarak bakıldığında her alanda büyük eksiklikler devralan Türkiye Cumhuriyeti güvenlik alanında da oldukça zafiyet göstermekteydi. Yaşanan I. Dünya Savaşı ve hemen ardından gerçekleşen Kurtuluş Savaşı ile halk ağır darbe almış, birçok şehit verilmiş ve Anadolu oldukça zayıflamıştır. Bu sebeple emniyet ve güvenlik ağını yeniden tesis etmek gerekiyordu. Aynı zamanda batı seviyesine yükselmek isteyen Türkiye Cumhuriyeti'nin iç güvenlik alanında açık vermemesi gerekiyordu. Bu sebeple Osmanlı döneminde olduğu gibi yabancı uzmanlardan yardım ve görüşler alınması yoluna gidilmiştir.²⁰⁷ Ancak iç güvenlik alanındaki bu gelişmeler Cumhuriyet'in ilanının hemen ardından gerçekleştirilememiş, polis teşkilatı 1932 yılına kadar var olan 1907 ve 1913 nizamnamesi ile idare edilmiştir.

Cumhuriyet'in ilanından evvel TBMM'nin açılması ile birlikte Ankara'da 1920 tarihinde Milli Hükümet'in Emniyet Teşkilatı Erzurum Milletvekili Durak Bey tarafından hazırlanmaya başlanmış, aynı yıl Naci Bey Emniyet Genel Müdürlüğü yapmıştır. 1921 yılında Emniyet Genel Müdürlüğüne Esat, Nihat ve Murat Bey getirilmiş, 1923 yılında ise Emniyet Genel Müdürlüğünü Halit Bey yapmıştır.²⁰⁸ 23 Şubat 1923 tarihinde İstanbul Polis Müdüriyeti Umumiyesi yeniden teşkilatlandırılarak İstanbul Polis Müdürlüğü'ne çevrilmiştir. Böylece Osmanlı Devleti'nden kalma ikili sistem ortadan kaldırılarak tek merkez Ankara olmuştur. İstanbul ise il konumunda kalarak Ankara'ya bağlı hale gelmiştir. Polis teşkilatı böylece 1932 yılına gelene dek gelişimini sürdürmüştür.²⁰⁹

Cumhuriyet'in ilk yıllarında merkez teşkilatında 6000 kuruş maaş alan bir müdür ve 5000 kuruş alan bir müdür yardımcısı bulunurdu. Birinci şubede 5000 kuruşlu bir müdür, 2500-3000 kuruş maaş alan iki mümeyyiz ve 1500 kuruş maaş alan üç adet birinci sınıf katip vardı. İkinci ve üçüncü şubede sayılar değişkenlik göstermekle birlikte bir de Polis Mecmuası Müdürlüğü ile Evrak Müdürlüğünde görevli olanlara verilen maaşlar mevcuttu.²¹⁰ İstanbul, Edirne, Bursa, İzmir gibi büyük şehirler 1922 yılına kadar düşman

²⁰⁶ Bayram Karakurt- Celal Bal, "Genel Kolluk Özel Güvenlik İlişkisi", *13. Ulusal Özel Güvenlik Sempozyumu*, 1-2 Mart 2013, Gaziantep, s. 391.

²⁰⁷ Ali Dikici, "Cumhuriyetin İlk Yıllarında Türk Polisinin Alman ve Avusturya Polis Teşkilatları ile İş birliği (1923-1938)", *BELGİ*, Cilt: 2, Sayı: 14, 2007, s. 473.

²⁰⁸ Eraslan ve Metin, a.g.e., s. 176.

²⁰⁹ Tongur, a.g.e., s. 311.

²¹⁰ Alyot, a.g.e., s. 606.

işgali altında kalmış olduğunda burada polis kadroları yeterli düzeyde değildi. 1923 yılında Ankara, Adana, Samsun, Antalya, Trabzon, Kastamonu, Sivas, Konya, Erzurum, Kars, Elazığ, Zonguldak, Eskişehir ve İzmit'te 25-30 kuruş maaşlı birer polis müdürü bulunurken Bitlis, Bolu, Amasya, Diyarbakır, Tokat, Afyon, Yozgat, Sinop, Malatya, Kayseri, Antep ve Urfa'da polis teşkilatının başında 1750 kuruş maaşlı birer serkomiser bulunmaktaydı. Gümüşhane, Ordu, Kütahya, Rize, Niğde, Aydın, Isparta, Mardin, Kırşehir, Maraş, Çorum, Çankırı, Denizli, Ardahan ve Artvin'de 1500 kuruş maaşlı birer ikinci komiser; Aksaray, Burdur, Muş ve Van'da 1250 kuruş maaşlı birer komiser muavini bulunmaktaydı. Taşradaki polis memurlarının maaşları ise 1000 kuruştur.²¹¹

Bütün bunların yanında ülke genelinde polis sayısının az olması başlı başına büyük bir sorundu. Buna ek olarak 1913 Nizamnamesinin artık teşkilatın yükünü karşılayamıyor olması da öngörülen düzeyde ilerlenmeyi engellemekteydi. Türk Polis Teşkilatı ise kendini sürekli geliştirmek ve ilerletmek arzusundaydı. Örneğin 1929 yılında Emniyet Genel Müdür Muavini olan Cemil Bey'in kaleme aldığı bir yazıda parmak izi yönteminin yirmi yıldır polis teşkilatı içerisinde kullanıldığını ancak suçluyu yakalama noktasında çok önemli bir delil olan parmak izinin alımında olay yerindeki görevli polislerin duyarsız hareket ettiğinden yakınmaktadır. Bu konuyla alakalı yazılmış birçok makalenin bulunması da Cumhuriyet döneminde teşkilatın geliştirilmesine verilen önemi göstermektedir.²¹²

Polislerin ülke genelinde sayılarının az olmasına rağmen görevli memurların görev bölgelerinde özveriyle çalışmalarından dolayı suçlulara karşı otoriteleri mevcuttu. Sayısal yetersizliğin yanında yaşanan diğer olumsuz gelişme ise polis ve jandarmanın halkın gözünde itibar ve güven sorunu yaşıyor olmasıydı. Bu duruma sebep ise özellikle Milli Mücadele'ye karşı çıkan bazı polislerin varlığıydı. Bu bağlamda sadece "yüz ellilikler" listesinde sürülen 13 tane polis mevcuttu.²¹³

Cumhuriyetle birlikte her alanda yenileşmeye giden devlet iç işlerinde de emniyet teşkilatının yeniden reform edilmesi maksadıyla Almanya ve Avusturya ile iş birliği içerisine girmiştir. Memlekette modern bir emniyet yapısı tesis edilmesi amacıyla girişilen bu çalışmaların sonucunda 30 Haziran 1932 tarihli ve 2049 sayılı kanun hazırlanarak yürürlüğe girmiştir.²¹⁴

²¹¹ Eraslan ve Metin, a.g.e., s. 178.

²¹² Dikici, a.g.m., s. 477.

²¹³ Ali Dikici, "Cumhuriyetin İlk Yıllarında Türk Polis Teşkilatı (1923-1938)", *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi (AAMD)*, Cilt: 24, Sayı: 72, 2008, s.723. (719 – 756); Listede yer alan polisler için bk: Ali Dikici, "İstiklal Madalyalı Polisler ve Yüzellik Polisler", *AAMD*, Cilt: 25, Sayı: 75, 2009, s. 523-574.

²¹⁴ Alyot, a.g.e., s. 607.

2.6. Mevzuatta Yapılan Düzenlemeler (Kanun Yönetmelik)

2.6.1. Polis Teşkilatı Kanunu²¹⁵

Resmi Gazete'nin 6 Temmuz 1932 sayılı baskısında kabul edildiği ilan edilen Polis Teşkilatı Kanunu toplamda 46 madde ve her maddenin altında alt başlıklar halinde teferruatıyla açıklanmıştır. İlk 3 madde polis memurlarının genel durumu hakkında bilgi vermiştir. Buna göre polis memurları üniformalı ve sivil olmak üzere ikiye ayrılır. Üniformalı polis de atlı ve piyade olarak ikiye ayrılır. Vilayetlerde polisin başında emniyet müdürü vardır. Polis memurları mesleklerinin öngördüğü görevler dışında buldukları mıntıkanın siyasi emniyet ve inzibat işlerinde asayiş sağlamalıdır.

Polislik özel bir meslektir ve buna uygun olarak mensupları derece, sınıf ve unvan olarak merkez ve vilayetlerde farklılık gösterir. 4-6. maddeler yine unvanlarla ilgilidir. 7-15 arası maddeler polis mesleğine giriş ile ilgili maddelerdir. Polis memurluğu, polis okulu müdürlüğü, emniyet müdürlüğü, şube müdürlüğü, sivil memurluk gibi birimlerin her birinin ayrı şartları bulunmaktadır. 12. maddede kadınların boy dışında istenilen şartları taşıması halinde sivil memur olabilecekleri belirtilmiştir. Polislere yardım etmesi bakımından emniyet çatısı altında başhekim, hekim ve ebe bulundurulmalıdır. Bunlar polis memurluğuna dahil değildir.

16. madde de tayin şartları açıklanmıştır. 17 ve 18. maddelerde umum müdürlüğüne bağlı müfettişler ile ilgili bilgi verilmiştir. 19 ve 20. maddeler terfi konusunu ilgilendirirken 21-25 arası maddeler tahvil ve nakil bilgileri hakkında detay vermiştir. 26 ve 27. maddelerde mezuniyet ile istifa şartları açıklanmıştır. Buna göre ilk 3 sene mecburi hizmetini yapan memurlar mektep masraflarını vererek istifa edebilir. Sicili düzgün olanlar daha sonra mesleğe dönebilir ancak sicili bozuk olanlar bir daha mesleğe kabul edilmezler. Ayrıca polise senelik izin dışında haftada 24 saat izin verilir.

28. madde Müdürler Encümeni ile ilgilidir. 29-34. maddelerde polisin alabileceği inzibati cezalar en ince ayrıntısına kadar açıklanarak belirtilmiştir. Bu cezalardan senede üç kere ceza alan polisin memuriyetten ihracı gerçekleştirilir. 35-37. maddelerde inzibat komisyonları ve polis divanları ile ilgilidir. 38. maddede polis sicili açıklanmış, 39 ve 40. maddelerde de gayret ve fedakârlıklarının karşılığında alacakları maddi mükâfattan ve eğitim alacakları yerin polis okulları olduğu belirtilmiştir. 41. maddede kullanacakları vasıtalar, atlı askerlerin kullanacakları hayvanlar, yem ve bunların devletçe karşılanacağından bahsedilmiştir. 42-46. maddelerde yine polislik mesleği ile ilgili nizamnameler ve uygulanacak usuller anlatılmıştır.

²¹⁵ T.C. Resmi Gazete, 6 Temmuz 1932, Sayı: 2143, s. 1685-1690.

Maddelerin dışında emniyet teşkilatına dair bazı tablolar verilmiştir. Bu tablolarda Emniyet İşleri Umum Müdürlüğünün vilayet memurları adedi ve maaşı, polis mektebi memurları adedi ve maaşı, emniyet müfettişleri adet ve maaşları gösterilmiştir.

2.6.2. Polis Vazife ve Salahiyet Kanunu²¹⁶

Polis Vazife ve Salahiyet Kanunu polisin görev ve yetkilerini açıklamaktadır. Buna göre polis halkın ırz, can ve malını koruyarak muhafaza etmekten sorumludur ve yardıma muhtaçlara yardım eder. Bu nizamname 2751 sayılı Resmi Gazete’de 14/07/1934 tarihli sayısında ve ayrıca Düstur’da yayımlanmıştır.²¹⁷

Osman Akandere’nin *Milli Şef Dönemi* adlı eserinde anlattığına göre bu kanun savaş durumu bahane edilerek ilan edilmiştir ve kamuoyu tarafından da birçok tepkiyle karşılaşmıştır. Osman Akandere bu kanunun uygulamaya koyulmasının ardından en fazla haksızlığa uğrayan kimselerin bilhassa gazeteciler olduğunu, görevlilerin kanun maddelerini keyfi olarak uyguladıklarını, bu sebeple siyasi hürriyetlerinin de yasaklanmış olduğunu söylemektedir. Yine kanunnamenin en çok eleştirilen maddesi ise 18. maddedir. Bu madde ile 1924 Teşkilat-ı Esasiye Kanununda bulunan kişi dokunulmazlığının sınırlandırıldığı ve anayasaya aykırı olduğu vurgulanmıştır.²¹⁸

2.6.3. Emniyet Teşkilat Kanunu²¹⁹

Rafet Cantekin başkanlığında yapılan meclis genel kurulu toplantısında görüşülen meselelerin yanında İçişleri Bakanı Şükrü Kaya ve diğer konuşmacılar yapılması planlanan yeni Polis Teşkilatı Kanunu hakkında müzakerelerde bulunmuşlardır. Tamamlanamayan toplantının devamı niteliğindeki ikinci toplantıda ise Fikret Sılay başkanlığında Polis Teşkilatı Kanunu üzerinde yapılması planlanan maddeler münazara edilerek tamamlanmıştır.²²⁰ 4 Haziran 1937 tarihinde kabul edilen Emniyet Teşkilat Kanunu 12 Haziran tarihli Resmi Gazete’de yer almaktadır. Bu kanunun 1-6. maddelerinde memleketin emniyet ve asayiş işlerinin Dahiliye Vekaletince yürütüldüğünden bahsedilmiştir. Dahiliye Vekaletine bağlı Emniyet Umum Müdürlüğü ve Umum Jandarma Komutanlığı bu görevle sorumludur. Genel ismiyle Umumi Zabıta Teşkilatı silahlı ve silahsız diye ikiye ayrılır. Silahlı kısım jandarma ve polisten, silahsız kısım hususi zabıta memurlarından oluşur. Jandarma ve zabıta kendi kanunlarına, emniyet teşkilatı ise bu kanuna bağlıdır. Polis sivil ve üniformalı olarak ikiye ayrılır.

²¹⁶ <http://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.3.2559.pdf> (11.12.2021 18:56)

²¹⁷ *Düstur*, 3. Tertip, Cilt: 5, s. 575.

²¹⁸ Osman Akandere, *Milli Şef Dönemi*, İz Yayıncılık, İstanbul 1998, s. 233-234, 236-237.

²¹⁹ *T.C. Resmi Gazete*, 12 Haziran 1937, Sayı: 3629, s. 8268-8275.

²²⁰ *Yeni Yol Gazetesi*, 02 Haziran 1937, Sayı: 2376; *Yeni Yol Gazetesi*, 05 Haziran 1939, Sayı: 2378.

7. madde emniyet makamları ile ilgilidir. Buna göre vilayetlerde emniyet müdürü veya emniyet komiseri bulunurken nahiye, iskele ve istasyon gibi yerlerde emniyet komiserleri vardır. 8-12. maddeler emniyet teşkilatının bölümlerini açıklar. Polis; idari, siyasi ve adli olmak üzere kendi içerisinde üçe ayrılır, idari polis asayişini temin eder, siyasi polis devletin umumi emniyetini sağlar, adli polis ise tam teşekküllü polis karakollarının olduğu yerlerde adli işlerle uğraşır. 13-15. maddeler meslek derecelerini açıklarken 16. madde de Emniyet Umum Müdürlüğünün merkez teşkilatı açıklanmıştır. 17. madde şube şefleri ile ilgili bilgiler içermektedir.

18. madde Ankara Polis Enstitüsü ile ilgilidir. İlk, orta ve yüksek tahsil kısmı ve bunların görevleri açıklanmıştır. 19. madde de gerekli vilayetlerde gerekli görülürse polis okulları açılacağı belirtilmiştir. 20-22. maddeler vilayet memurları ile ilgili ayrıntılar içerirken 23-42 arası maddeler mesleğe kabul edilme ve okullarda eğitim görme şartlarını sıralar. 23. maddede polis mesleğine girme için Türk olmak, askerlik yapmış olmak, 30 yaşından küçük olmak, 1.64 cm'den kısa olmamak, bedenlen sağlam olmak, sarhoş veya kumarbaz olmamak, 6 aydan fazla hapis cezası almış olmamak, namus ve haysiyetle ilgili suç işlememiş olmak ve yabancı kadınla evli olmamak şartlarıdır.

43-47. maddeler intihap ve tayin usulleri hakkındadır. 48-51. maddeler polislerin muhtelif vaziyetlerine göre iâşe ve maaşları, 52-54. maddeler teftiş işleri, 55. madde terfi ile ilgilidir. 56-64. maddeler mezuniyet ve meslekten çıkarılma konularını içerir. 65-67. maddeler intihap encümeni hakkında teferruatlı bilgiler verir. 68-84 arası maddeler inzibat komisyonu ve inzibat cezaları hakkında teferruatlı bilgiler verir. 85. madde sicil, 86. madde para mükafatı ile ilgilidir. 87-90. maddeler emniyet teşkilatı içerisinde melbusat, teçhizat ve tedavi ile ilgilidir. 91-96. maddeler ise müteferrik hükümleri ihtiva eder. Toplamda 98 madde olan kanunnamenin son iki maddesi bu kanunu 1 Ağustos 1937'den itibaren geçerli olacağı ve kanun hükümlerini Dâhiliye, Adliye ve Maliye vekillerinin icra edeceği ile ilgilidir. Kanunnamenin devamında emniyet teşkilatı içerisinde görevlilerin adetlerini ve maaşlarını gösterir bir cetvel yayınlanmıştır.

2.6.4. Emniyet Muamelat Memurları Nizamnamesi ve Emniyet Mensuplarının Kıyafet ve Teçhizatları Hakkında Kanunnameler

Emniyet Muamelat Memurları Nizamnamesi 16 Şubat 1938 tarihinde onaylanmıştır. Bu nizamname toplamda 21 maddeden oluşmaktadır. Muamelat memurları, polis memurlarının fiili işleri dışında kalan işlerle ilgilenirler. Maaşları sınıflarına göre 35 ile 16 TL arasında değişkenlik gösterir.²²¹

²²¹ T.C. Resmi Gazete, 14 Mart 1938, Sayı: 3847, s. 9451-9452.

Emniyet teşkilatı memurlarının derece ve sınıflarına göre giyecekleri kıyafet ve takacakları teçhizat 5 Mart 1938 tarihli Resmi Gazete’de 8217 numaralı kararname ile 43 maddede açıklanmıştır.²²² Kanunnamede stajyer polislerden muamelat memurlarına kadar emniyet bünyesi altında bulunan herkesin giyecekleri kıyafet iç çamaşırlarına kadar kumaşı, rengi, dokusu gibi ayrıntılarla açıklanmıştır. Ayrıca şapkaları, kasketleri, palaskaları ve giysileri üzerinde bulunacak her türlü işaret, yazı, arma gibi özellikler de detaylıca belirtilmiştir.

08 Nisan 1941 tarihli Resmi Gazete’ye göre 15471 numaralı kararname ile Cumhurbaşkanı İsmet İnönü önderliğinde kanun teklifi kabul edilerek Emniyet Teşkilatı Memurlarının Kıyafet ve Teçhizatı Nizamnamesinin bazı madde ve firkaları değiştirilmiştir.²²³

03 Ağustos 1945 tarihli Resmi Gazete’de 2652 numaralı kararname ile Emniyet Teşkilatı Memur ve Müstahdemlerinin Kıyafet ve Teçhizatına Ait Tüzükte değişiklik yapılması uygun görülmüştür.²²⁴

2.6.5. Emniyet Teşkilat Kanununa Yeni Düzenlemeler

28 Haziran 1938 tarihli Resmi Gazete de 04/06/1937 tarih ve 3201 sayılı Emniyet Teşkilat Kanununun bazı maddelerinin 15/06/1938 tarihinde değiştirilmesi kabul edilmiştir. Buna göre 3, 8, 19, 75 ve 77. maddeleri değiştirildi. 25 ve 70. maddelerin sonuna birer fırka eklendi. 95. maddeye bağlı cetvelde değişiklik yapıldı.²²⁵

16 Temmuz 1938 tarihli Resmi Gazeteye göre Emniyet Teşkilat Kanununa Ek Kanun 29/06/1938 tarihinde onanmıştır. Ek kanuna göre lüzum olması durumunda Emniyet Umum Müdürü kadrosuna vali atanabilir.²²⁶ Bu gibi durumlarda şehrin durumu göz önüne alınarak atamalar gerçekleştirilmektedir.

20 Kanunievvel 1940 tarihli Resmi Gazetede 3939 numaralı kanun ile 16/12/1940 tarihinde Emniyet Teşkilat Kanunu’nun 46. maddesine fırka eklenmiştir. Kanun maddesi 01 Haziran 1940 yılından itibaren geçerli olmuştur.²²⁷

2.6.6. Ek Kanunnameler

22 Temmuz 1934 tarihinde yayımlanan Resmi Gazete’de bazı emniyet müdürlüklerine yapılan atamalar yayımlanmıştır. 14 Mart 1936 tarihli Resmi Gazete’de

²²² T.C. Resmi Gazete, 5 Mart 1938, Sayı: 3848, s. 9457-9461.

²²³ T.C. Resmi Gazete, 08 Nisan 1941, Sayı: 4779, s. 753-755.

²²⁴ T.C. Resmi Gazete, 03 Ağustos 1945, Sayı: 6074, s. 9149-9150.

²²⁵ T.C. Resmi Gazete, 28 Haziran 1938, Sayı: 3945, s. 10110-10112.

²²⁶ T.C. Resmi Gazete, 16 Temmuz 1938, Sayı: 3961, s. 10304.

²²⁷ T.C. Resmi Gazete, 20 Kanunievvel 1940, Sayı: 4691, s. 209.

yine Dahiliye Vekaletinde Emniyet Teşkilatı içerisinde yapılan tayinlere yer verilmektedir. 15 Teşrinisani 1937 tarihli Resmi Gazete’de, Emniyet Teşkilatı Mensuplarına Verilecek İnzibati Cezalara Dair Nizamname yayınlanmıştır.²²⁸

1 Temmuz 1938 tarihli Resmi Gazete’de, Emniyet Teşkilatı Mensuplarının Sicil ve Gizli Tezkiye Varakaları Hakkında Kanun 9042 numaralı kararname ile onaylanarak nizamname yayınlanmıştır. Nizamname 24 maddeden oluşmaktadır ve sonunda gizli tezkiye varakası örneği bulunmaktadır.²²⁹

2.7. Eğitim Alanında Yapılan Düzenlemeler

Türkiye Cumhuriyeti’nin kurulmasıyla yeniden teşkilatlı kurumlara ihtiyaç duyulmuştur. Savaşta yaşanan ağır tecrübelerin ardından en önemli meselelerden biri olan emniyetin daha da sağlamlaştırılması büyük sorunlardan biriydi. Ancak bunu başarmak sadece asker, polis ve zabıta görevlendirmekle sınırlı kalamayacak ölçüdeydi. Bunun için atılması gereken adım ise tam teşekküllü eğitim kurumları açmak ve ülkenin en önemli görevini üstlenecek memurlar yetiştirmektir. Nitekim daha Osmanlı Devleti ayaktaiken bu yapılandırmaya girişilmiş ve çeşitli yerlerde polis okulları açılmıştı. Cumhuriyet ile birlikte bu kurumlar yeniden işlevleştirilerek faaliyete geçirilmiştir.

2.7.1. Polis Okulları

Osmanlı Devleti’nin bünyesinde bulunan Emniyet-i Umumiye Müdürlüğü İstanbul’da bile nizamı sağlayamayacak derecede acizleşmişti. Bu kurumun İstanbul Polis Müdürlüğüne dönüştürülmesi ve ardından 1923 yılında İstanbul Polis Müdürlüğü olarak hizmet vermeye devam etmesi ile memlekette ihtiyaçları karşılayacak yeni polis okulları da açılmaya başlamıştır.²³⁰ İstanbul Polis Okulu’nun ardından bu okula yardımcı olması ve Anadolu’dan daha fazla katılımın sağlanması için ilk olarak destek amaçlı 1923’te Konya Polis Mektebi ve Sivas Polis Mektebi kurulmuştur.²³¹ Sivas’ta açılan polis mektebi 1926 yılına gelindiğinde 291 numaralı kanunla değiştirilerek Trabzon Polis Mektebi açılmıştır.²³² Sivas’taki okulun Trabzon’a nakledilmesinin sebebi ise Dördüncü Mıntıka Sıhhiye ve Muavenet-i İçtimaiye Müfettişliğinin raporuna göre binanın mevcut durumda çökmek üzere olduğu, eğitim-öğretime uygun şartlar taşımadığı ve risk teşkil

²²⁸ T.C. Resmi Gazete, 22 Temmuz 1934, Sayı: 2758, s. 4177; T.C. Resmi Gazete, 14 Mart 1936, Sayı: 3253, s. 6203; T.C. Resmi Gazete, 15 Teşrinisani 1937, Sayı: 3759, s. 8963-8965.

²²⁹ T.C. Resmi Gazete, 1 Temmuz 1938, Sayı: 3948, s. 10139-10142.

²³⁰ Tongur, a.g.e., s. 311.

²³¹ Alyot, a.g.e., s. 815.

²³² Tongur, a.g.e., s. 345; Tongur okulların değişim yılı olarak 1926 yılını göstermiştir ancak arşiv kayıtlarında bu tarih 1927 olarak geçmektedir. İlgili belge için bk: *BCA, Muamelat Genel Müdürlüğü*, 20/115/04, M. 12.01.1927.

ettiği yönünde olmasından dolayıdır. Öncelikle Sivas'taki okul yönetiminden uygun bir bina bulunması istenmiş fakat Sivas'ta uygun bir bina bulunamamıştır. Bir diğer sebebi ise Trabzon'un ekonomik durumunun Sivas'tan daha iyi olmasıydı. Sivas'ta kayıt olacak öğrenci dahi bulunamamıştır. Böylece Sivas Polis Mektebi, Trabzon'a nakledilmiştir.²³³

Altı aylık eğitim verilen bu okullar daha çok kurs niteliğindeydi. İstenilen başarıya ulaşılamaması ve emniyet mensubu olanları bilgilendirip geliştirecek düzeyde eğitim verememiş olmalarından ötürü 1931 yılına gelindiğinde bu iki ildeki okul da kapatılmıştır. Polis eğitimine teferruatlı bir şekilde İstanbul Polis Mektebinde bir süre daha devam edilmiştir.²³⁴ Buraya kabul edilecek stajyerler için belli başlı şartlar belirlenmiştir. Polis okuluna sınavsız girebilmek için orta okul mezunu olmak ve yabancı dil bildiğini Kültür Bakanlığından alınacak bir vesika ile belgelendirmek şarttı. İlk okul mezunları ise mekteplere sınavla kabul edilecektir ve okulda buldukları süre zarfında yiyecek, içecek ve barınma ihtiyaçları karşılanarak bu doğrultuda aylık maaş verilecekti.²³⁵

Bu süreç içerisinde İstanbul Polis Mektebi'nin yeterli olmayacağı anlaşıldığından hükümet emriyle Ankara'da yeni bir mektep binası inşasına başlanılmıştır. Binanın yapımı devletin içinde bulunduğu ekonomik sebepler yüzünden hızla bitirilemeyeceği öngörülmüş olmasına karşın gerekli vasıfları taşıyacak polis yetiştirilmesi amacıyla fedakârlıktan çekinmemişlerdir. Binanın inşası için 1933, 1934 ve 1935 yılı bütçesinden ödenek alınarak 200.000 liraya varan tutar belirlenmiştir. 1936 yılına gelindiğinde ise binanın yapımı büyük oranda tamamlanmış ve 1937 yılının sonlarında eğitim-öğretime açılmıştır.²³⁶ Ankara Polis Enstitüsü açılacağı zaman İsmet İnönü yaptığı bir konuşmada polise, polis okullarına ve buralarda verilen eğitime ne kadar önem verildiğine dikkat çekerek şu sözleri söylemiştir:

Polisimizin güzel şöhreti, sınırlarımızı aşmıştır. Polis; memleketimizin diğer faal unsurları gibi, yurd içinde ve dışında bir şeref bayrağı halinde elden ele dolaşmaktadır. Polisin bugünkü tekniği, tamamen ve hakikaten başlı başına bir ilim, bir mesleki mahsus ve bir fen olmuştur. Bu itibarla biz, bilgi ile yeni polisin keyfiyetini artırmakla işe başlamış oluyoruz. Yaptığımız şeyin başında polis enstitüsü gelir.²³⁷

Enstitüde diğer okullardan farklı olarak eğitim zamanı bir yıla çıkarılmıştır. Derslere eylülün ilk günü başlanır, 20 Ocak'ta ara tatil verilir ve haziranda son bulurdu.

²³³ BCA, *Muamelat Genel Müdürlüğü*, 20/115/4, M.12.01.1927; Ülkü Köksal, "II. Meşrutiyet Dönemi'nde ve Cumhuriyet'in İlk Yıllarında Trabzon Polis Mektebi", *Karadeniz İncelemeleri Dergisi*, Cilt:19, 2015, s. 155.

²³⁴ Alyot, a.g.e., s. 815.

²³⁵ *Yeni Yol Gazetesi*, 29 Temmuz 1939, Sayı: 2608.

²³⁶ Eyüp Şahin, *Türk Polis Eğitim Tarihi*, Ankara 2018, s. 244; Alyot, a.g.e., s. 816.

²³⁷ Tongur, a.g.e., s. 238.

Okul ilköğretim, ortaöğretim ve yüksek öğretim olmak üzere üç sınıfa ayrılmıştır. Polis adayları öğrenim durumlarına göre buralarda istihdam edilmiştir.²³⁸ Enstitünün Müdürlüğüne İktisat Vekâleti Seferberlik Müdürlüğü görevini yürüten Dr. Salih Adil Başer getirilmiştir. Bir yandan polis okulu görevini yürüten enstitü diğer taraftan yüksek ihtisas kısmı ile emniyet amirleri yetiştirmiştir. Enstitüdeki öğrencilere okul müfredatının dışında çeşitli konferanslar, kurslar ve hizmet içi eğitimler de verilerek kendilerini geliştirme imkânı sağlanmıştır.²³⁹

Ayrıca Cumhuriyet'in ilk yıllarında kurulmuş olan bu mekteplerde; kavanin-i cezaiye, nizam-ı zabıta, terbiye-i meslekiye ve hizmet-i fiiliye, hıfzıssıhha ve müdavâtı evveliye, usul-ü tahrir, daktiloskopi ve fotoğraf, hesap, talim ve jimnastik dersleri verilmiştir.²⁴⁰ Bu dersler Emniyet Genel Müdürlüğüne öğretmenlerin izlenimleri doğrultusunda belirlenir ve İçişleri Bakanlığı'nın onayıyla okutulur. Okulların başında müdürler bulunmaktadır. Ancak duruma göre müdürün yanında müdür muavini, komiser, hekim, eczacı, kimyager, dahiliye müdürü gibi çeşitli görevliler de bulunabilirdi. Öğretim işlerinden sorumlu olunan ise uzman ve öğretmenler olmuştur.²⁴¹

3201 sayılı Emniyet Kanunu'nun 19. maddesinin birinci fıkrası dahilinde İçişleri Bakanlığınca ihtiyaç görülen illerde birer polis okulu açılacağı belirtilmiştir. Açılacak okulların eğitim-öğretim tüzüğü ise 17 Mart 1945 tarihli Ankara Polis Enstitüsü ve Polis Okulları Tüzüğünde belirtilmiştir. Polis okullarının idare şekli Ankara Polis Enstitüsünde olduğu gibidir ve eğitim süresi de bir yıldır. Okullar doğrudan emniyet genel müdürlüğüne bağlıdır. Ancak Türkiye Cumhuriyeti'nde açılacak polis okulları daha sonraki yıllarda tesis edilebilmiştir bu dönemlerde sadece İstanbul'daki polis okulu faaliyette kalabilmiştir.²⁴²

2.7.2. Polis Koleji

Polis kolejleri ortaokul mezunlarının girdiği ve polis memuru olarak iş hayatlarına atılmalarını sağlayan bir kurum olmuştur. 3201 sayılı Emniyet Kanunu'nun bazı maddelerinin değiştirilmesi sonucu 3452 sayılı kanun yürürlüğe konulmuştur. Bu kanunun üçüncü maddesine göre polis koleji kültür liselerine denk sayılmaktadır. Böylece polis kolejinin resmi dayanağı da ortaya konmuştur.²⁴³ Atatürk'ün bizzat verdiği direktifle kurulan polis kolejinin asıl kuruluş amacı orta okul mezunlarının polis

²³⁸ Alyot, a.g.e., s. 817.

²³⁹ Dikici, *Cumhuriyetin İlk Yıllarında...*, s.745.

²⁴⁰ Şahin, *Türk Polis Eğitim Tarihi*, s. 248.

²⁴¹ Alyot, a.g.e., s. 822, 824.

²⁴² Alyot, a.g.e., s. 825.

²⁴³ Okçabol, a.g.e., s. 241.

mesleğine girmelerini ve polisliği sevmelerini sağlamak ile tahsilli polisler yetiştirmek olmuştur. Bu doğrultuda kolej 15 Haziran 1938 tarihinde Anıttepe’de Polis Enstitüsü’nde faaliyete başlamıştır. İlk müdürlük görevini ise 1941 yılına kadar Ankara Polis Enstitüsü Müdürü de olan Adil Başer yürütmüştür.²⁴⁴

Koleje giriş şartları belirlenerek tam teşekküllü bir yapı oluşturulmuştur. 1939 yılında kolejlere girmek isteyen ortaokul mezunları, seçme sınavına Ankara’daki Polis Enstitüsünde katılacaktır. Ağrı, Bingöl, Çoruh, Erzincan, Elazığ, Diyarbakır, Gaziantep, Erzurum, Gümüşhane, Giresun, Hakkari, Muş, Rize, Kars, Siirt, Tunceli, Urfa, Trabzon ve Van’dan müracaat edecek olanlar gerekli evraklarla birlikte emniyet tarafından yapılan arşiv soruşturmasının olumlu olduğuna dair makbuz ve tam teşekküllü hastaneden alınacak sağlık raporu ile 05 Eylül günü Ankara’da başvuru yapacaklardır. Aydın, Bolu, Balıkesir, Bursa, Burdur, Çorum, Çanakkale, Denizli, İçel, Edirne, Isparta, Kastamonu, İzmir, Kırklareli, Malatya, Manisa, Mardin, Maraş, Ordu, Muğla, Samsun, Seyhan, Sinop, Antalya ve Tekirdağ ilinden katılacak olanlar gerekli evraklarla birlikte 8 Eylül’de; Afyon, Amasya, Bilecik, Eskişehir, Çankırı, İstanbul, Kayseri, Kırşehir, Kocaeli, Konya, Niğde, Sivas, Kütahya, Tokat, Yozgat ve Zonguldak illerinden katılacaklar ise 10 Eylül’de Ankara Polis Enstitüsünde olacaklardır. Yol masrafları karşılanmayıp Ankara’da barınma ve yemek ihtiyaçları karşılanacaktır.²⁴⁵

Polis Koleji, devlet liselerine denk sayıldığından kabul edilecek öğrenciler devlet liselerinin mevzuatına uygun belirlenmiştir. Bununla beraber Emniyet Genel Müdürlüğünün hazırladığı talimatnameye göre ayrıca bir kabul şartları uygulanmıştır. Koleji başarıyla bitirenler polis memuru olarak işe başlarlar ve 15 sene zarfında fiilen hizmet etmedikçe istifa edemezler. İstifa edenler ise polislerin yararlanacağı hak ve taleplerde bulunamayarak öğrenim süreleri boyunca devletin onlara harcadıkları miktarı geri ödemekle yükümlü olmuşlardır.²⁴⁶

1938-1939 ders yılında polis kolejinde psikoloji, tarih, coğrafya, geometri, matematik, biyoloji, fizik, kimya, jimnastik, askerlik, edebiyat, Almanca, Fransızca, Rusça, İtalyanca, İngilizce, Rumca, Arapça, Farsça, Ermenice ve İspanyolca dersleri okutulmaktaydı. 1939-1940 yıllarında ise Ermenice ve İspanyolca hariç diğer dersler aynen okutulmuştur. Üçüncü sınıf dersleri ise felsefe, kozmografya, edebiyat, tarih, askerlik, kimya, coğrafya, biyoloji, riyaziye, fizik, beden terbiyesi ve diğer yardımcı dillerin dersleri olmuştur.²⁴⁷

²⁴⁴ Dikici, *Cumhuriyetin İlk Yıllarında...*, s. 746.

²⁴⁵ *Yeni Yol Gazetesi*, 29 Temmuz 1939, Sayı: 2608.

²⁴⁶ Alyot, a.g.e., s. 726.

²⁴⁷ Okçabol, a.g.e., s. 242-244.

2.7.3. Polis Kursları

Ülke genelinde İstanbul'daki polis mektebi hariç diğer mekteplerin kapatılmış olması personel açığını doğurmuştur. Gerek savaşta birçok kişinin şehit olması, gerekse yetiştirecek nitelikli eleman bulunamaması devleti farklı çareler aramaya mecbur bırakmıştır. Bu sebeple dönemin Emniyet Genel Müdürü Şükrü Sökmensüer bazı illerde polis kursları açılmasının yararlı olacağını öngörmüştür. Bu fikre ulaşmasını sağlayan bir başka neden ise polis olan memurların birçoğunun mesleki ilköğrenim görmemiş olmalarının verdiği sıkıntıdan kaynaklanmaktaydı. Bilahare bu kişilerin eğitilmesi için zaman harcanması ve bunların eğitim seviyelerinin yükselmesi gerekiyordu. Ancak tecrübesiz olan memurların meslekte yükselmeleri imkan dahilinde olmamaktaydı.²⁴⁸

28 Ağustos 1939 tarihinde yayımlanan ve 46 maddeden oluşan İl Polis Kursları Talimatının birinci maddesinde belirtildiği üzere polis açığının kapatılması amacıyla polis okulu derecesinde eğitim veren il polis kursları açılmıştır. Söz konusu kurslar Ankara, Bursa, Diyarbakır, Edirne, Elâzığ, Antep, Hatay, İstanbul, İzmir, Seyhan, Trabzon ve Zonguldak'ta ilk şubeleri açılmıştır. Bunlara ek olarak 29 Eylül 1943 İstanbul Belediye Kursları Talimatnamesi ve 1 Kasım 1943 tarihli Ankara Belediye Kursları Talimatnamesine göre bu iki ilde birer belediye kolluğu kursu da zabıta yetiştirmek amacıyla açılmıştır. Emniyet Teşkilatı Kanunu hükümlerinde polis kurslarından bahsedilmiş ve 1943 yılına kadar yürürlükte kalan İl Polis Kursları Talimatnamesince kursların ihtiva edeceği bilgiler anlatılmıştır.²⁴⁹

İlk mezunlarını 1939-1940 döneminde veren kurslardan mezun olan öğrencilere polis ilk tahsil diploması verilmiştir. Burada eğitim süresi polis mektebinde olduğu gibi bir yıl süreyle belirlenmiştir. İl polis kurslarına kayıt olan toplam 627 kişiden 619'u ilk sene kursu başarıyla bitirmeyi ve diplomalarını almayı başarmıştır.²⁵⁰ Açıldıkları dönemde polis memuru yetiştirme aşamasında önemli katkıları olan kurslar ilerleyen yıllarda yeniden polis okullarının açılmasıyla kapatılmıştır. İhtiyaç anında ortaya çıkan bu kursların ihtiyaç kalmadığı anda kapatılması oldukça tabii bir durumdur. Burada kurslar hem polis eğitiminde hem de polis okullarında görev yapacak öğretmenlerin tecrübe edinmelerinde de ayrıca önem taşımıştır. Kursların kapatılmasındaki bir diğer etken ise polis okulunun verdiği ortamı verememesinden ötürü polis okulu kadar başarılı olmamasından kaynaklanmaktadır.²⁵¹

²⁴⁸ Şahin, *Türk Polis Eğitim Tarihi*, s. 251.

²⁴⁹ Tongur, a.g.e., s. 349.

²⁵⁰ Okçabol, a.g.e., s. 248; Alyot, a.g.e., s. 817.

²⁵¹ Şahin, *Türk Polis Eğitim Tarihi*, s. 253, 258.

3. TRABZON'DA EMNİYET VE GÜVENLİK TEŞKİLATLANMASI

I. Dünya Savaşına Osmanlı Devleti'nin dahil olmasının ardından Ruslar Karadeniz'den Anadolu'ya girmeye başlamışlardı. İlk durak noktaları ise Karadeniz'in Anadolu tarafındaki en önemli liman kentlerinden olan Trabzon olmuştur. Trabzon'a Rus ordusunun girmeye başlamasıyla şehir altüst olmuştur. Rusya'da çıkan ihtilal sonrası geri dönmüş olsalar da şehirde bıraktıkları tahribat kalıcı olmuştur. Savaşın izleri devam ederken bağımsızlık yolunda başlatılan istiklal mücadelesine Trabzon halkı topyekûn katılmıştır. I. Dünya Savaşı'nın ardından dönemin polis müdürü olan Refik Koraltan ki daha sonradan Trabzon'a vali olarak atanmıştır, Trabzon'da bulunduğu esnada İstanbul Hükümeti'nin İtilaf Devletleri kontrolü altında verdiği emirlere karşı baş kaldırmıştır. Burada güçlü duruşunun arkasındaki husus ise Trabzon halkının kendisiyle iş birliği yapacağına inanarak halkın ilgi ve anlayışına güvenmesiydi.²⁵²

I. Dünya Savaşı sonrasında özellikle Rusların Trabzon işgalinin ardından bölgenin korunması ve lojistik faaliyetlerin yürütülebilmesi için şehrin stratejik bölgelerine karakol ve gözetleme istasyonları kurulmalıydı. Ancak gerek insan azlığı gerek araç-gereç noksanlığı buna imkan tanımamaktaydı. Yine de bölgede özellikle sahil kısmında istasyonlar kurulmaya başlanmıştır. Bunlardan bir tanesi Trabzon limanının hemen girişinde bulunan gümrük muhafaza istasyonu ve karakoludur. Trabzon şehrinin öteden beri ticaret yolları güzergahında bulunması ve liman sayesinde Karadeniz ticaretinde önemli konumlardan biri olması sebebiyle bu şehre ayrı bir önem verilmesine yol açmıştır.²⁵³

Kurtuluş Savaşı'nın ardından Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin kurulması ile kent toparlanma sürecine girmiştir. Ancak tahrip olmuş şehirde tekrar güvenin ve istikrarın oluşturulması için askeri kuvvete ihtiyaç duyulmuştur. Bu sebeple Cumhuriyet'in ilk yıllarında şehirdeki yerel güvenlik güçlerinden ziyade askeri birliklerin varlığından söz edilmiştir fakat şu ayrıntı göz ardı edilmemelidir ki; Trabzon'da emniyet güçlerinin varlığı Cumhuriyet'in ilanından önce kurulmuş ve varlık göstermiştir. Dolayısıyla emniyet teşkilatının faaliyetlerini yürüttüğü, ancak bunun eserlere tam anlamıyla yansıtılmadığı aşikardır. Zira Trabzon gerek polis okulunun açıldığı ilk şehirlerden olması gerek halkının vatanperver olması, kentte büyük isyan veya taşkınlık olaylarının çıkmadığı ve güvenli Anadolu şehirlerinden biri olduğunun ispatıdır. Trabzon şehrindeki

²⁵² Bal, a.g.e., s. 235, 239.

²⁵³ Doğanay, a.g.e., s.232.

güvenlik işlerinin eksiksiz yürümesi şehirde bulunan yöneticilerle de doğrudan alakalıdır. Özellikle Cumhuriyet öncesi dönemde vali olan Kadri Bey döneminde şehirde sükunet ve güven ortamı mevcuttur. Bilhassa Ermenilerin çıkardıkları isyanların bastırılması, vilayet dahilinde eşkıyaların büyük ölçüde yok edilmesi için özel çaba sarf edilmiştir. Şehir dahilinde ise hırsızlığın önlenmesi ve insanların güvenle rahat yaşayabilmeleri adına emniyet mensupları sıkı tahkikata tabi tutulmuştur. Diğer taraftan şehrin güvenliğini sağlamada askeri güçler de yardımcı olmaktadır.²⁵⁴

Cumhuriyet'in ilanının ardından Trabzon her zaman Cumhuriyet'e ve devletine sahip çıkan bir kent olmuştur. Nitekim Mustafa Kemal Atatürk'ün 1924 yılında Trabzon'a gerçekleştirdiği ilk gezisi esnasında 15 Eylül günü belediyenin verdiği yemekte yaptığı konuşmada şehrin hem coğrafik öneminden hem de halkın uysallığından söz etmiştir.

“..bu feyyaz, ahalisi zeki, müteşebbis, çalışkan olan Trabzon'umuzu az zamanda dahile şimendiferle rabtolunmuş, güzel rıhtım ve limanla teçhiz edilmiş görmek nuhbe-i amalimdir. Trabzon; Türk camiasında Cumhuriyet'in zengin, kavi, hassas, yekkalbe istinat membalarından biridir. Böyle bir Cumhuriyet şehri elbette istilzam ettiği esbab-ı umran ve terakkiye malik olacaktır....”²⁵⁵

Atatürk'ün Trabzon Konuşmaları adlı eserde Atatürk'ün yaptığı ilk gezi anlatılırken halktan çeşitli grupların ve jandarmanın burada varlığından söz edilirken memurin-i inzibatiye teriminin kullanılmış olması muhtemelen polisin de buradaki varlığına işaret etmektedir.²⁵⁶

Mustafa Kemal Paşa şehre üçüncü kez gelişinde yaşadıklarını İsmet İnönü'ye çektiği telgrafta uzunca anlatmıştır. Telgraf metnine bakıldığında halkın coşkusundan, onu karşılayan kalabalığın ve kumandanların sevgisinden bahsetmiştir. Devamında askeri garnizona yaptığı ziyareti de aktararak buradaki askerler karşısında kendi askerlik duygularının tekrar uyandığını ve aldığı zevki tarif edemeyeceğini yazmıştır.²⁵⁷ Burada dikkat çeken olay şudur ki; kente ayak bastığı anda onu karşılayan gruplardan bahsetmesine karşın herhangi bir zabıta veya polis varlığından söz etmemiştir. Ancak Yenyol gazetesinde çıkan bir habere göre 1935 yılında Başbakan İnönü şehre geldiğinde güvenliğin zabıta ile sağlandığı yazılmıştır. Böylece polis ve zabitanın bu işlerde görevli olduğu görülmektedir. Hatta henüz Mustafa Kemal şehre gelmeden teşkilatlanmış gruplar içerisinde inzibat ve intizamı sağlamak amacıyla emniyet amirine iki motor tahsis

²⁵⁴ Okuyan, a.g.e., s. 240-241.

²⁵⁵ Salih Zeki Uzuner, *Atatürk'ün Trabzon Konuşmaları*, Karadeniz Teknik Üniversitesi Yayınları, 1990, s. 9.

²⁵⁶ Uzuner, a.g.e., s. 44.

²⁵⁷ *BCA, Muamelat Genel Müdürlüğü*, 2/12/9, M. 12.06.1937; Uzuner, a.g.e., s. 16.

edilecek, motorların biri Atatürk'ün bulunduğu motora kıyıya yanaşırken kılavuzluk yapacaktır.²⁵⁸ Aynı şekilde başbakan şehirde dolaşırken de güvenliğin yine jandarma, polis ve belediye zabıtası ile sağlandığı anlatılmıştır.²⁵⁹ Bu durumda şöyle bir gerçek göze çarpmaktadır ki emniyet teşkilatı her yerde varlığını gösterse de yerel güvenlik gücü olarak kalmıştır. Dolayısıyla şehirde güvenlik söz konusu olunca ön plana çıkarılan kuvvetler jandarma kuvveti ve ordu olmuştur. Şehir içindeki sükunetin sağlanmasında en az bu güçler kadar polisin de etkin olduğu bu haberden de anlaşılmaktadır. Buradan çıkarılabilecek bir diğer sonuç ise şehirdeki emniyetten dolayı güvenlik güçlerinin yoğun olarak gezi esnasında bulundurulmasına ihtiyaç duyulmamış olmasıdır.

1935 yılından itibaren Üçüncü Umum Müfettişlik Bölgesi içerisinde Trabzon'un yer alması da yine şehirdeki güvenliğin sağlanmasında etkili bir faktör olmuştur. Zira Umum Müfettişlikler kuruldukları bölgenin adli, askeri ve sivil alanda her türlü sorunlarıyla ilgilenen, polis, zabıta, jandarma ve silahlı birlikler üzerinde otoritesini kurabilen doğrudan merkeze bağlı valiliklerdir.²⁶⁰ Atatürk'ün Trabzon'a gerçekleştirdiği gezide öyle bir asayiş ve güven ortamı oluşmuştur ki dönemin Üçüncü Umum Müfettişi Tahsin Uzer bu duruma kayıtsız kalamayarak Yeni Yol gazetesine halkın Atatürk'ü görmek ve onunla kucaklaşmak için oluşturduğu sevgi seli karşısında güvenlik güçlerini alanda görevlendirmekten pişmanlık duyduğunu dile getirmiştir. Buradaki insanların saf duyguları karşısında hiçbir polis ve jandarma kuvvetine gerek olmadığını, zaten gerekirse canlarını feda edeceklerini fark ettiğini söylemiştir. O'na göre buradaki halk her zaman Atatürk'e karşı sadık ve muhafazakar kalacaktır.²⁶¹

1937 yılında İsmail Habip Sevük Trabzon'u anlatırken asayiş konusunda tek vakanın "vaka" olmadığını söyleyerek emniyet ortamının en ideal dereceye bile aştığından söz etmektedir.²⁶² Yeni Yol gazetesinde "var olsun emniyet" başlıklı bir yazı dikkat çekmektedir. Bu köşe yazısında yazar yaşadığı bir anı betimleyerek anlatmıştır. Anıya göre yazar Maçka'dan dönerken etrafın yeşilliğini kaybettiğinden ve evlerin bacasından çıkan dumanlardan bahsederek kışı resmetmek istemiştir. Devamında Sülüklü mevkiine geldiklerinden, buradan da Tabakhane'ye geçtiklerini anlatarak yazıyı asıl kaleme alma amacını açıklamıştır. Tabakhane'nin jandarma mıntıkası sayıldığından ve burada yerde yüzlerce lira değerinde derilerin toplandığını gördüğünü yazmıştır. Daha

²⁵⁸ *Yeni Yol Gazetesi*, 10 Haziran 1937, Sayı: 2380.

²⁵⁹ *Yeni Yol Gazetesi*, 27 Temmuz 1935, Sayı: 2056.

²⁶⁰ Muzaffer Başkaya, "Tek Parti İktidarı Döneminde Trabzon Ekonomisi (1923-1950)", *KTU SBE Dergisi*, Sayı: 7, Bahar 2014, s. 27. (17-31); Umum müfettişliklerle ilgili ayrıntılı bilgi için bk: Erdal Aydoğan, "Üçüncü Umumi Müfettişliğin Kurulması ve III. Umumi Müfettiş Tahsin Uzer'in Bazı Önemli Faaliyetleri", *Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*, S: 33-34, Mayıs-Kasım, 2004, s. 1-14

²⁶¹ *Yeni Yol Gazetesi*, 14 Haziran 1937, Sayı: 2382.

²⁶² Bal, a.g.e., s. 339.

sonra anlamış ki bu derileri ele geçiren emniyet mensuplarıymış ve emniyete karşı duyduğu hayranlığı bir kez daha dile getirmiştir. Cumhuriyet jandarmasının ve emniyetin ne kadar faziletli ve ahlaklı olduğun dikkat çekerek “var olsun emniyet” diyerek yazısını sonlandırmıştır.²⁶³

3.1. Trabzon Emniyet Teşkilat Tarihi ve Faaliyetleri

3.1.1. Trabzon’da Görev Yapan Emniyet Müdürleri

Anadolu’da emniyet teşkilatının Osmanlı döneminden itibaren oluşturulduğunu daha evvelki konularda işlemiştik. Var olan emniyet birimi bazı zamanlarda faaliyet gösteremese de kaldığı yerden devam ederek zaman içerisinde sekteye uğramamıştır. Cumhuriyet’in ilanının hemen öncesinde emniyet teşkilatına baktığımızda Trabzon’da I. Dünya Savaşı yaşandığı sıralarda İttihat ve Terakki Hükümetince Refik Koraltan Polis Müdürü olarak tayin edilmiştir. 1919 tarihinde Rasim Mahmudi ve daha sonra Ekrem Bey bu göreve atanmıştır. Temmuz 1920 de ise Ekrem Bey azledilince yerine Erzurum Polis Müdürü Zeki Bey tayin edilmiştir. 1921 tarihinde Zeki Bey Bitlis Polis Müdürlüğüne atanınca yerine Neşet Bey atanmış, ancak kısa zaman sonra istifa etmesi üzerine yerine vekaleten baş komiser Tevfik Bey bakmıştır. Aynı yıl içerisinde Giresun merkez memuru olan Mehmet Bey atanmıştır. Mehmet Bey’in ardından 1922 yılında Samsun Polis Müdürü Tevfik Hadi Bey bu göreve getirilmiştir.²⁶⁴

Türkiye Cumhuriyeti Devleti’nin ilanı ardından 1923 yılının aralık ayında Polis Müdürlüğüne Ragıp Bey atanmış, Şubat 1924’te ise bu göreve Mahmud Celaleddin Bey getirilmiştir.²⁶⁵ Yayımlanan bir kanunname ile Trabzon ve Mersin Polis Müdürlerinin yer değiştirilmesine hükmedilmiş ve polis müdürleri yer değiştirmiştir. Ardından Trabzon Polis Müdürlüğü görevi Hidayet Bey’e devredilmiştir.²⁶⁶ 1924 yılında Kadıköy Polis Müdürü Tahsin Bey de Trabzon’da polis müdürlüğü makamında bulunmuştur. Öyle ki Tahsin Bey esasında “afife jale²⁶⁷” olayında tanınmıştı. Trabzon’a atandıktan sonra 1924

²⁶³ *Yeniyol Gazetesi*, 01 Şubat 1941, Sayı: 2763.

²⁶⁴ Çapa ve Çiçek, a.g.e., s. 258-259.

²⁶⁵ *BCA, Bakanlıklararası Tayin Daire Başkanlığı*, 2/8/8, M. 26.12.1923; *BCA, Bakanlıklararası Tayin Daire Başkanlığı*, 3/4/18, M. 12.02.1924; “Yirminci Yüzyıl Başlarında Trabzon” adlı eserde polis müdürlüklerine yapılan tayinlerden bahsedilirken Sivas Polis Müdürü Mahmud Celaleddin Bey’in 1922 tarihinde Trabzon’a polis müdürü olarak atandığı ve 8 Kasım 1922 günü göreve başladığı bilgisine yer verilmiştir. Ancak arşiv kayıtları esas alındığında arşiv belgesi ile söz konusu kaynak kitap arasında yaklaşık 2 yıllık bir zaman farkı bulunmaktadır. Çapa ve Çiçek, a.g.e., s. 259.

²⁶⁶ *BCA, Bakanlıklararası Tayin Daire Başkanlığı*, 7/26/14, M. 24.09.1924.

²⁶⁷ Müslüman kadınların sahneye çıkması günah sayıldığından kadın oyuncular Ermenilerden seçilmekteydi. Meşrutiyetin ilanı ardından Tepebaşı Tiyatrosunda düzenlenen törende konuşma yapan İzzet Melih Müslüman kadın oyuncu yetiştirilmenin gerekliliğinden söz etmiştir. 1918 yılında Darülbedayi’de 5 Müslüman Türk kızı eğitim almaya başlamıştır. İçlerinden Afife Jale 1920 yılında ilk kez sahneye çıkmıştır. Fakat bundan sonra sık sık sahneye çıkması engellenmiş, birçok defa bulunduğu yerden kaçırılarak kurtarılmıştır. Hastalığı sebebiyle 39 yaşında hayata veda etmiştir ancak Türk kızlarını cesaretlendirerek

tarhinde tiyatrocuların turneye çıkması ve Trabzon'a gelmelerinin ardından kadın ve erkeklerin aynı anda tiyatroya gidip halkın cahillikten kurtulması yolunda tiyatroculara yardımcı olmuştur.²⁶⁸ 20 Aralık 1925 tarihinde eski Kağızman Kaymakamı olan Naci Bey polis müdürü olarak atanmıştır. 29 Haziran 1928 tarihinde Galip Bey Emniyet Müdürü olmuş ve 12 Mayıs 1929 tarihine kadar görev yapmıştır. 05 Aralık 1929 tarihinde ise bu görev Hasan Basri Bey'e devredilmiştir. 1932 yılına kadar Basri Bey bu görevde bulunmuş ardından Mart 1932- Eylül 1932 aralığında Mustafa Kırca atanmıştır.²⁶⁹

1936 yılında görevde bulunan Emniyet Müdürü Nurettin Ağat olmuştur. 1938-1940 yılları arasında bu görev İhsan Güven'e atfedilmiştir. 1940 yılının sonlarına doğru ise Hami Konuralp getirilmiştir.²⁷⁰ 1942-1944 yılları arasında Emniyet Müdürü olarak Tevfik Arıcan bulunmuştur. 1943 yılında Halk gazetesinde yer alan habere göre genel ev yöneticisi olan Makbule isimdeki bir kadın dönemin Emniyet Genel Müdürü olan Tevfik Bey'e 250 lira rüşvet teklif etmiş, emniyet müdürü rüşveti kabul etmeyip suçluları yakalatarak savcılığa teslim etmiştir.²⁷¹ Aynı yıl Trabzon Emniyet baş komiseri Nazif Kambay Zonguldak baş komiserliğine, Rize baş komiseri Mehmet Ali Bükülmez ise Trabzon'a tayin edilmiştir. İlerleyen aylarda Trabzon baş komiseri Mehmet Ali Bükülmez Nikbolu'ya, İstanbul baş komiseri Naci Sezen ise Trabzon'a atanmıştır.²⁷²

1945 yılına gelindiğinde Emniyet Müdürü olan Azmi Özer görevine Haziran ayında başlamıştır. Aynı yıl emniyet amirliğine Ankara Emniyet Amirliğinden Vehbi Koral tayin edilmiştir.²⁷³ Azmi Özer 1945'te Çanakkale Emniyet Müdürlüğüne tayin edilince boşalan müdürlük koltuğuna ise Antalya Emniyet Müdürü Mehmet Tanyeri bakanlar kurulu kararınca atanmıştır.²⁷⁴

3.1.2. Trabzon Emniyet Teşkilatı Kadrosu ve Faaliyetleri

Trabzon şehrinde emniyet kurumunun varlığı 1800'lü yıllara kadar geri gitmektedir. Cumhuriyet ilan edilmeden önce bu şehirde polis, zabıta ve jandarma varlığı söz konusuydu. Bu sebeple Cumhuriyet dönemindeki emniyet teşkilatına bakarken Cumhuriyetin hemen öncesinde Trabzon'da var olan emniyet teşkilatına bakmak

izinden gitmelerini başarmıştır. Olcay Özkaya Duman, "Darülbeydi'den Tiyatro'ya Atipik Modernist Bir Kadın: Afife Jale ve Dönemi", *Tarih Okulu Dergisi*, Cilt: 8, Sayı: 23, s. 71, 74.

²⁶⁸ Bal, a.g.e., s. 316.

²⁶⁹ BCA, *Bakanlıklararası Tayin Daire Başkanlığı*, 20/56/04, M. 20.12.1925; BCA, *Bakanlıklararası Tayin Daire Başkanlığı*, 52/35/20, M. 05.12.1929; Yücel Yiğit, "Şehir ve Asayiş: İkinci Komiserlikten Müdürlüğe Trabzon Emniyeti", *Trabzon Sempozyumu*, Mayıs 2022, s. 19.

²⁷⁰ *Yeni Yol Gazetesi*, 19 Haziran 1937, Sayı: 2385; *Yeni Yol Gazetesi*, 05 Temmuz 1939, Sayı: 2601; *Yeni Yol Gazetesi*, 10 Birinciteşrin 1940, Sayı: 2733; Okçabol, a.g.e., s. 168; Yiğit, a.g.m., s. 20.

²⁷¹ *Halk Gazetesi*, 11 Haziran 1943, No: 07.

²⁷² *Halk Gazetesi*, 10 Eylül 1943, No: 33; *Halk Gazetesi*, 19 İkinciteşrin 1943, No: 53.

²⁷³ *Halk Gazetesi*, 26 Haziran 1945, No: 1224; *Halk Gazetesi*, 15 Mayıs 1945, No: 1212.

²⁷⁴ BCA, *Bakanlıklararası Tayin Daire Başkanlığı*, 177/25/02, M.03.09.1945; *Halk Gazetesi*, 14 Eylül 1945, No: 1246.

karşılaştırma yapabilmek amacıyla önemlidir. Bu doğrultuda 1920 yılında taşrada bulunan emniyet teşkilatına bakıldığında o yıllarda 32.886 nüfusu bulunan Trabzon'da merkez ilçede 1 polis müdür, 1 merkez memuru, 1 ser komiser, 2 ikinci komiser, 9 komiser muavini ve 63 adet polis mevcuttur. Trabzon'a vilayet olarak bakıldığında Giresun, Gümüşhane gibi illeri de içine almaktadır bu sebeple sadece Trabzon il sınırları içerisinde bilhassa merkezde bulunan polis varlığı incelenmektedir. Akçaabat, Maçka, Sürmene, Of ve Vakfikebir ilçelerinde sekizer adet emniyet mensubu bulunmaktadır.²⁷⁵ 1921 yılında ki Trabzon'da toplam görevli polis sayısı 79'dur. Bu polislerin 5 tanesi polis teşkilatı içerisinde, 3 tanesi Akçaabat, Vakfikebir ve Maçka'da, geri kalan 71 tanesi ise 50 bin nüfusu bulunan Trabzon'da 9 karakola bölünmüştür. Aynı yıl içerisinde dâhiliye vekaletince yapılan yeni bir düzenleme ile bu sayıda azaltma yapılmıştır. Buna göre 58 polis memuru, 1 tane 2. Sınıf müdür, 1 baş komiser, 2 adet 2. Komiser ve 8 muavinden yeni bir kadro oluşturularak diğer memurların görevlerine son verilmiş veya emekli edilmişlerdir.²⁷⁶

1923 emniyet teşkilatında ise 1 polis müdürü, 1 ser komiser, 2 ikinci komiser, 8 komiser muavini, 61 polis memuru, 1 telefon memuru, 1 istitaat memuru ile beraber toplam 75 görevli bulunmaktadır. 1932 senesi emniyet teşkilatında 1 emniyet müdürü, 1 ser komiser, 2 ikinci komiser, 8 üçüncü komiser, 53 polis memuru, 1 sivil ikinci komiser, 1 sivil üçüncü komiserle birlikte 67 memur vardır. 1933 yılında bu kadro iki kişi artarak 69 kişi olmuştur. 1938 yılına gelindiğinde ise 1 emniyet müdürü, 2 baş komiser, 4 komiser, 10 komiser muavini, 1 üçüncü sınıf muamelat memuru, 2 beşinci sınıf muamelat memuru, 1 emniyet müfettişi, 1 dördüncü sınıf muamelat memuru, 1 tetkik memuru, 1 makinist, 2 sandalcı ve 1 hademe bulunmaktadır.²⁷⁷

1946 yılındaki mevcut emniyet kadrosuna bakıldığında ise 77 adet polis, 10 komiser muavini, 4 komiser, 3 baş komiser ve 1 emniyet müdürü bulunmaktadır. Polis bulunan ilçeler ise Sürmene, Akçaabat, Of ve Vakfikebir'dir.²⁷⁸. Mevcut polis miktarı bazı zamanlar azalmış olsa da genel itibariyle birbirine denk sayılarda kalmıştır. Buradan çıkarılacak bir başka sonuç ise şehirde çok fazla asayişsizlik ortamının olmadığı, sükunetin hâkim olduğu bir hava içerisinde halkın yaşadığıdır.

Emniyet teşkilatının görevleri arasında bayram, cenaze, kutlama gibi türlü merasimlerde şehirdeki güvenliği sağlamaktır. Nitekim bu tür alanlarda asayiş ihlal edecek bir sürü olayla karşılaşılabilir. Halk içerisinde taşkınlık yaratacak veyahut

²⁷⁵ *Belgelerle Türk Polis Tarihi-VII*, s. 243.

²⁷⁶ Çapa ve Çiçek, a.g.e., s. 259.

²⁷⁷ *Birinci Yüzyılında (1839-1938) Türk Polis Teşkilatının Tekamül, Teşkilat ve Kadro Hareketleri*, Yay. Haz.

Ebubekir Açıkgöz, EGM Yayınları, Ankara 2018, s. 92, 120, 139; Yiğit, a.g.m., s.11.

²⁷⁸ Tongur, a.g.e., s. 344.

kalabalıktan istifa ederek insanları dolandıracak ya da suikast gibi olayları uygulayabilecek ortamlar oluşmaktaydı. Şehirlerdeki en temel yerel güvenlik birimlerinin emniyet teşkilatı içerisinde olduğu düşünüldüğünde bu güvenlik önlemlerini alacak ilk yetkili birim ise yine polislerdir. Bu doğrultuda bazı haberler gazetelere yansımıştır. 1934 yılında yayımlanan bir “ölüm haberi” başlıklı yazıda cenazeyi alıp defneden cemaatin etrafında polis, jandarma ve belediye zabıtasının olduğu, cenazenin taşınması kolluk görevlileri tarafından gerçekleştirildiği yazmaktadır. 1935 yılında ise *Şokul bayramı* münasebetiyle bayram şenliklerinde jandarma ve polisin halkı gösteri alanına girmemesi için düzene sokulduğundan bahsedilmektedir.²⁷⁹ 1939 yılında gerçekleşen 23 Nisan kutlamalarında da kalabalığa rağmen polis inzibatı sağlamıştır.²⁸⁰ Ayrıca emniyet teşkilatı faaliyet alanını genişleterek 1935 yılında bünyesinde parmak izi dairesini açarak çok önemli bir birimi daha bünyesine katmıştır.²⁸¹

Kültür Bakanı Saffet Arıkan doğu illerine çıktığı ziyarette Trabzon’daki karşılama alayı içerisinde emniyet direktörlerinin yanında polis kuvvetleri de diğer birliklerin yanında yer almıştır. Gezinin ardından bakanı uğurlarken yine halk, asker, jandarma ve asker belediye bandosu eşliğinde merasimle uğurlanmıştır. Bakanın gidişinin ardından Üçüncü Umum Müfettişi Tahsin Uzer aynı alayla uğurlanarak vapura bindirilmiştir.²⁸² Buradan da açıkça görülüyor ki şehre önemli devlet adamları teşrif ettiğinde önde saf tutan gruplardan bir tanesi emniyet mensuplarıdır.

Trabzon’daki emniyet teşkilatının bir başka göze çarpan görevi ise araçların fren muayenelerinin karakollarda yapılıyor olmasıdır. Trabzon ilinden özellikle doğu illerine gideceklerin fren muayenesini yaptırmaları gerektiği, bu durumun denetlenmesini Değirmendere Polis Karakolu tarafından yapıldığı ancak sadece orada bulunan polislerin değil her polisin bu denetlemelerde bulunabileceği gazete haberinde yer bulmuştur. Yine bu habere göre fren muayeneleri özellikle Maçka’daki polis, jandarma ve belediye personel tarafından yapılabilecek olmasının yanı sıra burada Hamsiköy Jandarması ile Torul ilçesindeki polis ve jandarma kuvvetlerinin konuyla ilgilerine dikkat çekilmiştir.²⁸³

Trabzon emniyet teşkilatının bir başka yaptığı faaliyet ise henüz 1935 yılında teşkilat için bir uçak alınacağı haberinin çıkmış olmasıdır. Habere göre ilk olarak *Trabzon Muhafaza Tabur Kumandanlığı Teşkilatı* adını taşıyacak uçağın ücretinin kumandanlık askerlerinin maaşından kesilerek temin edileceği yazılmıştır. *Emniyet Müdürlüğü*

²⁷⁹ *Yeni Yol Gazetesi*, 31 Birincikanun 1934, Sayı: 1996; *Yeni Yol Gazetesi*, 29 Nisan 1935, Sayı: 2028.

²⁸⁰ *Yeni Yol Gazetesi*, 26 Nisan 1939, Sayı: 2581.

²⁸¹ Okçabol, a.g.e., s. 164.

²⁸² *Yeni Yol Gazetesi*, 20 Temmuz 1938, Sayı: 2508; *Yeni Yol Gazetesi*, 23 Temmuz 1938, Sayı: 2509; *Yeni Yol Gazetesi*, 03 Ağustos 1938, Sayı: 2512.

²⁸³ *Yeni Yol Gazetesi*, 01 Ağustos 1936, Sayı: 2162.

Teşkilatı adını taşıyacak bir başka uçağın daha alınacağı ve bütün zabıta memurlarının maaşlarından yüzde birer kuruş kesilecek olduğu bilgisi verilmiştir.²⁸⁴ Burada hem asker hem de polis için ayrı birer uçak alınacağı Trabzon'un güvenlik alanında gelişmekte olduğunu ve gelişimini istikrarla sürdürdüğü göstermektedir. Nitekim ülke güvenliğini sağlarken kara ve deniz vasıtalarının güvenlik açısından sorun teşkil etmemesi için özel güvenlik tedbirleri alınırken aynı durum hava akınlarına karşı da geçerli olmuştur.

Bu doğrultuda bir başka detay ise ilerleyen yıllarda hava taarruzlarına karşı korunma tatbikatının polis öncülüğünde yapılmış olmasıdır. Hava tehlikelerinden korunmak ve vakitleri bildirmek amacıyla hükümet Siemens marka canavar düdüğü satın almıştır.²⁸⁵ 1939 yılında yapılan tatbikatta Boztepe'deki canavar düdüğü üç kez çalınacak ve ardından polis karakollarındaki büyük çanlar üç dakika boyunca aralıksız çalarak halka haber verilmiş olunacaktır. Halk duyduğu bu düdük ve çan sesiyle beraber evlerin kapı pencerelerini kapatarak sığınaklara inecek, dışarıda yakalananalar ise buldukları en yakın sığınağa gireceklerdir. Vasıta araçları ise yolcularını sığınaklara bırakarak yolu işgal etmeyecek şekilde duraklarına veya bekleme alanlarına gidecektir. Eğer tatbikat gece olursa bütün elektrikler kesilerek gaz lambaları yakılacak ve hiçbir suretle perdenin arkasına ışık geçmeyecektir. Şehir içinde ikinci kez düdük çalınması polis devriyeleri tarafından gerçekleştirilecek ve bu da tayyare hücumunun geçtiğini haber verecektir. Tatbikat esnasında aykırı harekette bulunanlar ise 3502 sayılı kanun uyarınca 5-25 lira arasında para cezasına çarptırılacaktır.²⁸⁶ Hava taarruzlarına karşı alınacak önlemler bu tatbikatla sınırlı kalmamış hava taarruzlarına karşı pasif korunma kursları açılarak eğitim vermeye başlanmıştır. Kurslara katılım ise o kadar fazla olmuştur ve halktan ilgi görmüştür ki eğitim alacak kişiler salonlara sığmadıklarından ötürü dersler açık havada işlenmiştir.²⁸⁷ Bu kurslar varlıklarını uzunca bir süre devam ettirmiş ve her dönem halk tarafından kurslara katılım yüksek olmuştur.

Hava taarruzlarına karşı yapılan ikinci tatbikat neticesinde halk beş dakika içerisinde sığınaklara girmiş ve şehri adeta boşaltmıştır. Gerek emniyet motosikletlerinin sirenlerini çalarak dolaşması gerek diğer vasıta araçlarının soğukkanlılıkla yolları boşaltması ve halkın inanılmaz derecede bir efor sarf ederek şehirden çekilmeleri muntazam bir gayretin ve emeğin göstergesi olmuştur. Emniyet motosikletleri ve belediye itfaiyesinin beş dakika içerisinde gerçekleştirdikleri faaliyetler ise tüyler ürpertici ve gurur kaynağı olmuştur.²⁸⁸ Tatbikat gerçekleştirilirken hem halkın bu

²⁸⁴ *Yeni Yol Gazetesi*, 11 Teşrinievvel 1934, Sayı: 1973.

²⁸⁵ *Trabzon Belediyesi Meclis Tutanakları*, "1936-1937 Yılı Mesai Raporu", 19. İnikat, 28.04.1937.

²⁸⁶ *Yeni Yol Gazetesi*, 13 İnkiteşrin 1939, Sayı: 2640.

²⁸⁷ *Yeni Yol Gazetesi*, 20 Temmuz 1940, Sayı: 2710.

²⁸⁸ *Yeni Yol Gazetesi*, 28 Birincikanun 1940, Sayı: 2754.

tatbikata verdikleri duyarlılık hem de görevli memurların vazifelerine gösterdikleri önem ölçülmek istenmiştir. Olası bir tehlike anında şehrin tehlikeden uzak güvenli alanlara girebilmesi can güvenliğinin sağlanması açısından en büyük görev olmuştur. Yapılan bu tatbikatlar şehirdeki emniyet ve güven ortamının bütün halk tarafından karşılandığının en açık göstergesidir.

Emniyet teşkilatlanması içerisinde dikkate değer bir diğer nokta ise teşkilat içerisindeki kadın memurların varlığıdır.²⁸⁹ Yeni Yol gazetesinde Cevdet Alap'ın kaleme aldığı bir köşe yazısında bu polis memurlarından bahsedilmektedir. Trabzon'da bulunan polis memurlarından Türkan'ın ciddi ve vakarlı duruşu ile öyle güzel bir selam verişti olduğundan bahsetmektedir ki oldukça gurur verici bir durumdur. Emniyet Müdürü Nurettin Bey'in kadın memurların vazifelerine daha muvaffak olduğundan bahsettiğini yazısında dile getiren Cevdet Bey toplam kadın polis sayısının ise üç olduğunu belirtmiştir.²⁹⁰

Polislerin asayişini sağlamak dışında şehrin günlük yaşamında karşılaşılabilecek sorunlara çözüm aramak da görevleri arasında gelmektedir. Bu görevi esasında sadece polisler değil jandarma, asker ve belediye zabıtası da kendisine ödev edinmiştir. Ancak bazı durumlarda şehirdeki düzenin sağlanmasında belediye zabıtası eksik kalmıştır. Bu konuyla ilgili olarak Yeni Yol'da birçok defa serzenişte bulunulmuştur ki bu mesele Uzun Sokak'ta bisiklet gezintisi yapılıyor olmasıdır. Bisiklet gezileri şehrin dar ama en kalabalık caddelerinden biri olan Uzun Sokak'ta yapılıncı insanların canı tehlike altına girmektedir. Kadın, erkek, çocuk, öğrenci, kısacası şehirde yaşayan herkesin ezilme ve çarpılma tehlikesine karşı belediye zabıtası kadrosunun da dar olması sebebiyle karşılanamamaktadır. Belediyeye sitemde bulunularak zabıtanın yetemediği yerlerde polisten yardım istenmesinin önünün açılması ricasında bulunulmuştur.²⁹¹ Bilindiği üzere

²⁸⁹ Bu konuyla ilgili olarak henüz Türkiye Cumhuriyeti Devleti yeni kurulduğu yıllarda çıkan iki gazete haberinde kadından polis olup olamayacağına dair iki adet birbirine karşıt yazı kaleme alınmış ve yayımlanmıştır. İlk gazete haberinde kadınların erkeklerden daha yüksek meziyete sahip olduklarını, bütün işlerin altından kolaylıkla kalkabileceklerini, şimdiye kadar kadın gücünün emniyette kullanılmamış olmasının hata olduğunu söylemiştir. Erkekler tarafından emniyet işlerinin çok kontrolsüz yapıldığı, ancak kadınların bu işe girdikten sonra düzeleceğini ve ahlak noktasında ise konuşmanın bile zaman kaybı olacağını eklemiştir. Karşıt yazıda ise kadınların belediye işleri dahil her işe el attığından ancak kadından polis veya asker olamayacağından şiddetle bahseden bir kadın yazardır. Kadının karanlık gecelerde hırsız veya katil kovalayamayacağını, ölmek veya öldürmek gibi bir fedakarlığa girişemeyeceğini, ahlak zabıtası noktasında kullanmanın doğru bir hareket olmayacağını, istihbarat konusunda ise boş boğazlık yaparak tehlike doğuracağını savunmuştur. Aynı yazar polis mektebi yerine belediye memuru yetiştirilmesi için kurulacak bir müessesenin daha faydalı olacağını da savunmuştur. *Hareket Gazetesi*, 20 Temmuz 1929, Sayı: 20; Devlete bakıldığında ise kadınların da istihdam edilmesi alanında çalışılmış, polis okullarında eğitim görmüş ve mesleğe atılmış ortaokul mezunu 3 komiser ve 9 sivil polis memuru olmak üzere toplam 13 tane kadın varlığı mevcuttur. *Belgelerle Türk Polis Tarihi*, Cilt: 8, EGM Arşiv ve Dokümantasyon Daire Başkanlığı, Ankara 2021, s.104; *Hareket Gazetesi*, 24 Temmuz 1929, Sayı: 21; Kadınların polis olmasına karşı çıkılan bu gazete haberlerinin ardından 1935 yılında İstanbul'da ahlak zabıtası alanında 13 kadın memur bulunmaktadır. *Yeni Yol Gazetesi*, 03 İkincikanun 1935, Sayı: 1997.

²⁹⁰ *Yeni Yol Gazetesi*, 19 Haziran 1937, Sayı: 2385.

²⁹¹ *Yeni Yol Gazetesi*, 10 İkincikanun 1940, Sayı: 2656.

toplumsal kuralların yerleştirilmesinde polis, zabitanın en büyük destekçisi konumunda olmuştur. Bu bağlamda zabıta ile polisin bazı zamanlarda şehir genelinde birlikte hareket ettiğine sıkça rastlanmaktadır. Örneğin 20.12.1941 tarihinden itibaren şehre gelen odun ve kömür para karşılığında satışa çıkarılacağı; belirlenen fiyat üzerinden daha pahalıya satan bir satıcı olması durumunda haklarında kanuni muamele yapılacağı ve bu durumun en yakın belediye zabıtası veya polis karakoluna derhal bildirilmesi yönünde bir gazete haberi yayımlanmıştır.²⁹² Bu gazete haberinden de anlaşılacağı üzere yerel güvenlik güçleri zaman zaman şehirde nizamı sağlamak için ortaklaşa faaliyetlere girişmiştir. Ayrıca emniyet müdürlüğü kayıp eşyaların sahiplerine ulaştırılabilmesi amacıyla zaman zaman gazete köşesinde bulunan kayıp eşyaları yayımlayarak sahiplerinin emniyet müdürlüğüne başvurmaları gerektiğini belirten ilanlar yayımlanmıştır.²⁹³

1943 yılında Trabzon Emniyet Genel Müdürlüğü bünyesinde Ahlak Zabıta Bürosu'nun kurulmuş olması da teşkilatın genişlemesi yönünden açık bir delildir. Kurulan Ahlak Bürosu'nun faaliyetlerine başlaması sonucunda şehrin mahalle aralarında gizlice fuhuş yapan kadınlar yakalanmıştır. Bunlar haftalık muayeneye tabi tutulurlardı ve muayeneden sağlıklı olduğuna dair netice alanlar çalıştıkları yerlere gönderilirdi. Bu doğrultuda bazıları her hafta sağlık kontrolüne tabi tutulmak istemediklerinden memleketlerine geri dönmüşlerdir.²⁹⁴

3.2. Karakollar ve Faaliyetleri

Trabzon şehrinde bulunan karakollar zaman içerisinde yer değiştirmiş ve binaların birçoğu yıkılmış olduğundan karakolların tam adresini temin etmek ne yazık ki çok zor bir ihtimaldir. Yücel Yiğit, 1902 yılında Trabzon'daki karakollardan bahsederken 12 adet karakol ismi vermektedir. Bunlar; İskele Mevkii, Meydan, Değirmendere, Mumhane Önü, Çömlekçi, Yenicuma-Boztepe, Kuruçeşme, Çarşı, Aya Vasil, Zeytinlik, Uzun Sokak ve Eksotka mevkilerinde bulunmaktadır.²⁹⁵ Derviş Okçabol ise Trabzon merkezde bulunan jandarma dışında sadece emniyet teşkilatına ait dokuz adet karakolun varlığından bahsetmiştir.²⁹⁶ Arşiv belgeleri içerisinde bilhassa gazeteler araştırıldığında Trabzon'da var olan veya farklı isimlerle adlandırılmış olan birçok karakol binasına ulaşılmıştır. Bu doğrultuda Mumhane bölgesinde halkın yardımı ile inşa edilmiş bir karakol bulunmaktadır. Bu karakol bulunduğu arsa ile birlikte 1927 tarihinde 1500 kuruş bedel

²⁹² *Yeni Yol Gazetesi*, 07 İkincikanun 1942, Sayı: 2854.

²⁹³ *Yeni Yol Gazetesi*, 05 İkincikanun 1939, Sayı: 2550.

²⁹⁴ *Halk Gazetesi*, 30 Temmuz 1943, No: 21.

²⁹⁵ Yiğit, a.g.m., s. 5-6.

²⁹⁶ Okçabol, a.g.e., s. 163.

ile belediye tarafından istimlak edilmiştir.²⁹⁷ 1936 yılından itibaren Mumhane’de karakolun varlığına dair belediye meclisinde bir görüşmeden anlaşılmaktadır. Bahsi geçen görüşmede Mumhane köprüsü üzerinde bulunan ciğerhane ile karakol binası arasındaki kale duvarlarının tarihi değeri olmadığından ötürü yıkılabilineceğinden söz edilmiştir.²⁹⁸ Böylece bölgede yeniden bir karakol inşa ettirildiği ve kullanıldığı sonucu çıkmaktadır. 1944 yılında belediye meclis toplantısında Mumhane mıntıkası önünde zabıta karakolunun tesis olunacağından bahsedilmektedir. Bu karakolla şehrin en işlek ve hareket merkezi olan mıntıkada belediyenin inzibat ve intizamının temin edilerek düzen sağlanacağı görüşü konuşulmuştur.²⁹⁹ Öyleyse Mumhane bölgesinde var olan karakol zamanla bazı sebeplerden ötürü yıkılmış olsa dahi sonradan yerine yeniden karakol inşası yapılmıştır.

Var olan bir başka karakol ise Arafilboyu’nda olan karakoldur. Satılık arsa haberi ile Arafilboyu mahallesinde bir karakolun olduğu göze çarpmaktadır ki söz konusu haberde arsanın Arafilboyu mahallesindeki karakol karşısında bulunduğu yer almaktadır.³⁰⁰ Buradan hareketle bu mahallede de bir karakolun varlığından rahatça söz edebiliriz. Arafilboyu mahallesinden Değirmendere istikametine doğru giderken yolun solunda kalan yerde polislerin ve belediye zabıta memurlarının bulunduğu bir karakol daha geçmektedir ki burası muhtemelen söz konusu olan karakoldur.³⁰¹

Hos Karakolunun ise yer aldığı mahalle kentin doğu tarafında bulunan Havaalanı-Pelitli bölgesindeki bir yerdir. Öyle ki bu bölgenin vasıta araçları olan dolmuşların önünde yakın zamana kadar Hos adı yazmaktaydı. Burası ise gazetenin yayımladığı binek otomobillere mahsus ücret tarifesinde güzergah noktası üzerinde bulunmaktadır ve bu doğrultuda tespit edilmiştir.³⁰² Bir başka var olan karakol ise bir önceki bölümde bahsi geçen fren muayenelerinin yapıldığı karakollardan bir tanesi olan Değirmendere karakoludur. Bu karakol Lambert planına göre gerçekleştirilen yol güzergahı üzerinde kaldığı için daha sonradan yıkılmış ve binanın bulunduğu arsa üzerinden yol geçmiştir.

Diğer bulunan karakollar ise 1939 yılı seçimlerinde seçmenlerin gidecekleri karakolların ve yerlerin isimlerinin verilmesiyle belirlenmiştir. Buna göre merkez köylerin karakolu; Hacı Mehmet Karakolu, merkezdeki karakollar ise Erdoğan Karakolu, İsmet Paşa Karakolu ve Kireçhane Karakolu’dur.³⁰³ Seçimlerin gerçekleştirildiği

²⁹⁷ *BCA, Kararlar Daire Başkanlığı*, 26/69/17, M. 25.12.1927.

²⁹⁸ *Trabzon Belediyesi Meclis Tutanakları*, “1936-1937 Yılı Mesai Raporu”, 17. İnikat, 26.04.1937.

²⁹⁹ *Trabzon Belediyesi Meclis Tutanakları*, “1943-1944 Yılı Mesai Raporu”, 03.11.1944.

³⁰⁰ *Yeni Yol Gazetesi*, 06 Temmuz 1937, Sayı: 2387.

³⁰¹ *Mustafa Kemal Sayıl’ın Trabzon Anıları I (1900-1950)*, Haz. Mehmet Akif Bal, Trabzon Kitaplığı V, İstanbul 2011, s. 303.

³⁰² *Yeni Yol Gazetesi*, 06 Temmuz 1937, Sayı: 2392.

³⁰³ *Yeni Yol Gazetesi*, 11 Mart 1939, Sayı: 2568; *Yeni Yol Gazetesi*, 17 Temmuz 1940, Sayı: 2709.

yerlerden bazıları olan bu karakollar şehir için önem arz etmektedir ve büyük mekânlar olmalıdır ki böyle bir görevlendirilme yapılmıştır. Erdoğan mahallesinde bulunan bir evin satılık ilanında da karakol arkasında bulunduğu dair verilen adres tarifinde karakolun varlığına şüphe kalmamıştır.³⁰⁴ Bilhassa şehri kuşbakışı gören mevkilerde karakol ve benzeri yapıların olması güvenliği sağlamak için elzemdir. Erdoğan hem şehir merkezine yakın olması hem de dağ yamacında kurulmuş stratejik bir mahalle olmasından ötürü burada hem askeri kışla hem karakol bulunmuştur.

Karakollar içerisinde İsmet Paşa Karakolu'na ayrı bir parantez açmak gerekmektedir. İsmet Paşa Karakolu'nun yapılış yılı belli olmamakla birlikte 1939 yılında Trabzon-İran transit yolunu sağlayacak ve şehir içi ulaşımı kolaylaştıracak yol inşasının güzergâhında bulunduğu bina 190 liraya satılmıştır.³⁰⁵ İstimlak edilen karakol binası ve arsası belli bir müddet orada kalmış ve kaldırılmamıştır. İstimlak edilme nedeni Atapark karşısında bulunan Koraltan ismi verilen Reşadiye Caddesi'nin yeni imar planı dâhilinde yol üzerinde kalmış olmasıdır. İstimlak tahsisatı az olduğundan bu caddelerin tasfiyesi gerçekleştirilememiş ve civardaki yerler de istimlak edilememiş olduğundan yıktırılan bina arsası o halde bırakılmıştır.³⁰⁶ Buradan hareketle karakolun yıkıldığı ancak ilerleyen yıllarda tekrar inşa sürecine girildiği açıktır. Çünkü ilerleyen gazete haberlerinde bu isimle yapılacak bir karakol binasından bahsedilmektedir.

20 Eylül'de yayımlanmış bir gazete haberinde İsmet Paşa Karakolu'nun inşası için 1724 liralık havale geldiği ve inşaata yakında başlanacağı yazılmıştır.³⁰⁷ 1940 yılında ise iki farklı köşe yazısı göze çarpmaktadır ki bunların ilkinde Atapark'ta yeni bir karakol inşası kararlaştırıldığıdır. Mecliste yapılan karakol binasının yeri hakkındaki görüşmelerde ise yeni karakol binası eski binanın yerinde yapılmak istendiği ancak o arsanın tamamı yeni yol projesine gitmekte olduğundan, Atapark'ın güney kısmında caminin yanında yaptırılması istendiğinden bahsedilmektedir. Atapark civarında karakol inşasının zaruri ve kaçınılmaz bir gereklilik olduğu ancak bunun illa Atapark mıntıkasında değil daha münasip yerde yapılmasının daha doğru olacağı, o mıntıkada belediyeye ait bir ambar olduğu ve karakol orda tesis edilirse ambar da yeniden inşa edilebileceğinin yanında mecliste yapılan görüşmelerde karakol binasının Atapark dışında bir mıntıkada yapılması, Lambert planına göre Atapark projesi Kavak Meydanına kadar gideceği için parkın ortasında karakol binası olmasının diyenler olmuştur. Buna karşın bu plan içerisinde karakol binasının olmasının daha güvenli olacağını

³⁰⁴ *Yeni Yol Gazetesi*, 29 İkincikanun 1936, Sayı: 2110.

³⁰⁵ *Trabzon Belediyesi Meclis Tutanakları*, 14. İnikat, 12.04.1939.

³⁰⁶ *Trabzon Belediyesi Meclis Tutanakları*, 3. İnikat, 06.11.1939.

³⁰⁷ *Yeni Yol Gazetesi*, 20 Eylül 1939, Sayı: 2625.

savunanlar da vardır. Mecliste yapılan konuşalar sonucu polis karakolu için istenilen arsanın belediye tarafından artırma, eksiltme ve ihale sonucu bedelle satılmasına karar verilmiştir.³⁰⁸

Belediye yapılacak olan bu yeni karakol için gerekli arsaları bağışlamıştır. Binanın keşif bedeli 5000 kûsur liradır ve elde 4000 lira mevcuttur. Yakında inşaata başlanacaktır. Diğer yazı ise açık eksiltme ilanıdır. 8 Mart 1940 günü Nafia odasında teşekkül edilecek inşaat komisyonunca 3742 lira 98 kuruş bedelli Trabzon Atapark civarında İsmet Paşa Karakolu inşaatı için açık eksiltme ilanı verilmiştir.³⁰⁹ Nisan ayındaki bir başka haberde belediyenin Atapark'a çeki düzen vermeye devam ederken havuzun üst köşesine de gazino temelleri açıldığından ve biraz ötedeki polis karakolunun da inşaatına başlanmak üzere olduğundan bahsedilmektedir.³¹⁰

Atapark'taki karakolla ilgili haberler bunlarla sınırlı kalmamıştır.³¹¹ Karakolun ikinci kısım inşaatı için keşif bedeli 5000 liraydı. Katılmak isteyenler gerekli belgeleri hazırlayarak emniyet müdürlüğünde olmalıydılar. Bu haberden anlaşılacağı üzere daha önceki ihaleler verilirken Nafia nezaretinde toplanılmıştı ancak burada emniyette bu toplantının gerçekleşeceği ayrıntısı yer almaktadır. Buradan çıkan sonuç ise emniyet teşkilatının yıllar içerisinde otoritesini sağlamlaştırarak şehre hakim olduğudur. Bir başka haberde ise İsmet Paşa karakol binasının 1939 mali yılı içerisinde Nafia Nezareti bütçesinden verilen 1742 lira 98 kuruş ve emniyet bütçesinden 2000 lira ile ihale edilerek birinci kısmının tamamlandığıdır. Binanın çatı kısmı yapılamadığından dolayı inşaatın ikmali için tamamlanması elzemdir. Emniyetin 1940 yılı bütçesinden 5000 lira tahsisatla inşaatın ikinci kısmı için ihaleye çıkılacağı ve inşaatın halen devam ettiği bildirilmektedir.³¹²

1942 yılındaki bir haberde Boztepe Karakolu ismi geçmektedir. İlgili haberde Boztepe Karakolu karşısındaki bir evin bahçesi ile birlikte satılık olduğu yer almaktadır.³¹³ Meclis tutanaklarında ise Trabzon'da yapılacak yolların genişliği mahalle mahalle verilirken "Boztepe Karakolu önünden Yenicuma'ya giden yolun genişliği 17 metre." ifadesi kullanılmıştır.³¹⁴ Şehre hâkim noktalardan birisi olan Boztepe'de bir emniyet teşekkülü olmaması büyük eksiklik olurdu. Şayet şehri kuşbakışı görebilen noktalardan bir tanesi olması sebebiyle bu bölge büyük bir önem arz etmektedir. Bu doğrultuda buradaki karakolun varlığı şüphesiz ki gereklidir.

³⁰⁸ *Trabzon Belediyesi Meclis Tutanakları*, 10. İnikat, 08.02.1940.

³⁰⁹ *Yeni Yol Gazetesi*, 11 Şubat 1940, Sayı: 2664; *Yeni Yol Gazetesi*, 06 Mart 1940, Sayı: 2671.

³¹⁰ *Yeni Yol Gazetesi*, 24 Nisan 1940, Sayı: 2685.

³¹¹ *Yeni Yol Gazetesi*, 14 Eylül 1940, Sayı: 2726.

³¹² *Yeni Yol Gazetesi*, 29 Birinciteşrin 1940, Sayı: 2737.

³¹³ *Yeni Yol Gazetesi*, 11 Mart 1942, Sayı: 2871.

³¹⁴ *Trabzon Belediyesi Meclis Tutanakları*, Yedinci İnikat, 14.02.1941.

1920 yılında memurluk görevini suiistimal ettikleri gerekçesiyle Zeytinlik Karakolu'ndan Hasan Tahsin Bey ve Meydan Karakolu'ndan Miraç ile Kemal Bey'in polislik mesleği ile ilişkilerinin kesildiğine dair bir malumat söz konusudur.³¹⁵ Burada iki karakol ismi göze çarpmaktadır ki bunlardan Zeytinlik Karakolu'nun yeri tam anlamıyla tespit edilememekle birlikte Uzun Sokak'ta olduğu kesindir. 1937 yılında gazetede çıkan bir ilanda Uzun Sokak'taki eski merkez karakol binasının enkazının açık arttırmayla satışa çıkarılacağı yazmaktadır.³¹⁶ Meydan Karakolu'nun işlevini uzun yıllar devam ettirmesi sebebiyle burada adı geçen karakol kuvvetle ihtimal Zeytinlik Karakolu'dur. Aynı zamanda o dönemde kız ortaokulunun tam karşısında bir karakol daha bulunmaktadır ve burası merkez karakol olarak geçmektedir.³¹⁷ O halde Zeytinlik Karakolu ile Merkez Karakolu'nun buldukları mıntika göz önüne alındığında aynı karakol olma ihtimali ortaya çıkmaktadır veyahut daha önce de karşılaştığımız gibi karakolların biri yıkılıp yerine diğeri yapılmış olması ihtimali de yüksektir.

Meydan Karakolu'nun varlığı ise henüz Cumhuriyetten önceki dönemlerden itibaren mevcuttur. Arşiv kayıtlarında 1893 yılında yazılmış bir tezkirede Meydan Karakolu'nda yapılması planlanan inşaattan bahsedilmektedir. Karakol tek katlıdır ve üstüne bir kat daha ilave edilmesi zaruri bir ihtiyaçtır. Karakol binası meydan çarşısının yanında ve mevki olarak alçak olmakla birlikte çok fazla rutubet alan bir yerdedir. Bu sebeple kolera gibi salgın hastalıklarla mücadele etme konusunda dikkatli olunması gereken bu zamanlarda hastalık kapma riski burada çok yüksek olduğundan zaptiyenin buralarda bulunmaması gerekliydi. Ancak alınan bir kararla üst katın yapılmasına ve polisle zaptiyenin burada kalmasına devam edilmesine karar verilmiştir.³¹⁸ Vali Kadri Bey döneminden itibaren bu karakol kuvvetli bir jandarma veyahut zaptiye karakolu olarak geçmektedir. Karakolun alt katı resmi daire olarak kullanılırken üst katı ise memurların yatakhanelerinden oluşmuştur. Vali Kadri Bey Trabzon'da asayişini sağlamak amacıyla ciddi çalışmalar yapmış ve özellikle kaçakçılığı engellemek adına gayret göstermiştir. Bu doğrultuda sadece Meydan karakoluna dahi haftada iki kez hiç aksatmadan uğrayarak durumu kontrol etmiştir.³¹⁹ Meydan Karakolu'nun varlığını devam ettirdiği ise 1939 yılında gazetede çıkan bir haberle anlaşılmaktadır. Meydan Karakolu'nun arkasında var olan bir mal pazarından ve burada bulunan tuvaletin koku yaptığından halkın rahatsız olduğuna dair bir yazıdır.³²⁰ Bir başka ispat ise şehirdeki

³¹⁵ Çapa ve Çiçek, a.g.e., s. 260.

³¹⁶ *Yeniöl Gazetesi*, 25 Kanunievvel 1937, Sayı: 2450.

³¹⁷ *Mustafa Kemal Sayıl'ın...*, s. 207.

³¹⁸ *Belgelerle Türk Polis Tarihi-IV*, s. 131-132.

³¹⁹ Bal, a.g.e., s. 37, 96.

³²⁰ *Yeniöl Gazetesi*, 18 Şubat 1939, Sayı: 2562.

kömür satışlarının belediye zabıtası tarafından Meydan Karakolu'nun arkasındaki kömür pazarında satılacağı haberiştir.³²¹

Tespit edilen bir diğerkarakol ise iskelede bulunmakta ancak adı tam olarak geçmemektedir. Burada adı geçmeyen karakol büyük ihtimalle gümrük muhafaza istasyonu olarak kullanılan binadır ki buralar gözetleme yerleri olarak da kullanılmıştır. Bu sebeple güvenlik güçleri tarafından kullanılmış olması kuvvetle muhtemeldir. Karakolla ilgili olarak karakol binasının belediyeye ait olduğundan bahsedilmektedir. Şehre giriş kapısında bulunan karakol binasının buradan kaldırılmasının doğru olmayacağı için buranın emniyet adına satın alınması için yapılan müzakere sonucunda polis teşkilatı için lüzumlu olan bu yapının Emniyet İşleri Umum Müdürlüğü adına satılması teklifi mecliste yapılan toplantı sonucu kabul edilmiştir.³²² Ancak bu durum hemen sonuçlanamamıştır. Öyle ki 1944 yılına gelindiğinde aynı konu mecliste yeniden münazara edilmiştir. Yolcu iskelesinde bulunan ve belediyeye ait olup öteden beri polis karakolu olarak kullanılan ancak mahkeme kararı ile belediyeye verilen binanın emniyet müdürlüğüne satılması görüşülmüştür. Binanın icar bedelinin ödenmesi ile binadan feragat etmek için 1990 lira bedel ile emniyet müdürlüğüne satılması hakkında vilayet makamından gelen tezkere ve komisyon kararı mecliste okunmuştur. Riyasetçe verilen izahat üzerine bu binadan aynı zamanda zabıtanın da yararlandığı ve icarda tahakkuk ettirilmemiş olduğundan buradan icar bedeli alınmayarak mülkiyetin 1990 lira karşılığında emniyet müdürlüğüne satılması hakkında encümene salahiyet verilmesi kabul edilmiştir.³²³

3.3. Üçüncü Umum Müfettişlik Kurumu'nun Trabzon Emniyetine Katkısı

Umumi müfettişlikler ülkede yaşanan idari, sosyal ve ekonomik şartların sonucunda kurulmuş yönetimsel yapılardır. Umumi müfettişlerin Türk idari yapısında teşekkül edilmesi II. Abdülhamid dönemine kadar uzanmaktadır.³²⁴ Berlin Kongresinde Doğu Anadolu bölgesinde altı ilde ıslahat yapılması yönündeki tutum sonucu bölgede ıslahat yapılması kararı alınmıştır. Teftiş heyeti ile birlikte umumi müfettiş olarak Ahmet Şakir Paşa da bölgeye gönderilmiş ve verilen talimatla asayişin bölgede sağlanması için şiddete dahi izin verilmiştir. II. Meşrutiyet'in ilanının ardından müfettişlik kurumu da kaldırılmıştır fakat Ermenilerin yoğun propaganda faaliyetleri ve Rusya'nın baskısı sebebiyle tekrardan umumi müfettişlik kurulması yönünde Rusya'yla 1914 yılında

³²¹ *Halk Gazetesi*, 19 İkciteşrin 1943, No: 53.

³²² *Trabzon Belediyesi Meclis Tutanakları*, 4. İnikat, 20.11.1942.

³²³ *Trabzon Belediyesi Meclis Tutanakları*, 8. İnikat, 02.11.1944.

³²⁴ Aydoğan, a.g.m., s. 2.

anlaşma yapılmıştır. Erzurum, Sivas ve Trabzon illerini kapsayan bölgeye müfettiş olarak Hollandalı M. Westenenk atanmışsa da I. Dünya Savaşı'nın başlamasıyla ülkesine geri dönmüştür. 1921 yılında Teşkilat-ı Esasiye Kanununun 22. ve 23. maddeleri ile kanuni bir altyapı hazırlanmış ancak meşru bir zemine oturtulamamıştır.³²⁵

Türkiye Cumhuriyeti varlığını güçlendirmek ve cehaleti en aza indirmek için çeşitli faaliyetler yürütmüştür. Bu durum beraberinde olumlu etkiler gösterdiği gibi olumsuz sonuçlara da yol açmıştır. Özellikle Doğu bölgesinde vuku bulan isyan ve çetecilik hareketleri bölgenin idari ve siyasi yapılanmasını da tehlikeye atmıştır. Doğu ve Güneydoğu bölgesinde devletin gözü kulağı olacak ve asayişini sağlayacak bir yapıya ihtiyaç duyulmuştur. Bu sebepten ötürü umumi müfettişliklerin yeniden kurulması gündeme gelmiştir. 1935 yılında İsmet İnönü Doğu ve Güneydoğu bölgesi ile Karadeniz bölgesini kapsayan bir geziye çıktıktan sonra bölgedeki incelemelerini bakanlar kuruluna rapor olarak sunmaktan başka bölgede Üçüncü Müfettişliğin kurulmasının elzem bir ihtiyaç olduğundan bahsetmiştir.³²⁶ Nitekim 25 Haziran 1927 tarih ve 1164 sayılı kanunun birinci maddesi gereğince Umumi Müfettişlik Teşekkülüne Dair bir kanun çıkarılmıştır. Böylece kurulan Üçüncü Umum Müfettişliğine Erzurum milletvekili Tahsin Uzer 23 Ağustos 1935 tarihinde atanmıştır.³²⁷ Cumhuriyet'in ilk yıllarında Trabzon'da Üçüncü Umum Müfettişliği binası olarak kullanılan yer Tavanlı Camii arkasında olan Tahta Konak'tı ve günümüzde bu konak yıkılmıştır.³²⁸

Erzurum, Gümüşhane, Kars, Erzincan, Trabzon ve Ağrı illerini içine alan Üçüncü Umum Müfettişlik Mintikasının görev alanı dahilinde başta valiler olmak üzere bütün memurlar izahat vermelidir. Umumi müfettiş jandarma, polis, zabıta ve askeri kuvvetleri istediğinde kullanabilir.³²⁹ Nitekim Üçüncü Umum Müfettişliği Emniyet Müşavirliği içerisinde gizli polisler mevcuttur.³³⁰ Anadolu üzerinde Trabzon şehri Karadeniz ticaretini bağlayıcı konumda olduğundan dolayı bu şehirde yapılması gereken belli başlı işler bulunmaktaydı. Bunlardan bir tanesi ise şehre modern bir liman yapılması ve bu sayede ticaretin geliştirilmesiydi. Trabzon şehri kurulduğundan beri limana sahip olmuştur hatta cihan harbinde askeri sevkiyatlar bu liman sayesinde Karadeniz bölgesinden doğu bölgesine taşınabilmiştir. Ancak özellikle Rusların geri çekilmesinin ardından şehir çok fazla yıpranmıştı ve modern bir limana ihtiyaç duyulmaktaydı. Uzer,

³²⁵ Engin Çağdaş Bulut, "Devletin Taşradaki Eli: Umumi Müfettişlikler", *CTAD*, Yıl: 11, Sayı: 21, Bahar 2015, s. 85.

³²⁶ Aydoğan, a.g.m., s. 3, 5.

³²⁷ *BCA, Kararlar Daire Başkanlığı*, 57/70/16, M. 23.08.1935.

³²⁸ *Mustafa Kemal Sayı*'ın..., s. 95.

³²⁹ Tuğba Korhan, "Cumhuriyet Döneminde Umum Müfettişlikleri ile İlgili Bir Değerlendirme", *Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi (DÜSBED)*, Sayı: 7, Nisan 2012, s. 135, 139.

³³⁰ *Mustafa Kemal Sayı*'ın..., s.127.

görev sahası içerisinde şehirlerin yönetiminde ve kalkınmasında gereken her türlü önlemi alarak ihtiyatla sorunları çözümlenmeye çalışmıştır.

Tahsin Uzer hükümete yazdığı bir yazıda Trabzon hapishanesinin genel durumundan bahsetmiştir. Bu doğrultuda hapishanenin hava almayan, dört tarafı kapalı ve şehrin tam ortasında bulunmasından ve elverişsiz bir yapı olmasından dolayı buradan kaldırılması gerektiğini hükümete bildirmiştir. Bina 150 sene önce eski şeklini gösteren şato şeklindedir. Buradaki hapishane küçüktür ve ilçe hapishanelerinin de emniyetten mahrum vaziyette olmasından dolayı sık sık firar olayları yaşanmaktadır. Sürmene hapishanesinden daha yeni iki katilin firar ettiğinden bahsetmiştir. Tuvaletlerin koğuşlara bitişik olması da dayanılmaz bir kokuya sebebiyet vermektedir. Şehir ortasında bulunmasının yanında hiçbir yangın tertibatı olmaması da oldukça endişe verici bir durumdur. Bu sebepten bu binanın onarılması yerine yeni hapishane yapılmasının gerekliliğini savunmuştur.³³¹

Bölgedeki genel durumu bildirdiği bir başka yazıda Trabzon halkının içerisinde bazı kimselerin terakkiperver mensuplarının önde gelenlerinden, milli hareketlere karşı olduklarından, İstanbul Hükümeti ile bir olduklarından, hatta mütareke günlerinde Rum Metropolit Hrisantos'un elini öptüklerinden, bilerek veya bilmeyerek birçok kabahat işlediklerinden ancak şimdi durumun değiştiğinden bahsetmiştir. Trabzon halkı artık ülkü sever ve milli davayı ideal tanımış Karadeniz yavrularıdır. İnkılabın gereklerini yapan, Cumhuriyete sıkı sıkıya bağlanan, el birliği ile Atatürk yolunda ilerlemeyi amaç edinen insanlar olmuşlardır. Trabzon'da bulunan valinin Trabzon şehrine yakışır ve şehri kalkındırarak hamlelerde bulunmayışından da yakınmaktadır.³³²

Dersim'e gönderilen jandarma birlikleri ile İran transit yolunun emniyeti sağlanmaya çalışılmıştır. Üçüncü Umum Müfettişlik Mıntıkası içerisinde inanılmaz derecede kuvvetli bir emniyet ve asayiş mevcuttur. 20 yıldan beri görülmeyen bu yüksek sükûnet ve refah ortamı devam ettirilecektir.³³³ 1938 yılında doğu illerinde çıktığı inceleme gezilerinin ardından bölgede asayiş ve emniyetinde sorun olmadığı ile birlikte sükunetin de aynı şekilde devam ettiğini Ağrı'dan çektiği bir telgrafla bildirmiştir.³³⁴

Üçüncü Umum Müfettişlik Asayiş Müşavirliğine 1936 yılında 250 lira maaşla emekli Binbaşı Celal Bey tayin edilmiştir. Aynı yıl Üçüncü Umum Müfettiş Emniyet Müşaviri Mithat Bey, Üçüncü Umum Müfettiş Asayiş Müşavir Muavini ise Bahri Bey

³³¹ BCA, Muamelat Genel Müdürlüğü, 70/463/15, M. 23.03.1936; Mahkumların firar etmesi 1923 yılından beri görülen bir durumdur. Nitekim bu yıl içerisinde koğuş kapılarını odun parçalarıyla kırarak firar eden 10 mahkumdan bahsedilmektedir. Mehmet Akif Bal, *Trabzon Kronolojisi (MÖ. 800- MS. 2010)*, İstanbul, 2009, s. 178.

³³² BCA, Muamelat Genel Müdürlüğü, 70/463/24, M. 27.04.1936.

³³³ BCA, Muamelat Genel Müdürlüğü, 71/464/9, M. 29.05.1936.

³³⁴ BCA, Muamelat Genel Müdürlüğü, 71/467/8, M. 13.07.1938.

olmuştur.³³⁵ Tahsin Uzer uzun süren hastalığı sonrasında 03.12.1939 tarihinde vefat etmiştir. 1940 yılında bu göreve Dahiliye Vekaleti Müsteşarı Nazif Ergin atanmıştır.³³⁶

Umum Müfettişliğin kurulması ve bölgede sevilen simalardan olan Tahsin Uzer'in müfettiş olarak tayin edilmesi ile belirlenen mıntıka sınırları içerisinde emniyet ve asayiş çok daha kolay sağlanmıştır. Bilhassa Trabzon halkının gerek Cumhuriyete olan saygısı gerekse Uzer'e olan sevgisi bölgenin asayişinin sağlanmasındaki en önemli faktör olmuştur. Zira görevde bulunduğu 4 sene içerisinde herhangi bir taşkınlık veya büyük bir isyanla karşılaşılmaş hatta bölgede asayişin o kadar iyi sağlanıyor olmasından kaynaklı diğer işlere önem verilmiştir. Gerek liman inşaatı gerek hastane inşaatı, halkevi, stadyum gibi birçok medeniyete katkı sağlayacak yerin yapılması için çalışmış ve başarılı olmuştur. Şehrin kalkınması ve medeniyet seviyesinin yükselmesi hiç kuşkusuz şehir dahilinde yaşanan hırsızlık, gasp cinayet gibi asayişe etkileyen faktörleri de en aza indirecektir. Bu sebeple müfettişlik görevinde bulunduğu sıralarda fevkalade bir emniyet ortamı oluşmuştur. Kendisinden sonra göreve gelen Nazif Ergin döneminde de bu güven ortamı devam ettirilmiştir.

3.4. Emniyet Teşkilatının Güçlenmesi Amacına Yönelik Gerçekleştirilen Eğitim Faaliyetleri

Trabzon'da polis mektebi henüz Osmanlı Devleti döneminde açılmıştı. Anadolu'da açılan önemli polis okulundan birisi olması önem arz ediyordu ancak beklenen faaliyeti tam olarak karşılayamadığından Anadolu'da açılmış olan polis mektepleri kapatılarak eğitim yalnızca İstanbul'daki polis okulundan devam ettirilmekteydi. Trabzon'da ilk polis mektebi 1918 tarihinde Trabzon'un merkezinde açılmış ancak burada kalışı çok uzun sürmemiş, daha elverişli bina bulununca Erdoğdu mahallesine taşınmıştır. Polis okulu fazla uzun sürmeyip öğrenci bulunamaması sebebiyle 1919 yılında kapatılmıştır.³³⁷ Erzincan depreminin ardından şehirde bazı binalar tehlike arz etmiş ve taşınmak durumunda kalınmıştır. Bu doğrultuda deprem sonrası Tekel binasında çatlaklar ortaya çıktığı için yeni bir arsa bakılmıştır. Vali Osman Sabri Adal ve Tekel başmüdürü tarafından bulunan arsanın dar olması sebebiyle merkezdeki eski polis mektebinin olduğu arsa uygun bulunmuştur.³³⁸ Tekel binası Trabzon'un bugün Varlıbaş alışveriş merkezinin olduğu yeri göz önüne aldığımızda eski polis mektebine yakın bir mevkide bulunuyor olması bu haberin doğruluk derecesini arttırmaktadır. Eski polis mektebi olan bina ise

³³⁵ *BCA, Bakanlıklararası Tayin Daire Başkanlığı*, 101/3/19, M. 29.01.1936; *Yeni Yol Gazetesi*, 04 Mart 1936, Sayı: 2120; *Yeni Yol Gazetesi*, 23 Mayıs 1936, Sayı: 2142.

³³⁶ *Yeni Yol Gazetesi*, 06 Birincikanun 1939, Sayı: 2645; *BCA, Kararlar Daire Başkanlığı*, 91/63/18, M. 30.06.1940.

³³⁷ Şahin, *Türk Polis Eğitim Tarihi*, s. 366.

³³⁸ *Yeni Yol Gazetesi*, 27 Birincikanun 1939, Sayı: 2653.

yeni tekeli binası için arazinin bakılması bir sene ardından 10 yataklı çocuk yuvasına dönüştürülmüştür.³³⁹

Cumhuriyet'in ilk yıllarından itibaren yerel güçlerin kuvvetlenmesi ve ülkede emniyetin sağlanabilmesi bakımından polis okulları Anadolu'da tekrar açılmaya başlanmıştır. Trabzon'da açılan polis okulu daha önceden Sivas'ta açılmış ancak binanın elverişsiz olması ve öğrenci bulunamaması gibi sebeplerden dolayı taşınması gündeme gelmiştir. Okulun taşınacağı yer ilk Erzincan düşünülmüş daha sonra Trabzon'da mı yoksa Erzincan'da mı açılın yönünde görüşmeler olmuştur. Erzincan'da polis mektebi açılması düşünüldüğü esnada Trabzon, Erzurum, Van ve Bitlis bölgesinde toplam 458 polis mevcuttu. Polis mektebinin taşınacak olmasıyla polis mektep müdürlerinin tayinlerinin Erzincan mı yoksa Trabzon'a mı atanacakları da muallakta kalmıştır. Yapılan görüşmelerin ardından ise uygun binanın bulunması ve daha işlek şehir olmasından dolayı mektep Trabzon'a taşınarak burada tekrar faaliyete geçirilmiştir.³⁴⁰ Bu bağlamda Trabzon'da polis okulu ikinci kez 1926 yılında faaliyete başlayıp 1931 yılına kadar açık kalarak 7 dönem eğitim-öğretim faaliyetinde kalmış ve burada toplam 351 polis adayı bulunmuştur.³⁴¹ Trabzon'da açılan polis okullarının dikkat çeken bir başka ayrıntısı gayrimüslim tebaa olmuştur. Henüz ilk polis okulunun açıldığı 1918 yılında çekilen bir telgrafla polis okullarına gayrimüslim tebaa başvuruda bulunmasının bile kesinlikle kabul edilmeyeceği yazılmıştır. Ancak aynı yıl görüyoruz ki yeni devre için polis nizamnamesinin 14. maddesinde bulunan şartları taşıyanların başvurularının yanında Trabzon Mevki Kumandanlığının emriyle beraber gayrimüslim olup başvuruda bulunanların da kaydı yapılmıştır.³⁴²

1927 yılında polis mekteplerinin geliştirilmesi amacıyla Viyana'dan getirilen müteahhıs Frederich Ramah'ın ziyaret ettiği yerlerden bir tanesi Trabzon olmuştur. Burada hem polis mektebini ziyaret etmiş hem de müdüriyetlere ve karakollara da uğrayarak incelemeler gerçekleştirmiş ve bu doğrultuda rapor hazırlamıştır.³⁴³ 1931 senesine kadar polis okulları Trabzon, Konya ve İstanbul'da altı ay süreyle eğitim veren kurumlardır. Trabzon ve Konya'da bulunan okulların kadroları yetersiz olduğundan ikisi kapatılarak sadece İstanbul'daki okul açık bırakılmıştır. İstanbul'daki okul da zamanın

³³⁹ *Yeniyyol Gazetesi*, 27 Mart 1940, Sayı: 2677; Hüseyin Albayrak 1909 yılında Trabzon'da açılan Polis Mektebinin ilk bulunduğu yerin Kanuni İlköğretim Okulunun giriş kapısı karşısında, eski çocuk yuvasının bulunduğu yerde yer aldığını belirtmektedir. O halde Osmanlı döneminde açılan polis okulu ile Cumhuriyet döneminde açılan polis okulu aynı binada faaliyet göstermiştir. Hüseyin Albayrak, *Trabzon Milli Eğitim Tarihi*, Trabzon Valiliği İl Milli Eğitim Müdürlüğü Yayınları, 2008, s. 100.

³⁴⁰ *Belgelerle Türk Polis Tarihi*, Cilt: 6, EGM Arşiv ve Dokümantasyon Daire Başkanlığı, Ankara 2021, s. 220-221.

³⁴¹ Köksal, a.g.m., s. 155; Şahin, *Türk Polis Eğitim Tarihi*, s. 369-370.

³⁴² *Belgelerle Türk Polis Tarihi-VI*, s. 223-224.

³⁴³ *Belgelerle Türk Polis Tarihi-VIII*, s. 289.

ihtiyaçlarına cevap verememeye başlayınca Ankara'da modern bir polis okulu yapılmasına karar verilmiştir.³⁴⁴

Trabzon'da polis okulunun kapanmasının ardından polis adayları Ankara Polis Koleji'ne ve İstanbul Polis Okuluna istekleri ve müracaatları doğrultusunda gidebilmiştir. Ankara'ya alınacak öğrenciler için zaman zaman gazetede ilanlar yayımlanmıştır. 1943 yılında bir ilanda koleje ortaokul mezunu talebe alınacaktır ve başvurmak isteyenler Trabzon Emniyet Müdürlüğü'nün İdari Kısım Şefliğine başvurmalıdır. Trabzon Emniyet Müdürlüğü tarafından yayımlanan başka bir ilanda ise ortaokul ve lise mezunlarından İstanbul polis okuluna stajyer polis memuru alınacağı, başvuruda bulunacakların idari kısım şefliğine başvurularının gerektiği belirtilmiştir.³⁴⁵

Polis eğitmek amacıyla Anadolu'da açılan bir başka kurum ise polis kursları olmuştur. Bu kurslardan mezun olanlar polis mektebinden mezun olanlarla denk şartlara haiz durumdaydı. Bu noktada polis kursu Trabzon'da 1939 yılında Halkevi binasında açılarak burada derslere başlanmıştır.³⁴⁶ Trabzon'da ilk dönem polis kurslarına giden memurlar 20 kişiydi ve kursa katılan herkes başarıyla kursu bitirerek diploma almıştır.³⁴⁷ Halk evleri kamu hizmetine katkı bağlamında birçok faaliyete ev sahipliği yaparak katkıda bulunmuştur. Emniyet müdürlüğü'nün sandık hesaplarının incelenmesi halk evinde gerçekleşmiştir. Ayrıca emniyet mensuplarına yönelik 15 günlük kurslar tertip edilmiş, polis memurlarının hizmet içi eğitimine katkıda bulunmak amacıyla halk evi salonunda çeşitli kurslar düzenlenmeye devam edilmiştir.³⁴⁸

³⁴⁴ *Belgelerle Türk Polis Tarihi-VIII*, s.104.

³⁴⁵ *Halk Gazetesi*, 22 Haziran 1943, No: 10; *Halk Gazetesi*, 13 Temmuz 1943, No: 16.

³⁴⁶ *Yeniyol Gazetesi*, 04 Birinciteşrin 1939, Sayı: 2629.

³⁴⁷ Okçabol, a.g.e., s. 248.

³⁴⁸ İbrahim Azcan, *Türk Modernleşmesi Sürecinde Trabzon Halkevi (1932-1951)*, Serander Yayınları, 2013, s. 67.

4. ASAYİŞ OLAYLARI

Lozan Antlaşması'nın ardından Türkiye Cumhuriyeti içerisinde birçok mesele ile uğraşmıştır. İlk olarak Cumhuriyet'in ilanı ile beraber karşıt düşünceliler kendilerini göstermeye ve devleti uğraştırmaya başlamıştır. Hemen akabinde İstanbul'un başkent olarak istenmesi, Ankara veya Anadolu'da başka herhangi bir ilin başkent olmaması gerektiği düşüncesi ortaya çıkmıştır. Bu mesele 1925 yılına kadar önemini korumuş bu tarihten itibaren önemini yitirmeye başlamıştır. Ancak memleket içerisindeki tek sıkıntı bu değildir. Memleketin bütününde birlik ve beraberliği sağlamanın tek yolu demiryolları meselesi idi. Şayet intizam içerisinde birlik ve beraberlik olmadığı takdirde en büyük sorun asayiş meselesidir.³⁴⁹ Mustafa Kemal demiryolları meselesini ciddiyle ele alarak ülkenin ihtiyaçları doğrultusunda milli ve bağımsız bir demiryolu politikası izlemiştir.

Demiryollarının inşası iktisadi ve ekonomik açıdan kaçınılmaz görünüyorsa da bir diğer amacı ülkenin savunmasını kolaylaştırmak ve kuvvetlendirmektir.³⁵⁰ Şayet demiryolları inşa edildiği surette hem askeri sevkiyatlar daha kolay gerçekleştirilebilecek hem ulaşım daha kolaylaştırılacak hem de haberleşme yönünde gelişmeler yaşanacaktır. Dolayısıyla tüm bu etkenler bir araya geldiğinde yurdun korunması için gerekli bütün inzibati önlemler de alınmış olacak ve haberleşme üst seviyeye çıkarılmış olacaktır. Böyle bir ortamda ise asayişsizliğin yaşanması güç ve düşük bir ihtimal olacaktır.

4.1. Anadolu'da Asayişin Sağlanması

Cumhuriyet'in kurulduğu ilk yıllarda ortaya çıkan isyanlar devleti bir hayli zorlamıştır. Şeyh Sait ve benzeri çıkan isyanlar Doğu'daki asayişe verilmesi gereken ehemmiyeti göstermekteydi. Bunun yanında Orta Anadolu ve Batı Anadolu'da uğraşılan asayiş meselesi ise bilhassa dağlardaki eşkıyaların haydutluk faaliyetleriydi.³⁵¹ Esasında haydutluk meselesine baktığımızda Cumhuriyet'in ilanını takiben iç güvenlik politikaları neticesinde üzerinde önemle durulan husus eşkıyaların etkisiz hale getirilmesi ve kaldırılması yönünde olmuştur. Osmanlı zamanından beri ülkenin hemen her yerinde türeyen haydutlar I. Dünya Savaşı yaşanırken iyice kontrolden çıkmıştır. Dağlarda faaliyet göstermelerinin yanında şehirlerin giriş çıkışlarını da ellerinde bulundurarak devlete karşı hareket ediyorlardı. Cumhuriyet'in ilanının ardından çıkarılan İzale-i

³⁴⁹ İsmet İnönü, *Hatıralar*, Yay. Haz.: Sabahattin Selek, Bilgi Yayınları, 2006, s. 517.

³⁵⁰ Müşerref Avcı, "Atatürk Dönemi Demiryolu Politikası", *Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*, Sayı: 54, Bahar 2014, s. 48-49.

³⁵¹ İnönü, a.g.e., s. 518.

Şekavet Kanunu ve İstiklal Mahkemeleri eşkıyaların önüne geçmede önemli bir güç unsuru haline gelmiştir. Yapılan mücadeleler sonucu eşkıyaya karşı devlet elini oldukça güçlendirmiştir.³⁵²

Anadolu'da genel asayiş sağlanmaya çalışılırken aksi bir durum olması halinde asayişsizlik yaratan kimseler bilhassa İstiklal Mahkemeleri'ne gönderilip yargılanmıştır. Örneğin İstanbul'da asayiş bozan üç kişi alınarak İstiklal Mahkemesi'ne sevk edilmiştir. İstanbul-Bayezid ilçesinde manavlık yapan Şükrü, kardeşi Sadık ve karısı Nermin ile beraber asayiş bozuklarından ötürü İstiklal Mahkemesine gönderilmiştir.³⁵³ Bu ve benzeri olaylar karşısında İstiklal Mahkemesine gidilmesi ile birlikte kısa zaman içerisinde Anadolu'da genel asayiş tamamen olmasa da büyük ölçüde sağlanmıştır.³⁵⁴

Doğu Anadolu'da ise Şeyh Sait İsyanının ardından sular durulmamıştır. İran'a yerleşmiş olan İhsan Nuri ismindeki bir zat isyancılara önderlik ediyor ve hemen her sene Ağrı Dağı üzerinden asilik hareketlerine başlıyorlardı. Amaçları ise Doğu bölgesinde Kürdistan hareketini canlı tutmaktı. Bu asayişsizlik hareketinin son bulması ise ancak 1932 yılında Salih Omurtak'ın kolordu kumandanı olarak görev yaptığı bir operasyonla gerçekleşmiştir.³⁵⁵ Bundan başka Ağrı İsyanı, Raçkotan ve Roman Tedip Harekâtı, Mutki Ayaklanması, Bical Tenkil Ayaklanması, Savur Tenkil Harekâtı, Oramar Ayaklanması ve çete faaliyetleri bölgede görülen diğer olaylara örnek teşkil etmektedir.³⁵⁶

Doğuda zuhur eden bir başka asayişsizlik olayı ise Dersim meselesidir. Esasına bakılırsa Dersim meselesi Osmanlı Devleti zamanından kalma bir olaydır. Aşiretlerin halk üzerinde korku yaratmaları ve silahın bölgede can, mal ve ırzı korumada baş aktör olduğu bir zamanda devlet bölgeye müdahale edememekteydi. Dersim aşiretleri merkezi yönetimin isteklerine karşı çıkarken çevre illerde yağma ve çapulculuk faaliyetlerinde bulunuyorlardı. I. Dünya Savaşı yıllarında da bölgede asayişin temin edilememesi Dersim olaylarının Türkiye Cumhuriyeti'ne intikal etmesine zemin hazırlamıştır.³⁵⁷ Şeyh Sait isyanının ardından uzun müddet aşiret olayları yaşanmamıştır ancak bölgede asayişin sağlanması amacıyla 1935 yılında İsmet İnönü'nün hazırladığı Dersim Islahı Projesi

³⁵² Ali Dikici, "Atatürk Dönemi İç Güvenlik Politikaları ve Türk Polis Teşkilatı", *Türk İdare Dergisi*, Sayı: 484, 2017, s. 124.

³⁵³ *BCA, Kararlar Daire Başkanlığı (1920-1928)*, 13/17/18, M. 22.03.1925; *BCA, Kararlar Daire Başkanlığı (1920-1928)*, 13/20/17, M. 29.03.1925.

³⁵⁴ Genel asayiş durumunda değişiklik olmadığına dair İçişleri Bakanlığından yazılan tezkere için bk: *BCA, Muamelat Genel Müdürlüğü*, 125/896/8, M. 10.03.1926.

³⁵⁵ İnönü, a.g.e., s. 526.

³⁵⁶ Ayrıntılı bilgi için bk: Resul Köse, "Cumhuriyet'in İlk On Yılında Doğu Vilayetlerinde Emniyet ve Asayiş Sağlama Faaliyetleri", *History Studies*, Cilt:12, Sayı: 3, Haziran 2020, s. 1263-1273.

³⁵⁷ Dersim savcılığı tarafından bölgede asayişin bozulmaya başlandığına dair çekilen şifreli telgraf için bk: *BCA, Muamelat Genel Müdürlüğü*, 110/740/13, M. 15.11.1927.

uygulamaya konmuştur. Meselenin son bularak asayişin sağlanması ise ancak bölgeye demiryolu inşasından sonra gerçekleşmiştir.³⁵⁸

Asayişin Anadolu'nun her bölgesinde tam manasıyla eksiksiz uygulanabilmesi için zamana ihtiyaç duyulmuştur. İsmet İnönü içinde bulunulan durumu şu sözleriyle açıkça ifade etmiştir:

...yalnız, memleket büyük olduğu için lazım olan tedbirlerin hepsini alıp, teşkilatlandırmak masraf ve talim işidir. Daha mahdut imkânlarla asayiş meselesini memleket için tedavi edilmez bir dert halinden çıkarıp zabıta vakalarının ölçüsünü ve tesirini azaltmak Cumhuriyet devrinde mümkün olmuştur. Bu mevzuda daha kuvvetli şeyler söyleyemeyişimin sebebi, bugün Siirt etrafında yollarda ve hiç umulmayan yerlerde bile, soygunlar olduğunu görebilmemizdir. Unutmamak gerekir ki, asayişin takip vasıtası arttığı kadar, soygun vasıtaları ve soyguncuların hareket kabiliyeti de artmıştır.³⁵⁹

Devletin kesintisiz hizmet ve gayretleri neticesinde henüz 1928 yılına gelindiğinde dahi özellikle Doğu bölgelerindeki isyancılarla birlikte çeteciler neredeyse yok edilme derecesine getirilmişti.³⁶⁰ İlerleyen yıllarda bu çalışmaların daha teşkilatlandırılarak devlet programında başlıca konulardan olması Anadolu'da esenliğin sağlanması yolunda büyük adım olmuştur. Şüphesiz bu emniyet ortamına ulaşmakta kurulan umumi müfettişlikler ve seyyar jandarma birlikleri fazlasıyla katkıda bulunmuştur.³⁶¹

Yaşanan isyan ve taşkınlık hadiselerinin dışında Anadolu'da gün geçtikçe Cumhuriyetin temeli sağlamlaştırılmış ve halk da bu nizamla uyum sağlamaya başlamıştır. Asayiş veya emniyet denilince akla bu olayların dışında şehirlerdeki gündelik yaşamda halkın kendini güvende hissetmesi de dâhildir. Ancak zaman zaman istisnalar da gözlemlenmiştir. Örneğin 1930 yılına gelindiğinde yapılan belediye seçimlerinde olağanüstülük görülmüştür. Asker, polis, zabıta ve belediye çavuşları güvenliği sağlayabilmek amacıyla birçok uygulama gerçekleştirmiştir. Bu uygulamalar içerisinde baskı ve tehdite başvurulmuş hatta seçmenler süngü ve dipçikle darp edilmiştir. Polisler ve polis müdürleri dâhil etkin bir şekilde sokaklara dökülerek seçimde zorakilikler yapıldığı belgelerle aşikârdır.³⁶² Nitekim burada suçu görevlilerin üzerine atmamak gereklidir çünkü onlar da amirlerinden aldıkları emri uygulamışlardır.

³⁵⁸ Ersoy Zengin, "Tarihsel Süreçte "Dersim Meselesi"", *Atatürk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, Sayı: 64, Haziran 2020, s. 471, 473, 476; İnönü, a.g.e., s. 529.

³⁵⁹ İnönü, a.g.e., s. 532-533; İnönü'nün asayiş anlamında alınan tedbirlere hem teşekkür ettiği hem de takip ettiğini bildiren yazı için bk: *BCA, Başbakanlık Özel Kalem Müdürlüğü*, 1/5/5, M. 22.06.1929.

³⁶⁰ Köse, a.g.m., s.1287; Türkiye'nin asayiş durumu içerisinde Dersim Meselesi ve Ağrı'daki soygunculuk faaliyetleri gibi konularda Celal Kadri tarafından yazılan raporlar için bk: *BCA, Muamelat Genel Müdürlüğü*, 106/696/35, M. 21.02.1927.

³⁶¹ *BCA, Muamelat Genel Müdürlüğü*, 127/912/23, M. 17.11.1928.

³⁶² İhsan Sabri Balkaya, *Serbest Fırka Belgelerine Göre 1930 Belediye Seçimleri*, Güneş Vakfı Yayınları, Erzurum 2006, s. 68.

Anadolu'daki emniyet ortamına İstanbul'daki asayişin perspektifinden bakacak olursak özellikle mahalle aralarında hırsızlık olaylarının çok fazla yaşandığı görülmektedir. Gazete haberine yansıyan bir köşe yazısında Beylerbeyi ve Çengelköy semtinde son zamanlarda vakaların arttığından, neredeyse her gece bir eve hırsız girdiğinden söz edilmiştir. Emniyetin burada eksik noktaları bulunduğunu, polis ve bekçilerin mahalle aralarında gezerken düdükle çalmalarının yanlış bir eylem olduğuna değinmiştir. Çünkü düdükle çalmak hırsıza yol göstermek, ben geliyorum sen kaç demektir. Bazı mahallelerde var olan bekçilerin buralardan alınması ise son derece yanlış olduğundan yeniden görevli bir bekçi verilmesine dair serzenişte bulunmuştur.³⁶³ Bir başka gazete haberinde ise asayiş ve emniyet başlığı altında Suat Tahsin görüşlerini aktarmıştır. Tahsin'e göre asayiş ile istihlal aynı şey değildir. Yani asayışı sağlamakla bir şeyi elde tutmak farklıdır ve asayiş siyasi ve idari istikrarı destekleyerek huzuru sağlamakla yükümlüdür. İstihlal ise daha keyfiyet noktasında kendini göstermektedir. İç asayiş ve emniyetin münakaşa edilmesi Türkiye için çok faydalı bir durumdur. Bu yazıyı kaleme alırken Şükrü Kaya ve bazı İstanbul gazetelerinin görüşleri üzerinden değerlendirme yapmıştır.³⁶⁴

Anadolu'daki asayiş durumuna bakıldığında memleketin başkenti olan Ankara'da polis memurlarına yüklenen vazifeler Anadolu'nun da emniyet perspektifini göstermektedir. Polis memurları ve zabıta memurları arasında Osmanlı döneminden itibaren bir karışıklık ve bir iç içe geçmişlik mevcuttur. 1930 yılında Ankara Belediyesi zabıta memurlarının görevlerinin polise devredildiği ve bu işleri de polisin yürüttüğü aşikârdır. Yayımlanan bir kararnameye göre poliste olan bu yetkiler belediye kanununun 109. maddesine göre yine polisler tarafından yürütülebilecektir.³⁶⁵ Bu kararnamenin onaylanmasıyla birlikte şöyle bir gerçek ortaya çıkmaktadır ki Anadolu genelinde emniyeti sağlamaya yönelik oluşturulan en hassas birimlerden biri olan emniyet teşkilatı genel işleyişin dışında her türlü refah ve toplumsal düzeni sağlama yolunda kendisine verilen bütün görevleri yerine getirmektedir. Öyle ki belediye zabıtasının yapmakla yükümlü olduğu alanlarda bile polisler kendilerini göstermiş ve zabıta teşkilatı toparlanıp yeniden teşekkül edinceye kadar bu görevi de çeşitli illerde sürdürmüştür.

1939 yılında Abdülhak Renda'nın başkanlığını yaptığı Büyük Millet Meclisi Kürsüsünde Refik Saydam Avrupa ile olan ilişkilerden bahsederek Avrupa'da yaşanan savaşın Türkiye Cumhuriyeti Devletini etkilememesi adına askeri önlemler aldıklarını söylemiştir. Memleketin emniyetine değinerek ülkedeki emniyet ve asayiş ortamının

³⁶³ *Hareket Gazetesi*, 11 Eylül 1929, Sayı: 35.

³⁶⁴ *Hareket Gazetesi*, 02 Birinciteşrin 1929, Sayı: 37.

³⁶⁵ *BCA, Kararlar Daire Başkanlığı*, 15/76/05, M. 17.11.1930.

medeni memleketlerle aynı oranda olduğunu beyan ederek bu durumdan duyduğu gururu dile getirmiştir.³⁶⁶

Emniyet sadece merkezde değil taşrada da ihmal edilemez bir konudur. Bu bölgelerde var olan polis ve jandarma birliklerinin dışında muhtarlara iş düşmektedir. Bu doğrultuda muhtarlar bazı zaruretli durumlarla karşılaştıklarında en yakın karakola haber vermekle yükümlüdürler. Çünkü muhtar köy halkının başıdır ve bir devlet memurudur. Eğer köy muhtarının veya ihtiyar meclisinin usulsüzlüğü tespit edilirse muhakeme edilerek ceza alırlar. Köylerdeki vazifeleri arasında gizli toplantıları, asker kaçaklarını, kaçakçılıkla beraber yasaklı madde alım satımı yapanları, hayat kadınlarını, suçlu ve firarileri, köy halkından olup veya köye yabancı olan ancak şüpheli durum sergileyenleri, belgeleri olmayan ebe ile hekimleri ve üfürükçüleri karakola ihbar ve şikâyet etmek suretiyle haber vermelidir. Bunun yanında eceli ile ölmediğine dair kanıt veya şüphe olan ölümlerin de durumunu savcılığa haber vermekle yükümlüdürler.³⁶⁷

Cumhuriyetin ilk on yılını kapsayan polis teşkilat yapısı hakkında sunulan rapora göre polis teşkilatında zamanla beş aşama gerçekleşmiştir. İlk olarak 3 şube kurulan teşkilat aşamalı olarak ihtiyaçlara cevap verebilmesi için 1932 senesinde 6'ya çıkarılmıştır. 6 şube içerisinde emniyet, asayiş, yabancılar şubesi, memurin ve levazım, fen ve neşriyat, idari-adli-beledi zabıta yer almaktadır. Burada önemli bir özellik ise asayiş işlerinin tek elden ve zamanında yürütülebilmesi amacıyla jandarmanın görev alanından alınarak emniyet teşkilatına verilmiş olmasıdır. Vilayetlerdeki zabıta işlerini ikinci ve üçüncü komiser idare ederken teşkilat kanunu ile emniyet müdür ve memurlukları kurulunca zabıta amirleri de vilayetin asayiş ve emniyetinden sorumlu olmuştur.

Başlangıçta 20 vilayette polis müdürü, 5 vilayette merkez memuru, 23 vilayette ikinci komiser ve 7 vilayette komiser muavini bulunurken on yılın sonunda 30 vilayette emniyet müdürlüğü, 27 vilayette emniyet memuru teşkilatın başında görev yapmaktaydı. Yüksek okul mezunu olmayıp meslekten yetişen polis memurlarına terfi imkanı verilmezken emniyet müdürlüğü teşkilatına lüzum görülmeyen yerlerde bu işleri polis amirleri yürütmüştür. İsyân hareketleri, çete faaliyetleri, suikast girişimleri, kurulan kötü cemiyetler ve halkı ayaklandırmaya çalışan hareketlerde bulunanlar emniyet güçlerinin dikkat ve titizliği sayesinde engellenmiştir.³⁶⁸

³⁶⁶ *Yeni Yol Gazetesi*, 14 Eylül 1939, Sayı: 2622.

³⁶⁷ *Yeni Yol Gazetesi*, 20 Nisan 1940, Sayı: 2684.

³⁶⁸ *Belgelerle Türk Polis Tarihi-VIII*, s. 103, 106.

4.2. Trabzon'da Genel Durum ve Asayiş

Birinci Dünya Savaşı'nda Rusların Trabzon'u işgal etmesiyle birlikte olağanüstü bir tahribat oluşmuştur. Bolşevik İhtilali'nin çıkması ile Trabzon'dan toparlanarak ayrılmış ve ülkelerine geri dönmüşlerdir ancak geride bir enkaz bırakmışlardır. Muhacir olarak yurtlarından ayrılan Trabzonlular geri dönmeye başlamıştır ancak şehirde büyük bir sessizlik ve sakinlik hakim olmuştur. Nitekim şehrin genel görünümüne bakıldığında Rumlara ait binaların muntazam bir şekilde yerlerinde buldukları ancak geri kalan birçok yapının neredeyse yok olduğu gözlemlenmiştir. Yollar hayvan cesetleriyle dolu kokudan yürünemeyecek haldeydi ve çeşmeler dahi kullanılmaz durumdaydı. Açlık ve sefaletin yanında salgın hastalıklar da bu dönemlerde baş göstermiştir.³⁶⁹

Mondros Mütarekesi'nin ardından buraya Rum ve Ermeni azınlıklar yerleştirilmeye çalışılmıştır ki bunun yegâne amacı da Rumluların kurmak istediği Pontus Rum Devleti ve Ermenilerin kurmak istediği büyük Ermenistan Devletinin Karadeniz'e çıkış kapısının Trabzon olarak belirlenmiş olmasıdır. Bütün bu çalışmalara rağmen Trabzon halkı topyekûn savaşı her koşula göğüs germiştir. Gazeteler ile ulusal bilincin desteklenmesi sağlanmış, kongrelere katılmaktan da geri kalmamışlardır. Kazım Karabekir Paşa da Trabzon'daki mevcut askeri malzemeyi yeniden değerlendirmiş ve iç bölgelere bu malzemeyi naklettirmiştir.³⁷⁰

Kurtuluş Savaşı'nda kahramanca savaştıktan sonra Cumhuriyet'in ilanının ardından Trabzon'da çok büyük oranda toparlanmıştır. 1930'lu yıllara bakıldığında şehirde emniyet teşkilatı güçlü bir otoriteye sahip olmuştur. Şehirde çıkan adli vakalar ise sarhoşların çıkardığı kavgalardan öteye gitmemekteydi. En sık karşılaşılan olay meyhane çıkışlarında ve genelevlerde çıkan tartışmalar olmuştur ki bu olayların büyük bir çoğunluğu karakollara intikal etmemiştir. Bilhassa şehir merkezinde kavga yok denecek kadar az gerçekleşmekteydi ve polis olaylara hemen el koymaktaydı. Aynı zamanda insanlar karakola düşmekten imtina eder bu sebeple birbirleriyle iyi geçinirlerdi.³⁷¹

II. Dünya Savaşı'nın çıkmasıyla birlikte Trabzon'da endişe havası ve panik söz konusu olmuştur. Bu doğrultuda çeşitli tedbirler alınmaya başlanmıştır. Askerler halktan güzel hayvanlarını ve atlarını toplamaya başlamıştır. Sokağa çıkan insan sayısı azalmış, bekçi düdüklere duyulduğunda ise halk güven duymuştur. Kuşkusuz II. Dünya Savaşı'nda Türkiye'nin savaş dışında kalmış olmasına rağmen geçmişte yaşanan acı hatıralar göz önüne gelir ve olası bir Rus işgalinden bir hayli çekince duyuluyordu. Bu doğrultuda Trabzon Lisesi'nin erkek öğrencileri aynı zamanda okul süresince askeri kamp

³⁶⁹ Ömer Şen, *Trabzon Tarihi*, Derya Kitabevi, 1998, s. 335-337.

³⁷⁰ A.g.e., s. 338-340.

³⁷¹ *Mustafa Kemal Sayıl'ın...*, s. 134.

görmüşlerdir. Burada silah kullanmayı, top atmayı, süngü kullanmayı ve asker yürüyüşünü öğrenmişlerdir.³⁷²

4.2.1. Emniyete Dayalı Asayiş Olaylarına Örnekler

Anadolu'da asayiş gittikçe güçlenirken Trabzon kentine baktığımızda yaşanan asayiş olaylarının değerlendirilmesinin ardından Cumhuriyet'in ilk yıllarından itibaren bölgede önemli bir isyan hareketinin olmadığı göze çarpmaktadır. Bu durumda etkili olan en büyük faktör ise Trabzon'un cumhuriyeti benimseyen ve Türk bilinci olan bir şehir olmasından kaynaklanmıştır. Bu suretle hiçbir zaman gerek devlete gerekse emniyet mensubu personele karşı çıkılmamıştır. Trabzon'da yaşanan asayiş olaylarını incelediğimizde genellikle emniyet mensuplarına zabıta dendiği, zaman zaman polis isminin de kullanıldığı görülmektedir. Bu sebeple zabıta memuru adı geçen haberler de incelendiğinde asıl kastedilenin polis memurları olduğu açıkça göz önüne çıkmaktadır.

21.08.1925 tarihinde sicil numarası 44 olan polis memuru Ali Oğlu Ağa Dede, kasten birine ateş edip öldüren katili yakalamak maksadıyla sığındığı caminin önünde beklerken bu adam polis memuruna ateş ederek öldürmüştür. Katilin ismi ise Hacı Oğullarından Halim Oğlu Eşref'tir. Vazifesi başında bulunan polis memuru şehit olmuştur.³⁷³

17 Ağustos 1935 tarihinde Kemer kaya mahallesinde bulunan kilisenin önündeki yıkık alanda 7 yaşındaki bir çocuğun telefon teliyle boğularak öldürüldüğü, durumu zabitanın soruşturmaya devam ettiği haberi yer almaktadır.³⁷⁴ Burada soruşturmayı yürütecek görevlilerin zabıta adı altında polis memurları olduğu açıktır. Şayet öldürme gibi durumlarda tahkikatı yapmakla yükümlü kişiler polis memurlarıdır. Birkaç gün sonra yaşanmış bir başka olayda ise 6 buçuk yaşındaki bir çocuğa saldıran haydutlar olduğu ve bunlardan 4 kişinin ele geçirildiği, suçlarını da polise itiraf ettikleri ve polisin ise incelemeye devam ettiği bilgisi yer almaktadır.³⁷⁵

10 Ocak 1935 "zabıta haberleri" başlıklı habere göre Bahçecik mahallesinde firari olan bir şahsın polis tarafından takibe alındığı bilgisi yer almaktadır. Bu firari şahıs 2 ve 17 numaralı polis memurlarını hafif derecede yaralamıştı. Buna karşılık şahıs ise ağır yaralı olarak ele geçirilmiştir.³⁷⁶

Bir başka cinayet haberine göre ise babası eczacı yüzbaşı olup savaşta ölen Mustafa Şevket'in kızı Seher, teyzesinin himayesindeydi. 03.01.1937 tarihinde ölürek Yenicuma

³⁷² Mustafa Kemal Sayıl'ın ..., s. 54.

³⁷³ Okçabol, a.g.e., s. 335.

³⁷⁴ *Yeni Yol Gazetesi*, 17 Ağustos 1935, Sayı: 2062.

³⁷⁵ *Yeni Yol Gazetesi*, 24 Ağustos 1935, Sayı: 2064.

³⁷⁶ *Yeni Yol Gazetesi*, 10 İkincikanun 1935, Sayı: 1999.

mezarlığına gömüldü ve Henüz 23 yaşında olan Seher'in ölüm nedeni bir vatandaşın ihbarı üzerine araştırılmak üzere polise intikal etmiştir. Polis memurları tarafından hassasiyetle incelenen konuda ölüm nedeninin işkence olduğu konusunda mutabık kalınca derhal otopsi istediler. Yapılan otopsinin ardından vücudunda birçok yara ve çürük olduğu ortaya çıkmakla beraber ölüm nedeni de hakikaten işkenceydi. Yıllardır işkenceye maruz bırakılan genç kızın teyzesi Refika da Cumhuriyet'in kanunları neticesinde adalete teslim edildi. Hadisenin tatbik edilmesinde görevli amir ve memurların büyük emeği mevcuttur.³⁷⁷

Adam öldürmekten 15 seneye mahkûm edilip Erzurum hapisanesinden kaçan Hasan isimli mahkûm, üzerinde 83 fişek, 1 Alman filintası, 1 onlu mavzer, 1 kama ve 1 bıçakla Bahçecik mahallesinde kahvehanede otururken onu takip eden 2 polise mukavemet göstermiştir. 2 numaralı polis memuru Osman sağ omuzundan, 17 numaralı polis memuru Şemsi sol elinden yaralanmıştır. Firari Hasan ise ağır yaralı şekilde ele geçirilerek memleket hastanesine tedaviye gönderilmiştir.³⁷⁸

Aslen Akçaabatlı olan iki arkadaş Müslüman meyhanesinde alkol aldıktan sonra iyice sarhoş olarak oradan çıkmışlar ve bir geneleve girmişler. İki arkadaştan Şevket isimindeki kişi evdeki Hayat adındaki kadınla görüşmek istemiş ancak Hayat'ın başka misafiri olduğu için görüşmeyeceği söylenmiştir. Bunun üzerine Şevket çorabının içine sakladığı tabancasını çıkararak ateş etmiş ve ilk kurşunla arkadaşı Niyazi'yi orada yaralamıştır. Silah sesine gelen Mehmet isimindeki bekçiyi ise tam kalbinden vurmuştur. Bu sırada kontrole çıkmış olan Merkez Karakol Komiseri Nurettin Tüzün silah sesini duyarak eve gelmiş, katili elinde tabancasıyla yakalamıştır. Bu esnada Semerciler'de nöbetçisi olan polis ve haber alarak karakoldan koşan başka bir polis yakalanmış olan katili alarak karakola götürmüşlerdir. Olaya Cumhuriyet Savcılığı el koymuştur.³⁷⁹ Buna benzer bir başka olay ise 1945 yılında Portakallık mahallesinde yaşanmıştır. Birkaç arkadaş kadın ve içki bulunan bir mekânda eğlenirken üç kişilik başka bir grup bu arkadaş grubuna saldırmıştır. Bunun üzerine çıkan arbedede ateş eden Hayri isimdeki Şahıs, Salih isimli şahsı karnından vurmuş ve kaçmıştır.³⁸⁰

Bahçecik Mahallesi Kızıl Toprak mevkiinde oturan iki ailenin iki küçük çocuğu olan Ali ve Şecaattin evde Şecaattin'in babasına ait olan Rus mavzeriyle oynarken silah ateş alarak Ali isimindeki çocuğun kafatasını parçalayarak ölümüne sebep olmuştur. 24 Eylül pazar günü çocuk olaydan sonra gömülmüş ancak Şecaattin firar ettiği için o gün

³⁷⁷ *Yeniöl Gazetesi*, 13 İkincikanun 1937, Sayı: 2285.

³⁷⁸ *Yeniöl Gazetesi*, 22 İkincikanun 1936, Sayı: 2108.

³⁷⁹ *Yeniöl Gazetesi*, 8 Şubat 1937, Sayı: 2307.

³⁸⁰ *Halk Gazetesi*, 01 Haziran 1945, No:1217.

polis tarafından ifadesi alınamamıştır. Ertesi gün polis firari çocuğu yakalayarak ifadesini almıştır. Yapılan tahkikat sonucunda çocuğun kasten yapmadığı anlaşılacak babası Ahmet'e teslim edilmiştir.³⁸¹ Çocukların işlediği cinayetler sadece bu haberle sınırlı kalmamıştır. Bir başka gazete haberinde Akçaabat Hükümet Konağı karşısında 17 yaşında olan Mikdat'ın 18 yaşındaki Osman'ı üç kurşunla öldürdüğü ve kaçarken polis tarafından yakalanarak adalete teslim edildiğinden söz edilmiştir.³⁸² Yine henüz 16 yaşında olan Şükrü Karadeniz isimli genç çocuk Uzun Sokak'taki tütün deposunun önünde ekmek yiyen 19 yaşındaki Temel Tursun'u üç el ateş ederek öldürmüştür. Katil çocuk kaçarken polis tarafından yakalanmış ve yapılan mahkeme sonucunda ölüm cezasına çarptırılmış ancak yaşı küçük olduğundan 15 yıl hapisle cezalandırılmıştır.³⁸³

Değirmendere'de şapka yüzünden bir cinayet işlenmiştir. Olay ise şöyle olmuştur. Ölen kişinin ismi Bekir'dir. Bekir'in yeğeni arkadaşlarıyla birlikte Değirmendere'de bulunan değirmenin yakınındaki arsada oyun oynamaktadırlar. Arsada bulunan ağaç fidanlarını kırmaya başlayınca değirmeni işleten Zahide Hanım gelip çocukları azarlayarak buradan göndermiştir. Bunun üzerine çocuklar daha uzak bir alanda oyunlarına devam etmişlerdir. Bu esnada katil olan Hasan adındaki şahıs oynayan çocukların yanına yaklaşarak Bekir'in yeğenin başına odunla vurmuştur. Çocuklar bu olay üzerine oradan kaçmış, kaçarken Bekir'in yeğeni şapkasını orada düşürmüştür. Olayı Bekir'e anlatarak olay mahalline şapkayı almak için beraber geliyorlar ve burada Zahide, Hasan ve Bekir arasında münakaşa başlıyor. Ardından Hasan tabancasını çıkararak Bekir'i vuruyor. Olaya polis tarafından el konularak firar eden katil yakalanmıştır.³⁸⁴

Pulathane nüfusuna kayıtlı bir zat 40 gün önce kendisini terk edip başka bir adama kaçan karısını evinde öldürmüştür. Katil adliyeye teslim olarak suçunu itiraf etmiştir.³⁸⁵ Buradan anlaşılacağı üzere adam karısını öldürdükten sonra gidip emniyet güçlerine teslim olmuştur ve buradan da adliyeye sevk edilmiştir. Gazete haberi detaya girmeyerek kabaca olayı özetlemiştir. Akçaabat'ta Kebire isimindeki bir kadın ise yine bir erkek tarafından bıçaklanarak öldürülmüştür. Katil zanlısı Ali ise kaçmıştır ancak hakkındaki tahkikat devam etmektedir.³⁸⁶ Kadın cinayetine bir örnek de 1945 yılında yaşanmıştır. Haberdan anlaşılacağı üzere Ayvasıl mahallesinde yaşayan bir adam karısının kötü yola düştüğünü düşündüğü için kafasına keserle vurarak yaralamıştır. Hastaneye kaldırılan kadının ölüm tehlikesi bulunmamaktadır ancak cinayete teşebbüs eden kocası emniyet

³⁸¹ *Yeniyol Gazetesi*, Eylül 1939, Sayı: 2627.

³⁸² *Halk Gazetesi*, 11 Mayıs 1945, No: 1211.

³⁸³ *Halk Gazetesi*, 15 Mayıs 1945, No: 1212; *Halk Gazetesi*, 22 Mayıs 1945, No: 1214.

³⁸⁴ *Yeniyol Gazetesi*, 27 Mart 1940, Sayı: 2677.

³⁸⁵ *Yeniyol Gazetesi*, 11 Eylül 1942, Sayı: 2922.

³⁸⁶ *Halk Gazetesi*, 31 Ağustos 1943, No: 30.

tarafından yakalanıp sağlık kontrolüne götürülünce adamın akli dengesinin yerinde olmadığı ve kadını boş yere yaraladığı ortaya çıkmıştır. Başından yaralanan kadın yaklaşık bir ay sonra sevk edildiği İstanbul memleket hastanesinde ölmüştür.³⁸⁷

Cinayet olaylarının dışında özellikle son yıllarda şehirde hırsızlık vakalarının arttığı gazete haberlerine sık yansıyan olayları oluşturmaktadır. Bu doğrultuda “maskeli hırsız yakalandı” manşetli gazete haberi oldukça dikkat çekicidir. Haberde aktarılan bilgiye göre yayınlandığı tarihten yaklaşık 20 gün önce Yenicuma mahallesinde maskeli ve takma sakallı, güzel giyimli bir adam bahçe kapısını kama ile açarak içeri girmiş ve evde yalnız olan 17 yaşındaki Ali ile karşılaşmıştır. Ali ile konuşup üzerine kahve içtikten sonra hırsız evden ayrılmıştır. Bu olay polise intikal edilince olaya polis tarafından el konulmuş, sıkı bir araştırma sonunda adam yakalanmıştır. Yusuf isimdeki bu kişi yakalandıktan sonra hapisaneye gönderilmiştir.³⁸⁸

Sümerbank’ın sağladığı imkânlardan faydalanıp bunu hırsızlık ve dolandırıcılığa dönüştürenler olmuştur. Sümerbank yerli mallar pazarından yedi top basma çalıp kaçan şahıs bekçi tarafından yakalanarak adliyeye teslim edilmiştir. Yine Sümerbank’tan 36 liralık mal alan kişi fişi değiştirip 20 liralık ödeme yapmaya çalışmış ancak sahtekârlık yaptığı anlaşıl原因 olarak yakalanmıştır. İki kişi ise Sümerbank’tan aldığı giyim eşyalarını dışarıda daha yüksek fiyata satmaya çalışırken sivil emniyet memurları tarafından yakalanmışlardır.³⁸⁹ Boztepe’de oturan Ahmet ise kardeşi Mehmet’in 120 lirasını çaldığı için yakalanarak adliyeye sevk edilmiştir. Son zamanlarda şehirde vuku bulan hırsızlık olaylarında polisin aldığı önlemler neticesinde ve gece gündüz çalışmalarının sonucunda Gümüşhane nüfusuna kayıtlı üç kişi yakalanarak hırsızlık şebekesi çökertilmiştir. Bu hırsızlar girdikleri mağazaların kilitlerini kırarak, duvardan tırmanarak veyahut çatıdan tırmanarak hırsızlık olaylarını gerçekleştirmiş ve mühim miktarda mal çalmışlardır. Yakalandıklarında çaldıkları eşyaların büyük bir kısmı da ele geçirilerek sahiplerine teslim edilmiştir.³⁹⁰

26.07.1943 gecesi yaşanan başka bir hırsızlık olayı Devlet Deniz Yolları Acentesinde gerçekleşmiştir. Burada kapalı çekmece içerisinde bulunan 450 liranın çalınması üzerine polise haber verilmiş ve soruşturmaya başlanmıştır. Neticesinde acentenin bitişiğindeki Şafak Oteli’nde garsonluk yapan Yaşar tarafından gece yarısı

³⁸⁷ *Halk Gazetesi*, 27 Şubat 1945, No: 1191; *Halk Gazetesi*, 10 Nisan 1945, No: 1202.

³⁸⁸ *Yeniyol Gazetesi*, 22 İkincikanun 1936, Sayı: 2108.

³⁸⁹ *Halk Gazetesi*, 23 Haziran 1943, No: 12; *Halk Gazetesi*, 10 Eylül 1943, No: 33; *Halk Gazetesi*, 07 Birincikanun 1943, No: 58.

³⁹⁰ *Halk Gazetesi*, 18 Haziran 1943, No: 9; *Halk Gazetesi*, 23 Temmuz 1943, No: 19.

abdesthane mescidinden girilerek paranın çalındığı polisin yoğun çalışması sonucu ortaya çıkarılmıştır.³⁹¹

Halk gazetesinin “emniyet” başlıklı yazısının altında şehirde meydana gelmiş ve emniyet güçleri tarafından halledilmiş sorunlara yer verilmiştir. Buna göre 08.06.1943 tarihinde Mumhane’de kahvecilik yapan Sadık Akçay’ın kahvehanesine Mustafa Öztürk ve Fehmi Değerli adında iki şahıs gelmiştir. Bu şahıslar kumar oynarken birbirlerini yaralamış ve haklarında tahkikat başlatılmıştır. Aynı gün Zeynep Kayecan isimli hayat kadını meydan çarşısında sarhoş dolaşmakta olduğundan halk rahatsız olmuş, yakalanarak adliyeye sevk edilmiştir. Meydan Şark Lokantası’nda işletme sahibi, sarhoş iki kişiyi şikayet etmiş ve onlar da yakalanarak savcılığa gönderilmişlerdir.³⁹²

İsimsiz bir şikayet yazısında küçük yaştaki çocukların geceleri dışarıda dolaşmasından, sinema önlerinde sigara içerek orada durmalarından rahatsız olan vatandaş olaya zabitanın el atması gerektiğini köşe yazısında dile getirmiştir. Bunun üzerine belediye zabıtaya emir vererek olaya el atmıştır. Ardından bir başka yazısında ise bu olaya sadece zabitanın değil emniyet teşkilatının da üstünde durması ve el atması gereken ehemmiyetli bir olay olduğundan bahsetmektedir.³⁹³ Dikkate şayan bir diğer olay ise henüz 15 günlük olan bir erkek çocuğun İskenderpaşa - Ganita sokakta terk edilmiş halde bulunmasıdır. Bebek önce karakola getirilmiş daha sonra belediyeye teslim edilmiştir.³⁹⁴

Milli Korunma Kanunu’nun uygulanıyor olmasına rağmen yaşanmış diğer suçlar bu kanuna riayet etmeyenler tarafından gerçekleştirilmiştir. Hükümet tarafından el konulan yağı kaçırmaya teşebbüs eden suçlu Mehmet Şen, Asliye Ceza Mahkemesi’nde yapılan duruşma sonunda Milli Korunma Kanunu’nun 14-2 ve 55-2.ci maddelerine göre 25 lira ağır para cezası verilmiştir. Akçaabat’ta fahiş fiyata suni gübre satan Burhan Tosun ilgili kanunun 31 ve 59-2.ci maddeleri gereğince bir hafta hapsine ve 50 lira ağır para cezasına çarptırılmasına karar verilmiştir.³⁹⁵

4.2.2. Toplumsal Kurallara Dayalı Asayiş Olaylarına Örnekler

Emniyet işleri ve asayişin sağlanması çoğunlukla polis eli ile yapılmıştır ancak toplumsal alanda kuralların belirlenmesi ve uygulanması hem polis hem de belediye güçleri tarafından sağlanmaya çalışılmıştır. Toplumda düzeni tesis ederken sağlık, iaşe,

³⁹¹ *Halk Gazetesi*, 30 Temmuz 1943, No: 21.

³⁹² *Halk Gazetesi*, 15 Haziran 1943, No: 08.

³⁹³ *Halk Gazetesi*, 02 Temmuz 1943, No: 13; *Halk Gazetesi*, 09 Temmuz 1943, No: 15; *Halk Gazetesi*, 13 Temmuz 1943, No: 16.

³⁹⁴ *Halk Gazetesi*, 17 Nisan 1945, No: 1204.

³⁹⁵ *Halk Gazetesi*, 08 Haziran 1943, No: 06.

asayiş gibi konularda bütün kolluk kuvvetleri yardımcı olmuşlardır. Bu bağlamda bakıldığında belediye zabıtası polisin en yakın destekçisi konumunda bulunmuş ve şehrin nizamını sağlayan en büyük etkenlerden birisi olmuştur. Bu sebepten ötürü olayları toplumsal boyutta incelediğimizde polisin yapmış olduğu icraat kadar belediyenin ve zabitanın yaptığı icraatlar de son derece önem arz etmektedir.

Bu doğrultuda bilhassa mecliste yapılan konuşmalar ve alınan kararlar incelendiğinde çalışmalar daha rahat gözlemlenebilmektedir. Nitekim 1930 senesinde muhtelif suçlar işleyen kişiler hakkında 336 ceza zaptı tutulmuştur. 50 dilenci toplattırılarak memleketlerine gönderilmiş, itfaiye üç yangına müdahale etmiştir. Memleket dâhilinde kolera salgını olmasına rağmen Trabzon şehri temiz ve salgından uzak bir hayat yaşamaktadır.³⁹⁶

Şehirde inzibat işlerine yönelik belediyenin kanun ve yasaklarının uygulanması ve takip edilmesine dair zabıta memurları denetimlerine devam etmişlerdir. 517 şahsa ceza kesilmiş ve 1317 kişi de sağlık muayenesine gönderilmiştir. 18 dilenci memleketine gönderilmiş, şehrin düzeni hakkında gerekli koşullar temin edilmiştir. Dilencilerin toplatılmasına yönelik zabıta ve polisin takdire şayan bir surette çalıştığı ilerleyen yıllarda meclis zabıtları içerisinde dahi yerini almıştır.³⁹⁷ 1943 yılında çevre şehirlerden Trabzon'a gelip dilencilik yapanların toplatılarak memleketlerine gönderildikleri ve sıkı denetim altında yapılan çalışmalar sonucu kentin bu sorundan tamamen kurtulmuş olunması temenni edilmiştir.³⁹⁸

1933 senesinde 724 şahıs hakkında ceza zaptı tutulmuştur. Ayrıca şehirde başıboş dolaşım insanları tedirgin eden sokak köpekleri zabıta tarafından toplanmıştır. 1387 kişi sağlık muayenesine sevk edilmiş 29 dilenci yakalanarak memleketlerine gönderilmiştir. 14 akıl hastası başlarında muhafızla İstanbul'a gönderilmiştir. Şehrin inzibat işleri denetim altına alınarak sükûnet sağlanmıştır.³⁹⁹ 1940 yılında belediye sınırları içerisinde şehrin intizam, sıhhat ve hududunu temin etmekle mükellef olan zabıta bir sene içerisinde 296 ceza zaptı tutmuştur. Kanuni yollardan tatbik edilerek 5 kişiye daha para cezası verilmiştir. Bu süre zarfında 334 karar ve emir uygulanarak denetimler sürdürülmüştür.⁴⁰⁰ 1941- 1942 yılında belediye zabıta teşkilatı bir sene içerisinde 106 ceza kararı vermiştir. Ani yapılan teftişlerde ölçü, kanununa aykırı bulunan 27 suçlu mahkemeye verilmiş, 3 suçlu hafif para cezasına çarptırılmıştır. 1943 yılında ise 415 ceza

³⁹⁶ *Trabzon Belediyesi Meclis Tutanakları*, "1930 Senesine Ait Umumi Mesai Raporu", 11.01.1931.

³⁹⁷ *Trabzon Belediyesi Meclis Tutanakları*, "1931 Senesine Ait Umumi Mesai Raporu, 2. İnikat, 14.09.1932; *Trabzon Belediyesi Meclis Tutanakları*, 15. İnikat, 13.04.1939.

³⁹⁸ *Halk Gazetesi*, 18 Haziran 1943, No: 09.

³⁹⁹ *Trabzon Belediyesi Meclis Tutanakları*, "1932-1933 umumi mesai raporu", 04.11.1933.

⁴⁰⁰ *Trabzon Belediyesi Meclis Tutanakları*, "1940-1941 Yılı Mesai Raporu", 07.11.1941.

zaptı tutularak encüme sevk edilmiş, bazıları hafif para cezası ile cezalandırılmıştır. Bir sonraki yıl 482 şahıs hakkında zabıt varakası tutulmuş, 8 kişi para cezası ödemiştir.⁴⁰¹

Şehirde düzenin sağlanması amacıyla çalışan kişilere ruhsat verilmesi ve bunların şehir nizamını bozmaması için mecliste çeşitli yıllarda görüşmeler olmuş ve kararlar alınmıştır. 1931 senesinde mecliste hamallarla ilgili bir konu görüşülmüş ve bu duruma çözüm bulunması gerektiği dile getirilmiştir. Vesikasız ve izinsiz bulunan hamallar kanunlara riayet etmedikleri için var olan kanunların biraz daha ağırlaştırılmasının gerek olduğu, şayet hamallara güven duyulmadığından eşya da emanet edilemediği, bunların emniyet teşkil edecek şekilde tekrardan düzenlenmesinin gerekliliği tartışılmıştır.⁴⁰² 1937 yılında şehir içindeki mevcut umumi han ve ahırların şehir merkezinden uzak bölgeye gönderilmiş olmalarına rağmen şehir içerisinde tek atlı araba hayvanlarının çoğaldığı, bunların hususi meskenlerde bakıldığı ve bir kısım şehir halkının inek beslediği görülmüş ve bu görüntü şehre hiç yakışmamıştır. Bahçesi ve alanı ne kadar müsait olursa olsun şehir merkezinde hayvan bakılması doğru olmadığından belediye tarafından yasaklanması gerektiği, bu sebeple at ve inek gibi hayvanların şarktan garba doğru belirlenen sınırlar içerisinde bakılması gerektiği mecliste görüşülen konulardan bir tanesi olmuştur.⁴⁰³ Zabıta tarafından 354 kişiye hafif ceza parası, memura karşı gelen 354 suçlu ceza almıştır. Bir yıl içerisinde 755 tahkikat evrakı tutulmuş, 149 köpek toplanarak öldürülmüştür. Vurgun yapmaya çalışan 8 kişi hakkında zabıt varakası tutularak ilgili makama gönderilmiştir.⁴⁰⁴

Meclisteki konuşmalardan anlaşıldığı üzere her türlü yeme içme, konaklama, eğlence mekânları gibi yerlerin ve buraları çalıştıracak kişilerin ehliyet ve sağlıklarının yerinde olduğuna dair zabıttan ruhsat alınması gereklidir. Bunun yanında şehir içerisinde halk ile temas eden her sınıf işçi iş kolu dâhilinde bir ehliyet almalı ve daha sonra belediyeye müracaat etmelidir.⁴⁰⁵

Belediyenin gerçekleştirdiği bir başka toplumsal düzeni sağlamak amaçlı uygulaması sağlık kontrolleridir. 1932 yılında mecliste sıhhi memurlarının belediye yönetimi altında tayin edilmesine dair bir konu görüşülmüştür. Burada Mahir Bey sıhhat teftiş memuru ile zabıta memuru arasında fark olmadığını savunmuştur. Zabıta memurunun sıhhi işlerde amiri doktor, idari işlerde ise amiri Mahir Bey'e göre komiserdir. Ali Rıza Bey ise bu görüşe karşı çıkararak sıhhiye memurunun sadece sağlık

⁴⁰¹ *Trabzon Belediyesi Meclis Tutanakları*, "1941-1942 Mali Yılı Mesai Raporu"; *Trabzon Belediyesi Meclis Tutanakları*, 1. İnikat, 01.11.1943; *Trabzon Belediyesi Meclis Tutanakları*, "1943-1944 Yılı Mesai Raporu".

⁴⁰² *Trabzon Belediyesi Meclis Tutanakları*, 3. İnikat, 14.11.1931.

⁴⁰³ *Trabzon Belediyesi Meclis Tutanakları*, 11.09.1937.

⁴⁰⁴ *Trabzon Belediyesi Meclis Tutanakları*, "1939-1940 Yılı Mesai Raporu".

⁴⁰⁵ *Trabzon Belediyesi Meclis Tutanakları*, 15. İnikat, 10.05.1938; *Trabzon Belediyesi Meclis Tutanakları*, 8. İnikat, 28.11.1939.

alanında yetkin olduğunu, zabıta memurunun ise bu işleri göremeyeceğini belirtmiştir. Mahir Bey zabıta memurlarının sağlık işlerini de görmekle mükellef olduğunu, sağlık teftişi için 3 adet zabıta memurunun doktorun emrine verilmesini gerekli görmüştür. Konu bu celsede bir karara bağlanamamıştır.⁴⁰⁶

Zabıta Sıhhi Talimatnamesi, belediye meclisinin 8. ve 9. toplantılarında müzakere edilerek kabul edilmiştir. Kabul tarihi ise 20.11.1934 yılıdır. Bu talimatnamenin kabul edilmesinin ardından belediye sağlık alanında teftişlere de başlamıştır. İnsan gübresi ile sebze yetiştirenler olduğu ve bu kişilere ağır cezalar verilmesi gerektiği mecliste görüşülen bir başka konu olmuştur. Bu kimselerin kontrol edildiği ve haklarında ağır cezaların verilmesine dair bir maddenin zabıta talimatnamesine koyulmasında fikir birliği sağlanmıştır. Zabıtanın şehir içerisindeki bu gibi yerleri kontrol etmediği ve buna önem verilmesi gerektiği düşünülmektedir. Zabıta Belediye Talimatnamesine yasak maddesi eklenmesi gerektiği ile ilgili görüşlerin gerekli mercilere bildirileceği konuşulmuştur. Ayrıca çöplerin toplatılması işinde dahi belediye zabıtasının kapı önlerine çöp bırakanları teftiş etmesi gibi kurallara uymayanların karakollara şikayet edilmesi gerektiği konuşulan bir başka konu olmuştur.⁴⁰⁷

Belediye Sıhhi Zabıta Talimatnamesinde mevcut yasakları ihlal edenlerden bir lira ile elli lira arasında hafif para cezası ile cezalandırılmalarına dair teklif görüşülerek kabul edilmiştir.⁴⁰⁸ 1940-1941 yılı zarfında belediye sıhhat teşkilatı tarafından 1420 kişi muayene edilmiş, 515 dükkan teftiş edilmiş, 699 defa sıhhi tembihat yapılmış ve dükkanların 215 tanesi gerekli sağlık şartlarını yerine getirmiş diğerleri ise takip edilmeye devam edilmektedir.⁴⁰⁹ Takip eden yıllarda sıhhi kontroller neticesinde şehir dâhilinde 962 esnaf üç ayda bir olmak şartıyla 1293 defa sıhhi muayeneye sevk edilmiş, bunlardan 378 tanesi hakkında ceza zaptı tutulmuştur. Salgın hastalıklarla mücadele amaçlı yolcu taşıyan nakil vasıtaları dezenfekte edilmiştir. Halkın sağlığını korumak için dört-beş defa el ilanları dağıtılarak halka bilgi verilmiş ve karşılığında büyük fayda görülmüştür. Emniyet teşkilatı kuduz şüphesi görülen köpekleri toplatmış ve şehir dahili her gün muntazam şekilde temizletilmiştir.⁴¹⁰ Esnaftan 1500 kişinin sıhhi muayenesi yapılmış; otel, han, dükkan gibi yerlerde denetimler sürdürülerek 238 esnafa zabıt varakası düzenlenmiştir. 571 dükkana tembih yapılmıştır. Umumi mahallelere dair temizlikler

⁴⁰⁶ Trabzon Belediyesi Meclis Tutanakları, 15. İnikat, 30.04.1932.

⁴⁰⁷ Trabzon Belediyesi Meclis Tutanakları, 2. İnikat, 04.02.1935.

⁴⁰⁸ Trabzon Belediyesi Meclis Tutanakları, 4. İnikat, 11.11.1937.

⁴⁰⁹ Trabzon Belediyesi Meclis Tutanakları, "1940-1941 Yılı Mesai Raporu".

⁴¹⁰ Trabzon Belediyesi Meclis Tutanakları, "1943-1944 Yılı Mesai Raporu".

kadro yetersizliğine rağmen dikkat ve itina ile yapılmış, yağmurlu ve karlı havalarda çamur ve karlar yollardan süpürülerek temizlenmiştir.⁴¹¹

Gün geçtikçe şehirdeki kahvehane sayısının artmasına bağlı olarak kahvehanelerde oynanan kağıt oyunları sağlık açısından zararlı ve zabıta belediye nizamnamesine aykırı olduğundan kahvehaneler kapatılmasa bile kağıt oyunları yasaklanmalıdır. 1938 yılı içerisinde yapılan bir başka meclis toplantısında kahvehanelerde oyunların men edilmesine dair olan yasağa karşı çıkanların öne sürdükleri nedenler tartışılmıştır. Ancak koyulan yasaklar kaldırılmamıştır hatta kaldırılması meclise sunulmuş ancak reddedilmiştir.⁴¹²

Deprem, yangın, bombardıman gibi tehlikelere karşı halkın ihtiyaç duyabileceği seyyar çadır, ilaç, seyyar fırın ve şehir halkının sığınabileceği doğu ve batı taraflarında sığınak mahalleleri tespit edilip buralara harcanacak belediye bütçesi görüşülmüştür. Meclis başkanı ise bu gibi durumlarda Kızılay'ın gerekli yardımları yaptığı, sığınak yapmanın bütçeye uygun bir iş olmadığı ve diğer tedbirlerin Pasif Korunma Komisyonu tarafından mümkün olduğu kadar temin edildiği söylenerek nisan ayı toplantısına son verilmiştir.⁴¹³

Trabzon Belediyesi halka ihtiyaç anında ve acil durumlarda hemen müdahale edilmesi için "ımdad-ı sıhhiye talimatnamesini" kabul etmiştir. Bu talimatname içerisinde sıhhi imdat otomobil talimatnamesi vardır. Talimatname ile acil durumlarda müdahale edecek araç, görevli personel ve görev yükümlülüklerinden bahsedilmiştir.⁴¹⁴

Mecliste görüşülen konulardan bir diğeri zabıtaya yüklenen vazifeler olmuştur. Öyle ki şehrin düzeninden sorumlu olan zabıtalara yüklenen birden fazla işten dolayı asıl görevlerini sekteye uğratmaktadırlar ve bu durum olumsuz bir havanın yaşanmasına sebebiyet vermiştir. 1935 yılında bu sorundan bahsedilirken aynı sorunun 1944 yıllarına aksettği görülmektedir. Nitekim 1935 yılında zabıta memurlarının asıl görevlerinin dışında muhtarlık, nüfus, hayvan sayımı gibi işlerle meşgul edilerek görevlerinin aksattırıldığı ve kendi işleriyle meşgul olmaları gerektiği konuşulmuştur. Zaten zabıta memurları sayı itibarıyla şehre az gelmekte ancak mali sıkıntılar sebebiyle memur alınamamaktaydı. Şehirde bu yıllarda vuku bulan olay kaçakçılık meselesi olmuştur. Meclise yansıyan bir konuşmada zabıta nüfus işlerinde çalıştırıldığından bu işin peşinde koşamamıştır ve bu sebepten herkes üzerine düşen görevi yerine getirememiştir. Zabıta ise asayiş noktasında zafiyet olan kaçakçılık konusunda biraz daha dikkatli ve gayretli

⁴¹¹ Trabzon Belediyesi Meclis Tutanakları, 1. İnikat, 01.11.1943.

⁴¹² Trabzon Belediyesi Meclis Tutanakları, 9. İnikat, 24.02.1938; Trabzon Belediyesi Meclis Tutanakları, 2. İnikat, 03.11.1938.

⁴¹³ Trabzon Belediyesi Meclis Tutanakları, 14. İnikat, 09.05.1941.

⁴¹⁴ Trabzon Belediyesi Meclis Tutanakları, Fevkalade İnikat, 03.10.1941.

olmalıdır.⁴¹⁵ Kaçakçılık konusunda 1946 yılındaki bir toplantı tutanağından anlaşıldığı üzere şehirde et kaçakçılığı hayli fazla yapılmaktadır ve bu doğrultuda zabıtaya emirler verilerek mücadeleye başlanmıştır. Konu hakkında her gün zabıtaban detaylı malumat alınmakta ve bu kaçakçılığın önüne geçilmeye çalışılmaktadır.⁴¹⁶ 1942 yılında zabıtabanın kendi işi dışındaki görevlerle ilgilenmesi ile ilgili şu görüşlere yer verilmiştir: Belediye zabıtabasına yüklenen iktisadi ve diğer işlerden dolayı asıl görevleri olan şehrin intizam ve temizliğine gereken önemi gösterememektedir. Şehirde bu yıllarda mevcut olan sorun ekmek meselesi ve fiyat takibidir ancak belediyeden bu konuda yardım alınamamıştır. Mevcut bir kısım memurun silah altına alınmış olması da geride kalan memurların iki işi birden yapmalarına neden olmuştur.⁴¹⁷ İki yıl zarfında bu durumda bir değişme olmamış ve belediye zabıtabasına yüklenen vazifenin artmış olmasından, şehir hudutlarının da gün geçtikçe genişliyor olmasına bağlı mevcut kadronun darlığından yakınılmıştır. Ayrıca şehrin uygun bir yerinde zabıta karakolu inşa edilerek daha fazla verim alınması hedeflenmektedir.⁴¹⁸

Belediyenin istikrarlı bir şekilde uyguladığı toplumsal kurallar bulunmaktadır ve bunlara uymayanlara cezalar verildiği görülmektedir. 1931 yılı mesai raporunda sigara içenlere 3 lira, yere tükürenlere de 3 lira ceza verileceği konuşulmuş hatta bu cezaların caydırıcı olması için arttırılması mı gerektiği ya da halka ağır gelebileceği için azaltılması mı gerektiği hususları tartışılmış ve para cezalarının aynen kalmasına karar verilmiştir. 1937 yılında Zabıta Talimatnamesi dâhilinde birçok toplumsal konu ele alınmış ve toplam 332 maddeden oluşan bir metin ortaya çıkmıştır. Belirlenen emir ve yasalara uymayanlara hafif para cezası ve meslekten 15 gün men edilmesine karar verilmiştir. 1944 yılında meclis konuşmalarına yansıyan bir başka detay ise sokaklara tükürmek ve sümürmek hususunda belediyenin tembihnameler yaptırdığıdır.⁴¹⁹

Düğün, sünnet, ziyafet gibi organizasyonlarda “Düğünlerde Men’i İsrifat Kanunu” çıkarılmıştır. Bu kanuna göre alkol kullanılabilmesi için zabıtabandan izin alınması gereklidir. Zabıtabandan müsaade alınmaması halinde alkol tüketilmesi yasaklanmıştır. Talimatnameye uymayanların köylerde; köy bekçisi ve muhtarlar, şehirde; belediye

⁴¹⁵ Trabzon Belediyesi Meclis Tutanakları, 20.04.1935; Trabzon Belediyesi Meclis Tutanakları, 25.11.1935.

⁴¹⁶ Trabzon Belediyesi Meclis Tutanakları, 7. İnikat, 12.11.1946.

⁴¹⁷ Trabzon Belediyesi Meclis Tutanakları, Fevkalade İnikat, 25.08.1942.

⁴¹⁸ Trabzon Belediyesi Meclis Tutanakları, 11. İnikat, 20.04.1944; zabıta memurlarının kendi görevleri dışında işlerde çalıştırılmaları sadece Cumhuriyet döneminde değil daha önceki dönemlerde de sık sık yaşanmıştır. Bilhassa polis memurları ve zabıtabanın gardiyan olarak istihdam edilmiş olmaları büyük sorun teşkil etmiştir. İlgili belgeler ışığında gardiyan temini, polis ve komiser sayısının arttırılması ve giderlerin karşılanmasının Zaptiye Nezaretine ait olduğu söylenmiştir. Ancak zaptiye görevlilerinin gardiyan olarak istihdam edilmeleri nizamname şartlarına aykırıdır ve bu memurlar bağlı oldukları birimlere geri gönderilmelidir hükümleri yer almaktadır. *Belgelerle Türk Polis Tarihi- IV*, s. 36.

⁴¹⁹ Trabzon Belediyesi Meclis Tutanakları, 3. İnikat, 14.11.1931; Trabzon Belediyesi Meclis Tutanakları, 6. İnikat, 30.11.1937; Trabzon Belediyesi Meclis Tutanakları, “1943-1944 Yılı Mesai Raporu”.

zabita memuru ve polisler tarafından tespit edilerek savcılığa bildirileceği kamuoyuna duyurulmuştur.⁴²⁰

Trabzon şehrinde teftişlerin devam etmesinin yanında alınmış başka tedbirler de bulunmaktadır. Meclis toplantısına konu olan şehre su borularının döşenme meselesi dahi güvenlikle ilişkilidir. Öyle ki şehre 18.000 adet su borusu geldiğinden bahsedilmiştir. Bu borulara yer göstermenin belediyenin işi olduğu gibi borularda belediyenin de hakkı vardır. Çünkü boruların yüzde 40'lık masrafını belediye ödemiştir. Dolayısıyla kaza olma ihtimalinin önüne geçecek olan kurum yine belediyedir. Çünkü borular üst üste dizildiğinde çocuklar boruların üzerine çıkıp boruları devirebilir ve bu da çocuklar için büyük bir tehlike unsurudur. Zabita tarafından gerekli tedbirler alınarak yol kapatılmıştır ve yolun kapatılmış olması şehrin asayiş ve inzibatında büyük önem teşkil etmektedir.⁴²¹

Şehirde halkın güvenliğinin sağlanması için aynı zamanda şehir dâhilinde yollar, parklar ve bahçeler gibi umumi yerlerde de güvenlik tedbirleri almak lazımdır. Zira bu gibi yerler hem kentin simgesi hem insanların sosyal yaşama kavuşacağı alanlardır. Bu doğrultuda şehir için çok büyük önem arz eden Atapark inşa edilmeye başlanmıştır. Atapark şehrin simgesi olacağı gibi burada karakollar da varlık göstermiştir. Ancak karakollar istikrarlı bir şekilde bölgede yerleştirilememiş sürekli bina yıkımları ve yeni karakol inşaları ile karşı karşıya kalınmıştır. Şehirde yeni tesis edilen Atapark'ta ise güvenlik tedbirleri alınmalı ve inanlar buralarda bulunurken tedirgin olmamalıdır. Bu sebepten burada 2 tane bekçi biri gece biri gündüz olacak şekilde çalıştırılmaktaydı. Mecliste bu konuyla ilgili bir görüşme gerçekleştirilmiştir. Osman Kalcı parkta gündüzleri ve bilhassa yaz aylarında bekçi bulundurmanın şart olduğundan bahsetmiştir. İbrahim Ertekin bunun üzerine parkta kasti olarak hırsızlık vakalarının yaşandığından ve bu durumu polise ihbar edip hırsızları yakalatmanın gerekliliğinden bahsederek bu gidişata bir önlem alınmazsa kaç tane bekçi bulundurulursa bulundurulsun kar etmeyeceğini söylemiştir. Yapılan görüşmenin sonunda Atapark'a bir bekçi daha koyulması teklif edilerek kabul edilmiştir.⁴²²

Cumhuriyetin ilk yıllarından itibaren medeniyet seviyesini daha da yukarıya çekmek için toplumsal alanda birçok yenileşme hareketine girişilmiştir. Bu yenilik hareketlerinden bir tanesi de kılık kıyafet meselesidir. Bu doğrultuda 1924 ve 1934 yılları arasında hummalı bir çalışma ile bilhassa kadınların kıyafeti değiştirilmeye başlanmıştır.⁴²³ Trabzon Belediyesi Meclis Tutanaklarında çarşaf ve peçe yasağı

⁴²⁰ *Yeniyol Gazetesi*, 27 Mart 1940, Sayı: 2677.

⁴²¹ *Trabzon Belediyesi Meclis Tutanakları*, 17. İnikat, 24.04.1939.

⁴²² *Trabzon Belediyesi Meclis Tutanakları*, 6. İnikat, 20.11.1939.

⁴²³ Muzaffer Başkaya, "Cumhuriyetin İlk Yıllarında Trabzon'da Çarşaf ve Peçe Yasağı", *Journal Of Social, Humanities and Administrative Sciences*, 7(47), 2021, s. 2500.

hakkında görüşmeler yapılmıştır. Toplantı sonucunda kadınların çarşafı atarak medeni seviyeye çıkmaları için 3 ay müddet verilmesine ve belediye zabıta talimatnamesine “*gayrı maktu ceza-madde-şehir sınırları içinde kadınların peçe ve çarşafı gezmeleri yasaktır.*” maddesi eklenmiştir.⁴²⁴

Peçe yasağı Trabzon’da 1926 yılının aralık ayında Trabzon Vilayeti Meclisi Umumisinde alınan kararlarla uygulamaya koyulmuştur. Halka yasağı riayet etmeleri için on gün süre tanınmıştır ancak sürenin sonunda bu yasağı uygulamayan kadınlar olmuştur. Bunlar tespit edilip karakollara gönderilmiş ve bu sefer de kadınlar sokağa çıkmamaya başlamıştır.⁴²⁵ 1930’lu yıllarda eski Trabzon valilerinden Ebu Bekir Hazım Tepeyran, şehirde kadınların çarşaf ve peçe takmasına dair yasağı destek vererek son yıllarda erkek suçluların da peçe takarak yüzlerini kamufle ettiklerini söylemiştir. Valilik de asayiş korumak amacıyla peçeyi yasaklayarak polisler yardımıyla uygulamaya koymuştur.⁴²⁶

Çarşafın kaldırılma kararının ardından kadınların rahat giyinmeleri için mantolar yaptırılmaya başlanmıştır. Ancak durumu olmayan kadınların da göz ardı edilmemesi için belediye tarafından 800 lira ödenek verilmesi teklif ve kabul edilmiştir.⁴²⁷ Kızılay tarafından da muhtaç ailelere dağıtılmak üzere 200 kadar manto hazırlanmıştır.⁴²⁸ Çarşaf yasağı hakkında belediye riyasetinden verilen bir duyuru haberinde çarşaf yasağının 4 Mayıs’ta başlayacağı ve o günden itibaren kadınların çarşafı sokağa çıkmalarının yasak olduğundan, aksi harekette bulunacakların polis ve belediye zabıtası tarafından yakalanarak haklarında kanuni muamele yapılacağı önemle bildirilmiştir.⁴²⁹ Akçaabat Belediyesi ise çarşafın kaldırılmasını Trabzon’da daha önceki aylarda uygulayan ilk ilçe olmuştur.⁴³⁰

⁴²⁴ Trabzon Belediyesi Meclis Tutanakları, 13. İnikat, 04.02.1936.

⁴²⁵ Sadık Sarısaman, “Cumhuriyetin İlk Yıllarında Kadın Kıyafeti Meselesi”, *Atatürk Yolu Dergisi*, Cilt: 6, Sayı: 21, 1998, s.104.

⁴²⁶ Başkaya, a.g.m., s. 2505.

⁴²⁷ Trabzon Belediyesi Meclis Tutanakları, 20. İnikat, 21.04.1936; Bal, *Trabzon Kronolojisi*, s. 206.

⁴²⁸ *Yeni Yol Gazetesi*, 06 Mayıs 1936, Sayı: 2137.

⁴²⁹ *Yeni Yol Gazetesi*, 02 Mayıs 1936, Sayı: 2136.

⁴³⁰ *Yeni Yol Gazetesi*, 18 İkincikanun 1936, Sayı: 2107.

5. SONUÇ

Asırlar boyunca Anadolu toprakları üzerinde hüküm süren Osmanlı Devleti'nin eski ihtişamını kaybetmesi ve güçten düşmesiyle dünya üzerinde siyasi dengeler de bozulmuştur. Osmanlı Devleti'nin mirası dış güçler tarafından kendi aralarında pay edilmek suretiyle bölüştürülmüştür. Akabinde I. Dünya Savaşı'nın çıkması ve Osmanlı'nın bu savaş içerisine dâhil olmasıyla birlikte diğer devletlerin iştahları da artmıştır. Savaş sonrasında imzalanan Mondros Mütarekesi ile Anadolu üzerinde gerçekleştirilmek istenen işgaller başlamıştır. Osmanlı halkı ise içinde bulunduğu kötü gidişata rağmen güvenlik alanında zafiyet göstermemiştir. Şüphesiz ki Osmanlı halkının dirençli olmasının yegâne sebebi yıllardır sürdürülen bir düzen içerisinde yönetiliyor olmasıdır. Gerek içeride gerekse dışarda güçlü olmak için güvenlik ağını iyi örmek gereklidir. Nitekim bir ülkenin savunması ne kadar güçlü olursa ayakta kalması bir o kadar gerçekçi ihtimaldir.

Osmanlı Devleti'nde kozmopolit bir yapının olmasından kaynaklı her zaman güvenlikle donatılmış yetkililer var olmuştur. Sadrazam, yeniçeri, asesbaşı, böcekbaşı, kadı, muhızır, ihtisap ve bunlar gibi daha birçok görevli ülkedeki emniyeti ve asayişi sağlamakla da yükümlü olmuşlardır. Ancak değişen dünya şartları içerisinde bu kurumlar zamanla görevlerini yerine getiremeyip ihtiyaçlara cevap verememeye başlamıştır. Bu bağlamda yeni kurumlar kurulmuş ve modernleşme yoluna gidilmiştir. Zaptiye Müşirliği ve Zaptiye Nezareti gibi kurumlar emniyeti sağlamakla mükellef otoritelerin düzene koyulması için oluşturulmuştur. Bunun yanı sıra Şehremaneti kurularak belediye işleri yoluna koyulmaya çalışılmış devamında İhtisap Nezareti kurulmuş ve böylece ileride teşkilatlanacak belediye zabıtasının temelleri de atılmıştır.

Ülkenin genel durumuna bakıldığında Zaptiye Nezareti'nin ardından polis kurumu özelleşmeye başlayarak kendini göstermiştir. Jandarma teşkilatı da kendi içerisinde kurumsallaşmaya başlayarak varlığını güçlendirmiştir. Ancak ülkede şöyle bir durum söz konusudur ki polis ve jandarma ayrımı bulunmamaktaydı ve çoğunlukla zabıta kelimesi de bu görevlileri işaret etmek için kullanılıyordu. Yeniçeri Ocağı'nın lağvedilmesinin ardından ülkedeki güvenlik boşluğunu da bu kurumlar doldurmuştur. Dolayısıyla bu kurumları zamanın ihtiyaçlarına cevap verecek modern bir yapıya kavuşturmak gerekiyordu. Polis ve jandarma kurumunun ayrılması ile devlet düzeninde yeniden bir yapılanma olması kaçınılmazdır. Bu sebeplerden ötürü Avrupa'dan görevliler getirilerek kurumlarda ıslahat hareketleri başlamıştır. Nitelikli eleman yetiştirmek amacıyla polis

okulları, jandarma okulları ve kurslar açılmaya başlanmıştır. I. Dünya Savaşı'nın sonrasında açılan okullar kapatılmış olsa da Cumhuriyet'in ilanının ardından Anadolu'da bu okullar tekrar açılmaya başlanmıştır. Türkiye Cumhuriyeti adı ile Anadolu topraklarında yeni bir devlet kurulmuştur. Ancak birçok kurum varlığını Osmanlı Devleti'ne borçludur. Türkiye Cumhuriyeti ise bu kurumları yeniden ıslah etmiş, modern bir yapıya kavuşturarak varlıklarını devam ettirmelerini sağlamıştır. Milli Mücadele döneminde polis ve jandarmanın muntazam katkıları bu kurumlara daha fazla önem verilmesini kanıtlar nitelikte olmuştur. Dolayısıyla Anadolu'da tekrar polis okulları açılarak eleman yetiştirilmeye çalışılmıştır. Jandarma varlığını Osmanlı döneminde sağlam bir zemine oturttuğundan dolayı askeri alan içerisindeki varlığını bozmadan devam ettirmeyi başarmıştır. Belediye zabıtası ise şehirlerin toplumsal düzenini sağlamakla görevlendirilmiştir ve polisin en büyük yardımcısı konumunda olmuştur.

Trabzon şehri bağlamında emniyet teşkilatlanmasında ise şehrin hem stratejik konumu hem ticaretle olan bağı ve tarihsel geçmişi belirleyici etkenlerden biri olmuştur. İlk çağlardan itibaren Karadeniz'deki ticareti yönlendiren liman kenti olması bu önemi yüzyıllarca korumuş ve devam ettirmiştir. Osmanlı döneminde özellikle Vali Kadri Bey ile şehirde muntazam bir asayiş ortamı yaşanmıştır. Şüphesiz ki bu ortamın oluşumunda Kadri Bey'in sert mizacı ve yönetim potansiyelinin yüksek olması etkili olmuştur. I. Dünya Savaşı'nda özellikle askeri sevkiyatların Trabzon limanı vasıtasıyla sağlanmış olması doğu ve batı arasında bağlayıcı konumda olan ikmal işlerinin yürütülmesini sağlayan şehrin önemini bir kez daha ortaya çıkarmıştır.

Jeopolitik konumu önemli olan şehrin korunması da bir o kadar ehemmiyet gösterilmesi gereken mesele olmuştur. Rusların Trabzon'u işgal sürecinde kent harabeye dönmüş olsa da savaşın ardından hızlıca toparlanma sürecine girmiştir. Osmanlı döneminde kurulan emniyet teşkilatı Cumhuriyet dönemine de intikal etmiş ve şehrin savunması güçlendirilmiştir. Üçüncü Umum Müfettişliğinin kurulması ile şehrin var olan sorunlarını çözmek üzere yoğun çaba sarf edilmiştir. Bilhassa Üçüncü Umum Müfettiş Tahsin Uzer döneminde bayındırlık faaliyetleri için harekete geçilmiştir. Öyle ki şehirde asayişsizlik yaşanmıyor olması devlet yöneticileri için fırsat doğurmuş ve şehirdeki asıl sorunlara el atılmasını sağlamıştır.

Trabzon kentinde emniyet teşkilatı her daim önemini korumuştur. Değerli bir coğrafyanın parçası olan kent limanı olması sebebiyle bu planlara dâhil edilmiştir. Türkiye Cumhuriyeti ile yeniden kurulan kentte emniyet ve asayişin varlığını kaybetmemesi adına da çalışmalara girişilmiştir. Bu doğrultuda karakollar şehrin stratejik noktalarında kurulmuştur ve hem toplumsal hem adli hem de siyasi işlerde polis gücünden

yararlanılmıştır. Karakollar şehirde en işlek ve en stratejik bölgelerde uzun zaman varlıklarını korumuştur. Öyle ki bir karakol binası çeşitli sebeplerden ötürü yıkılsa o muhitte mutlaka bir başka karakol binası inşa edilmiştir. Atapark, Erdoğdu, Meydan ve Mumhane bölgelerinde bu karakolların varlığından rahatlıkla söz edilebilir. Ancak unutulmamalıdır ki karakollar sadece polisler için yapılar değildir ve jandarma ile zabıta gibi diğer güvenlik güçlerine ait karakollar da mevcuttur.

Emniyet mensuplarının görevleri asayişle sınırlı kalmamıştır. Şehirdeki her türlü bayram, merasim, cenaze ve kutlama işlerinde düzeni sağlamışlardır. Şehir içerisinde yaşanan her olayda emniyet aktif rol oynamıştır. Araçların fren muayenelerinin yapılmasından, odun ve kömür satışının yapılması gibi birçok konuya el atmışlardır. Trabzon'daki polisler içerisinde dikkate şayan bir diğer konu da kadın polislerin varlığından, bilhassa cumhuriyetin ilk yıllarında kadınların polis olmasına karşı çıkan bir grup olsa da varlıklarını emniyet içerisinde göstermelerinden doğan durumdur. Öyle ki kadınlara yer vererek bu şehir aynı zamanda medeniyete ve gelişmeye açık yapıda olduğunu da kanıtlamıştır. 1943 yılında Ahlak Zabıta Bürosu'nun kurulmasıyla Trabzon'daki genelevler ve birtakım şahıslar da kontrol altına alınmıştır.

Anadolu'da asayişin sağlanmasında başlangıçta zorluklar yaşansa da ilk on yılın ardından tüm ülke genelinde asayiş büyük oranda sağlanmıştır. Bilhassa dağlardaki haydutlar ve çetecilik faaliyetleri devleti bir hayli zorlayan olaylar olmuştur. Doğuda zuhur eden aşiret ve ayaklanmalar da buna eklenince devlet iyice zor duruma düşürülmeye çalışılmıştır. Bütün bu isyanlar ve olaylar ise emniyet güçlerinin üstün gayreti sonucunda yok edilmiştir. Trabzon genelinde ise çok büyük isyan ve ayaklanmalar söz konusu olmamıştır.

Şehir dâhilinde büyük olaylar yaşanmamasının yanında hırsızlık, gasp, haydutluk faaliyetleri de fazla görülmemiştir. Cinayet olaylarına bakıldığında ise katil zanlılarını her daim emniyet görevlileri yakalayıp adalete teslim etmiştir. Meyhane ve genelevlerde yaşanan olaylar ise fazladır. Özellikle sarhoş olup sarhoşluğun verdiği etkiyle hareket eden şahıslarla polis uğraşmak mecburiyetinde kalmıştır. Kaçakçılık olayı da Cumhuriyetten önceki dönemde Trabzon'da en çok yaşanan olaylardan olmasına karşın Osmanlının son dönemlerinde Vali Kadri Bey zamanında alınan önlemler etkisini Cumhuriyet döneminde göstermiştir. Trabzon'da yaşanan olaylarda bir başka dikkat çeken husus ise cinayet olaylarında 16-19 yaş aralığındaki çocukların maktul ve katil olmasıdır.

Polisin işlevinin yanında merkez teşkilatlanmasında bir diğer yardımcı güç olan zabıta da etkin rol oynamıştır. Nitekim şehirde düzenin ve asayişin devam ettirilmesine

yönelik meclis toplantılarında çeşitli planlamalar yapılarak bu planlamalar dâhilinde tedbirler alınmıştır. Polis birçok olaya el attığından ve geniş bir sorumluluk alanı olduğundan dolayı belediye polise yardım edecek olan zabıta halkın günlük yaşamında karşılaşıacağı sorunları kaldırmak için kullanmıştır. Nitekim zabıta ile polis iç içe geçmiş ve çoğu zaman ortak faaliyetlere girişmiştir. Aynı zamanda Karadeniz için önemli olan bu şehir özellikle liman ve iskelesi sebebiyle ortak kesişim noktası olarak içerisinde yabancı insanları da barındırmıştır. Bu noktada şehirdeki asayişin bozulmadığı göz önüne alındığında emniyet güçlerinin işlerini eksiksiz yerine getirdiği kanısı ortaya çıkmaktadır.

Öyle ki emniyet teşkilatının güçlenmesi amacıyla çeşitli faaliyetler yürüterek katkı sunulması hedeflenmiştir. Gerek polis okulunun burada açılmış olması gerekse polisler için yönelik kursların düzenleniyor olması eğitim faaliyetlerine verilen önemi göstermektedir. Zira polis okulu sayesinde ülkeye polis memuru kazandırılmış, okulun kapatılması ile memur olmak isteyenler Ankara veya İstanbul'a gönderilmiştir. Ayrıca halk ile emniyet güçleri arasındaki iletişim bir o kadar kuvvetlidir. Yapılan tatbikatlarda ve bilhassa hava saldırılarına karşı verilen kurslarda halk her daim polisin yanında olmuş, şehirleri için var güçleriyle mücadele etmişlerdir. Diğer taraftan insanların gözünde karakola düşmek ayıplanacak bir durum olduğundan bunu yaşamamak adına genel kuralların dışına çıkmamaya özen göstermişlerdir.

Cumhuriyet ile şehirler yeni düzene geçmekte zorlanırken hatta bazı şehirler buna karşı çıkarken Trabzon kenti her daim cumhuriyetin ve Atatürk'ün yanında olmuştur. Bu tutumlarını bilhassa Atatürk'ün Trabzon'u ziyaretlerinde açıkça göz önüne sermişlerdir. Cumhuriyet yolunda ilerleyen kentte dolayısıyla büyük olaylar veya isyan hareketleri yaşanmamış aksine emniyet ve huzur ortamı tesis edilmiştir. Kuşkusuz bu ortamın sağlanmasında devlet görevlilerinin ve şehir yöneticilerinin etkisi azımsanamayacak kadar büyüktür. Halk ise belirlenen kurallar çerçevesinde yaşamaya özen göstererek emniyet güçlerine karşı olan tutumlarında her dönem örnek olmuşlardır.

KAYNAKÇA

- Abay, A. R. (2002). Toplumsal yapı ve toplumsal kurum değişmesi (ihtisap kurumunun zabıta teşkilatına dönüşümü örneği). *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal İlimler Dergisi*, 5(2), 353-368.
- Açık, T. (2016). Osmanlı imparatorluğu'nun 17. yüzyıldaki "alacakaranlığından" bir kesit: Trabzon subaşlarının yerelleşmesi. *SUTAD*, (40), 135-149.
- Ahıskalı, R. (2006). Muhzır. TDV İslam Ansiklopedisi. (Cilt.31, ss. 85-86). Ankara, Türkiye Diyanet Vakfı.
- Akandere, O. (1998). *Milli Şef Dönemi*. İstanbul: İz Yayıncılık.
- Akkaya, B. (2013). Geçmişten günümüze Türk polis teşkilatında rütbelere. *Turkish Studies - International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, 8(5), Ankara, 59-72.
- Akman, N. (1991). *Yönetimde İç Güvenlik ve Jandarma*. Ankara: Genelkurmay Başkanlığı Basımevi.
- Aktel, M. (1998). Tanzimat fermânı'nın toplumsal yansıması. *SDÜ İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 3(3), 177-184.
- Albayrak, H. (1994). *Trabzon Basın Tarihi*. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayın Matbaacılık ve Ticaret İşletmesi Tesisleri.
- Albayrak, H. (2016). *Osmanlı Arşivlerindeki Trabzon Belgelerinin Özetleri*. Trabzon Büyükşehir Belediyesi Yayınları.
- Albayrak, H. (1994). *Trabzon Basın Tarihi*. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayın Matbaacılık ve Ticaret İşletmesi Tesisleri.
- Albayrak, H. (2008). *Trabzon Milli Eğitim Tarihi*. Trabzon Valiliği İl Milli Eğitim Müdürlüğü Yayınları.
- Alyot, H. (2008). *Türkiye'de Zabıta, Tarihsel Gelişim ve Bugünkü Durum*. Ankara: Türk Polis Tarihi Araştırmaları Merkezi.
- Atar, F. (2001). Kadı. TDV İslam Ansiklopedisi. (Cil. 24, ss. 68). İstanbul, Türkiye Diyanet Vakfı.
- Avcı, M. (2014). Atatürk dönemi demiryolu politikası. *Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*, (54), 39-58.
- Aydoğan, E. (2004). Üçüncü umumi müfettişliğinin kurulması ve III. umumî müfettiş Tahsin Uzer'in bazı önemli faaliyetleri. *Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*, (33-34), Mayıs-Kasım, 1-14.

- Ayyıldız, H. (2019). Kolluk faaliyetlerinin denetimi hakkında genel bir değerlendirme. *Türkiye Barolar Birliği Dergisi*, 32(143), 143-180.
- Azcan, İ. (2013). *Türk Modernleşmesi Sürecinde Trabzon Halkevi (1932-1951)*. Serander Yayınları.
- Bal, M. A. (2004). *Hatıralarda Trabzon'un Yakın Tarihi (1860-1950)*. Trabzon: Abp Yayınevi.
- Bal, M. A. (2009). *Trabzon Kronolojisi (MÖ. 800- MS. 2010)*. İstanbul.
- Balkaya, İ. S. (2006). *Serbest Fırka Belgelerine Göre 1930 Belediye Seçimleri*. Erzurum: Güneş Vakfı Yayınları.
- Başkaya, M. (2014). Tek parti iktidarı döneminde Trabzon ekonomisi (1923-1950). *KTU SBE Dergisi*, (7), 17-31.
- Başkaya, M. (2021). Cumhuriyetin ilk yıllarında Trabzon'da çarşaf ve peçe yasağı. *Journal Of Social, Humanities and Administrative Sciences*, 7(47), 2500-2507.
- Belgelerle Türk Polis Tarihi*. (2014). (Cilt. I-II). Ankara: EGM Arşiv ve Dokümantasyon Daire Başkanlığı.
- Belgelerle Türk Polis Tarihi*. (2021). (Cilt. III-IV-VI-VII-VIII). Ankara: EGM Arşiv ve Dokümantasyon Daire Başkanlığı.
- Birinci Yüzyılda (1839-1938) Türk Polis Teşkilatının Tekamül, Teşkilat ve Kadro Hareketleri*. (2018). yay. haz. Ebubekir Açıkgöz, Ankara: EGM Yayınları.
- Bölükbaşı, A. (2018). *Eski Zaman Ortahisar*. Ortahisar Belediyesi Kültür Yayınları.
- Bulut, E. Ç. (2015). Devletin taşradaki eli: umumi müfettişlikler. *CTAD*, 11(21), Bahar, 83-110.
- Bülbül, G. (1989). Islahat fermanını hazırlayan sebepler ve ıslahat fermanı. *Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 2(2), 157-179.
- Canatar, M. (1997). Osmanlı devleti'nde kavaslar ve kavas teşkilatı. *İlmi Araştırmalar Dergisi*, 4, İstanbul, 67-88.
- Canatar, M. (2002). Kavas. TDV İslam Ansiklpedisi. (Cilt. 25, ss. 66-68). Ankara, Türkiye Diyanet Vakfı.
- Çapa, M. ve Çiçek, R. (2004). *Yirminci Yüzyıl Başlarında Trabzon'da Yaşam*. Serander Yayınları.
- Çiçek, R. (2011). *İstikbal Gazetesine Göre Trabzon'da Belediye ve Belediyecilik (1919-1925)*. Serander Yayınları.
- Demirel, Y. (2017). Osmanlı dönemi polis eğitiminden bir sayfa: polis dershanesi. *Türk Polis Tarihinin Kökenleri*, ed. Yücel Yiğit, Ankara: Polis Akademisi Yayınları.

- Dikici, A. (2007). Cumhuriyetin ilk yıllarında türk polisinin Alman ve Avusturya polis teşkilatları ile iş birliği (1923-1938). *BELGİ*, 2(14), 472-495.
- Dikici, A. (2008). Cumhuriyetin ilk yıllarında Türk polis teşkilatı (1923-1938). *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi (AAMD)*, 24(72), 719-756.
- Dikici, A. (2009). İstiklal madalyalı polisler ve yüzellilik polisler. *AAMD*, 25(75), 523-574.
- Dikici, A. (2017). Atatürk dönemi iç güvenlik politikaları ve Türk polis teşkilatı. *Türk İdare Dergisi*, (484), 115-153.
- Doğanay, R. (2017). *Milli Mücadele'de Karadeniz (1919-1922)*. Ankara: AAM.
- Duman, O. Ö. (2015). Darülbedayi'den tiyatro'ya atipik modernist bir kadın: Afife Jale ve dönemi. *Tarih Okulu Dergisi*, 8(23), 63-83.
- Düstur*, 2. Tertip, Cilt: 5, s.174.
- Düstur*, 3. Tertip, Cilt: 5, s. 575.
- Efe, İ. (2018). 1909-1914 yılları arasında jandarmanın ıslahı ve müfettişlik teşkilatının kuruluşu. *Miras ve Değişim: Osmanlıdan Günümüze Jandarma*, ed. Yücel Yiğit, Ahmet Özcan ve İ. Hakkı Demircioğlu, Berikan Yayınevi.
- Eraslan, F. - Metin, İ. (1984). *Türk Polis Tarihi, Kurtuluş Savaşında İç Güvenlik ve Polis*. (Cilt. I). Ankara: Aslımlar Basımevi.
- Eski Fotoğraflarda Trabzon, Albüm 1*. (1999). Der: Osman N. Kardeş.
- Eski Fotoğraflarda Trabzon, Albüm 5*. (2011). Der: Osman N. Kardeş.
- “Eski Polis Kıyafetleri”, <https://www.trabzon.gov.tr/kurumlar/trabzon.gov.tr/1900.jpg>, erişim 18 Mayıs 2022.
- “Eski Polis Kıyafetleri”, <https://trabzon.ktb.gov.tr/Resim/175720,img2734.png?0>., erişim 18 Mayıs 2022.
- “Eski Polis Kıyafetleri”, <https://tr.facebook.com/media/set/?set=a.187933864618>, erişim 18 Mayıs 2022.
- “Eski Polis Kıyafetleri”, <https://www.batman.pol.tr/kurumlar/batman.pol.tr/resimler>, erişim 18 Mayıs 2022.
- “Eski Polis Kıyafetleri”, <https://www.batman.pol.tr/kurumlar/batman.pol.tr/Polis1200>, erişim 18 Mayıs 2022.
- “Eski Polis Kıyafetleri”, https://www.caginpolisi.com.tr/eski_sitemiz/102/35-36-37_dosyalar/image010.jpg, erişim 18 Mayıs 2022.
- “Eski Polis Kıyafetleri”, <https://scontent.fesb10-1.fna.fbcdn.net/v/t1.6439/4676448538>, erişim 18 Mayıs 2022.

- Gezginci, A. (2020). Şehir güvenliği bağlamında Osmanlı Devleti'nde gece bekçileri: asesbaşı ve asesler. *Genç Kalemler Dergisi*, 6(7), Aksaray, 180-183.
- Gül, M. (2003). Konya polis mektebi. *Selçuk Üniversitesi S.B.E. Dergisi*, (10), 131-146.
- Gülsoy, U. (1999). Islahat Fermanı. TDV İslam Ansiklopedisi. (Cilt. 19, ss. 185-190). İstanbul, Türkiye Diyanet Vakfı.
- Gültepe, N. Osmanlıdan günümüze belediye zabıta teşkilatı. 2. *Uluslararası Eminönü Sempozyumu*, 225-233.
- Gümüş, M. (2008). Anayasal meşrûfî yönetime medhal: 1856 Islahat Fermanı'nın tam metin incelemesi. *BİLİG*, 47, 215-240.
- Halk Gazetesi*, 01 Haziran 1945, No:1217.
- Halk Gazetesi*, 02 Temmuz 1943, No: 13.
- Halk Gazetesi*, 07 Birincikanun 1943, No: 58.
- Halk Gazetesi*, 09 Temmuz 1943, No: 15.
- Halk Gazetesi*, 10 Eylül 1943, No: 33.
- Halk Gazetesi*, 10 Nisan 1945, No: 1202.
- Halk Gazetesi*, 11 Haziran 1943, No: 07.
- Halk Gazetesi*, 11 Mayıs 1945, No: 1211.
- Halk Gazetesi*, 13 Temmuz 1943, No: 16.
- Halk Gazetesi*, 14 Eylül 1945, No: 1246.
- Halk Gazetesi*, 15 Haziran 1943, No: 08.
- Halk Gazetesi*, 15 Mayıs 1945, No: 1212.
- Halk Gazetesi*, 17 Nisan 1945, No: 1204.
- Halk Gazetesi*, 18 Haziran 1943, No: 9.
- Halk Gazetesi*, 19 İkinciteşrin 1943, No: 53.
- Halk Gazetesi*, 22 Haziran 1943, No: 10.
- Halk Gazetesi*, 22 Mayıs 1945, No: 1214.
- Halk Gazetesi*, 23 Haziran 1943, No: 12.
- Halk Gazetesi*, 23 Temmuz 1943, No: 19.
- Halk Gazetesi*, 26 Haziran 1945, No: 1224.
- Halk Gazetesi*, 27 Şubat 1945, No: 1191.
- Halk Gazetesi*, 30 Temmuz 1943, No: 21.
- Halk Gazetesi*, 31 Ağustos 1943, No: 30.
- Hareket Gazetesi*, 02 Birinciteşrin 1929, Sayı: 37.
- Hareket Gazetesi*, 11 Eylül 1929, Sayı: 35.

- İlgürel, M. (2009). Subaşı. TDV İslam Ansiklopedisi. (Cilt: 37, ss. 447-448). Türkiye Diyanet Vakfı.
- İnönü, İ. (2006). *Hatıralar*. Yay. Haz.: Sabahattin Selek, Bilgi Yayınları.
- İslamoğlu, A. Hukuk tarihimizde polis kurumuna kısa bir bakış. *I. Türk Hukuk Tarihi Kongresi Bildirileri*, 327-333.
- Kafesoğlu, İ. (2014). *Türk Milli Kültürü*. (36. Basım). İstanbul: Ötüken.
- Karakurt, B. - Bal, C. (1-2 Mart 2013). Genel kolluk özel güvenlik ilişkisi. *13. Ulusal Özel Güvenlik Sempozyumu*, Gaziantep, 391-408.
- Kazıcı, Z. (1998), Hisbe. TDV İslam Ansiklopedisi, (Cilt. 18, ss. 143-145). İstanbul, Türkiye Diyanet Vakfı.
- Keser, B. (1999). Osmanlı Devleti'nde martolos teşkilatı. *A.Ü. Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, (12), Erzurum, 267-275.
- Koca, H. İ. (1996). *Kanun ve nizamnameler ışığında dersaadet belediye teşkilatı (şehremaneti) (1855-1313)*. Yayımlanmış yüksek lisans tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- “Kolluk”, <https://sozluk.gov.tr/>, erişim 27 Temmuz 2021.
- Korhan, T. (Nisan 2012). Cumhuriyet döneminde umum müfettişlikleri ile ilgili bir değerlendirme. *Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi (DÜSBED)*, (7), 134-143.
- Köksal, Ü. (2015). II. meşrutiyet dönemi'nde ve cumhuriyet'in ilk yıllarında Trabzon polis mektebi. *Karadeniz İncelemeleri Dergisi*, 19, 139-166.
- Köse, R. (Haziran 2020). Cumhuriyet'in ilk on yılında doğu vilayetlerinde emniyet ve asayiş sağlama faaliyetleri. *History Studies*, 12(3), 1259-1292.
- Köylü, M. (2018). Mondros mütarekesi sonrası ve milli mücadele dönemi'nde jandarma teşkilatı. *Miras ve Değişim: Osmanlıdan Günümüze Jandarma*, ed. Yücel Yiğit, Ahmet Özcan ve İ. Hakkı Demircioğlu, Berikan Yayınevi.
- Kütükoğlu, M. (1987). 1826 düzenlemesinden sonra İzmir ihtisab nezâreti. *İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Enstitüsü Dergisi*, Prof. Dr. İbrahim Kafesoğlu Hatıra Sayısı, (13), 481-520.
- Mustafa Kemal Sayıl'ın Trabzon Anıları I (1900-1950)*. (2011). haz. Mehmet Akif Bal, İstanbul: Trabzon Kitaplığı V.
- Okçabol, D. (2016). *Türk Zabıta Tarihi ve Teşkilat Tarihçesi*. Ankara: Polis Akademisi Yayınları.
- Oktay, T. (2008). Belediyenin tarihsel gelişimi. *Türkiye'de Yerel Yönetimler*, ed. Recep Bozlağan-Yüksel Demirkaya, Ankar: Nobel Yayınevi.

- Oktay, T. (21-23 Kasım 2011). Osmanlı Devleti'nde merkezi yönetim belediye ilişkileri ve kullanılan meşruiyet kavramları: şehremaneti örneği. 5. *Ulusal Yerel Yönetimler Sempozyumu 21-23 Kasım 2011 Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi*, (Temmuz 2013), Ankara, 431-451.
- Okuyan, A. (2013). *19. Yüzyılın Son Çeyreğinde Trabzon, Dini, Sosyal ve Kültürel Hayat*. Trabzon: Kalem Yayınevi.
- Orsoy, S. (2017). Çin kaynaklarına göre hunlarda asayiş ve güvenlik yapılanması. *Türk Polis Tarihinin Kökenleri*, ed. Yücel Yiğit, Ankara: Polis Akademisi Yayınları.
- Öner, E. (2008). *İstanbul Şehremâneti (Belediyesi)'nin Kuruluşu ve 1917 Yılı Bütçesi*. Ankara: Maliye Bakanlığı Strateji Geliştirme Başkanlığı.
- Özcan, A. (1991). Asesbaşı. TDV İslam Ansiklopedisi. (Cilt. 3, ss. 464). Türkiye Diyanet Vakfı.
- Özcan, A. (1992a). Bostancı. TDV İslam Ansiklopedisi. (Cilt. 6, ss. 308-309). Türkiye Diyanet Vakfı.
- Özcan, A. (1992b). Böcekbaşı. TDV İslam Ansiklopedisi. (Cilt. 6, ss. 323). Türkiye Diyanet Vakfı.
- Özcan, A. (2003). Martolos. TDV İslam Ansiklopedisi. (Cilt. 28, ss. 64-66). Ankara, Türkiye Diyanet Vakfı.
- Özcan, A. (2013). Zaptiye. TDV İslam Ansiklopedisi. (Cilt. 44, ss. 128-130). İstanbul, Türkiye Diyanet Vakfı.
- Özgen, C. – Eryılmaz, M. (2018). Fransa'nın Osmanlı jandarma teşkilatı'nın kuruluş ve gelişimindeki etkisi. *Miras ve Değişim: Osmanlıdan Günümüze Jandarma*, ed. Yücel Yiğit, Ahmet Özcan ve İ. Hakkı Demircioğlu, Berikan Yayınevi.
- Pamuk, B. (2003). XV-XVI. yüzyıllarda Trabzon sancağında martoloslar. *OTAM*, 4(14), Ankara, 185-216.
- Pehlivanlı, H. (1992). *Kurtuluş Savaşı İstihbaratında Askeri Polis Teşkilatı*. Ankara: Genelkurmay Başkanlığı Basımevi.
- Pehlivanlı, H. (2020). Emniyet Teşkilâtı (Cumhuriyet Dönemi) maddesi. Atatürk Ansiklopedisi, ATAM.
- “Polis Vazife ve Salahiyet Kanunu”, <https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/pdf> erişim 11 Aralık 2021.
- Reyhan, C. - Sert, S. (2021). Asakir-i zaptiyeden jandarmaya: Osmanlı kamu düzeninde mahalli asayiş ve emniyetin korunmasında güvenlik kurumu. *Tarih Araştırmaları Dergisi*, 40(70), 407-447.

- Sarısamam, S. (1998). Cumhuriyetin ilk yıllarında kadın kıyafeti meselesi. *Atatürk Yolu Dergisi*, 6(21), 97-106.
- Saydam, A. (1999). *Osmanlı Medeniyet Tarihi*. Trabzon: Derya Kitabevi.
- Sönmez, A. (2005). Polis meclisinin kuruluşu ve kaldırılışı (1845-1850). *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Tarih Bölümü Tarih Araştırmaları Dergisi*, 24(37), 263.
- Sönmez, A. (2006). Zaptiye teşkilatı'nın düzenlenmesi (1840-1869). *Tarih Araştırmaları Dergisi*, 25(39), 199-219.
- Sönmez, A. (2007). Jandarma teşkilatı'nın kuruluşu sürecinde Baker Paşa'nın rolü. *Yakın Dönem Türkiye Araştırmaları*, (11), 163-173.
- Sönmez, A. (2018). Tanzimat Fermanı'nın ilanı sonrasında zaptiye teşkilatı'nın düzenlenmesi ve 1846 tarihli asakir-i zaptiye nizamnamesi. *Miras ve Değişim: Osmanlıdan Günümüze Jandarma*, ed. Yücel Yiğit, Ahmet Özcan ve İ. Hakkı Demircioğlu, Berikan Yayınevi.
- Subaşı, T. (2017). Tanzimat Döneminde Kurulan Polis Meclisi'nin İdari Yapılanması ve Faaliyetleri. ed. Yücel Yiğit, *Türk Polis Tarihinin Kökenleri*, Ankara: Polis Akademisi Yayınları.
- Şahin, E. (2017). 1845'ten 1913'e Osmanlı Polis Nizamnamelerine Karşılaştırmalı Bir Yaklaşım. *Türk Polis Tarihinin Kökenleri*, ed. Yücel Yiğit, Ankara: Polis Akademisi Yayınları.
- Şahin, E. (2018). *Türk Polis Eğitim Tarihi*. Ankara.
- Şakiroğlu, M. H. (1993). Cezâyir-i Bahr-i Sefid. TDV İslam Ansiklopedisi. (Cilt. 7, ss. 500-501). İstanbul, Türkiye Diyanet Vakfı.
- Şen, Ö. (1998). *Trabzon Tarihi*. Derya Kitabevi.
- Şimşek, R. (1993). *Trabzon Belediye Tarihi I, Osmanlı Dönemi*. Trabzon: Trabzon Belediyesi Kültür Yayınları.
- Taş, H. (2008). Osmanlı kadı mahkemesindeki "şühûdü'l-hâl" nasıl değerlendirilebilir?. *BİLİG*, (44), 25-44.
- Taşagıl, A. (2017). Gök Türk döneminde iç güvenlik meselesine bir bakış. *Türk Polis Tarihinin Kökenleri*, ed. Yücel Yiğit, Ankara: Polis Akademisi Yayınları.
- T.C. Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı, BCA, Bakanlıklararası Tayin Daire Başkanlığı, 101/3/19; 177/25/02; 2/8/8; 20/56/04; 3/4/18; 52/35/20; 7/26/14.
- T.C. Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı. BCA, Kararlar Daire Başkanlığı (1920-1928), 13/17/18; 13/20/17.

- T.C. Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı. BCA, Muamelat Genel Müdürlüğü, 106/696/35; 110/740/13; 125/896/8; 127/912/23; 2/12/9; 20/115/04; 20/115/4; 70/463/15; 70/463/24; 71/464/9; 71/467/8.*
- T.C. Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı. BCA, Başbakanlık Özel Kalem Müdürlüğü, 1/5/5.*
- T.C. Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı. BOA, A. DVNSMHM.d., 3/1598; 5/282.*
- T.C. Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı. BOA, A. AMD., 55/4.*
- T.C. Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı. BOA, A. DVN. MKL., 17/1.*
- T.C. Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı. BOA, A. DVN., 105/52.*
- T.C. Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı. BOA, A. DVN., 20/85.*
- T.C. Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı. BOA, A.MKT. MHM., 46/17.*
- T.C. Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı. BOA, A.MKT. MHM., 632/2.*
- T.C. Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı. BOA, A.MKT. NZD., 35/40.*
- T.C. Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı. BOA, AE. SAMD. III., 92/9169.*
- T.C. Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı. BOA, AE. SSLM. III, 1/11.*
- T.C. Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı. BOA, BEO, 878/65794.*
- T.C. Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı. BOA, C. BH., 11/535.*
- T.C. Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı. BOA, C. SM., 16/820.*
- T.C. Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı. BOA, C.ADL, 1/3.*
- T.C. Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı. BOA, Cevdet Belediye, 28/1383.*
- T.C. Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı. BOA, Cevdet Saray, 59/2986.*
- T.C. Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı. BOA, DH. EUM. 3.ŞB, 3/19.*
- T.C. Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı. BOA, DH. EUM. 5.ŞB, 5/18.*
- T.C. Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı. BOA, DH. EUM. KADL, 3/25.*
- T.C. Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı. BOA, DH.EUM.LVZ., 11/66.*
- T.C. Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı. BOA, DH.EUM.THR., 88/54.*
- T.C. Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı. BOA, DH.MB.HPS.M, 2/40.*
- T.C. Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı. BOA, DH.MKT., 1164/38.*
- T.C. Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı. BOA, DH.MUI., 27/5.*
- T.C. Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı. BOA, Divan-ı Hümayun, Name-i Hümayun Defteri; HAT, 1567/20; 1645/21; 289/17343; 292/17420; 292/17421; 322/18867; 363/20139; 375/20446; 393/20820; 416/21516; 446/2228.*
- T.C. Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı. BOA, HR. MKT., 1/10.*
- T.C. Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı. BOA, HR.TO., 522/48.*

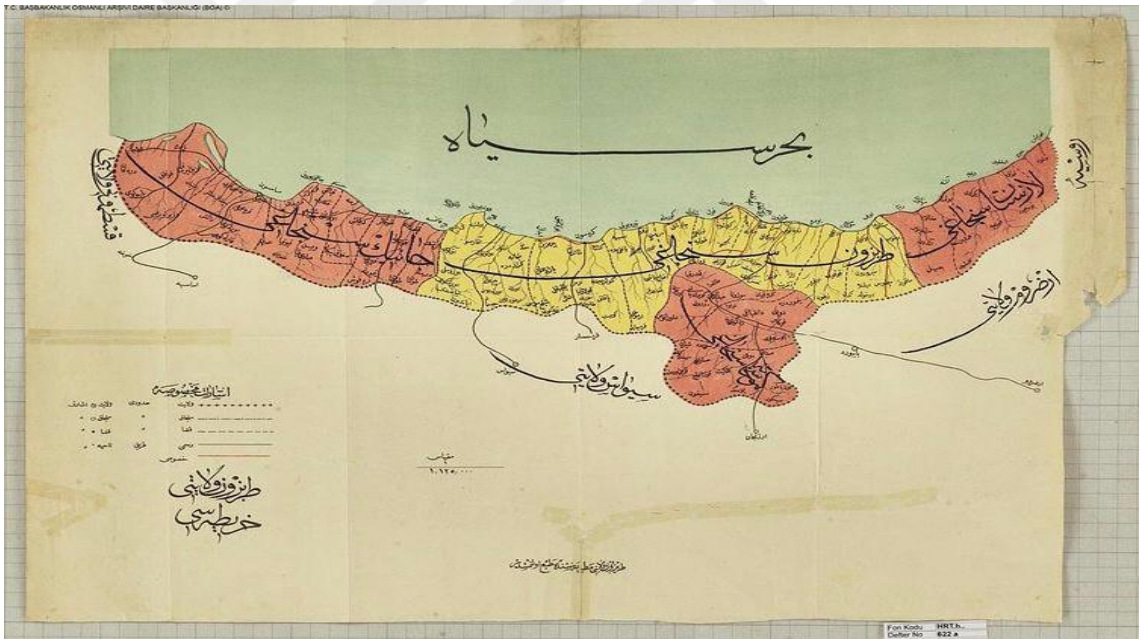
- T.C. Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı. BOA, İ. DÜİT., 20/4.
- T.C. Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı. BOA, İ. RSM., 2/55.
- T.C. Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı. BOA, İ.MMS., 158/16; 37/1538; 6/245; 3/4.
- T.C. Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı. BOA, İ.ŞD., 16/710.
- T.C. Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı. BOA, İE. DH., 28/2469; 3/299.
- T.C. Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı. BOA, İE.ŞKRT, 1/2, H. 29.12.1255.
- T.C. Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı. BOA, MB.İ., 57/20.
- T.C. Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı. BOA, ŞD., 1278/26; 1825/64; 250/45.
- T.C. Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı. BOA, TFR.I.M., 15/1469.
- T.C. Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı. BOA, TS.MA. e., 367/15; 367/16; 367/13; 367/14.
- T.C. Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı. BOA, Y..EE., 10/63.
- T.C. Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı. BOA, Y.PRK.A., 2/78.
- T.C. Resmi Gazete, 12 Haziran 1937, Sayı: 3629, s. 8268-8275.
- T.C. Resmi Gazete, 15 Teşrinisani 1937, Sayı: 3759, s. 8963-8965.
- T.C. Resmi Gazete, 20 Kanunievvel 1940, Sayı: 4691, s. 209.
- T.C. Resmi Gazete, 28 Haziran 1938, Sayı: 3945, s. 10110-10112.
- T.C. Resmi Gazete, 6 Temmuz 1932, Sayı: 2143, s. 1685-1690.
- T.C. Resmi Gazete, 22 Temmuz 1934, Sayı: 2758, s. 4177.
- T.C. Resmi Gazete, 14 Mart 1936, Sayı: 3253, s. 6203.
- T.C. Resmi Gazete, 5 Mart 1938, Sayı: 3848, s. 9457-9461.
- T.C. Resmi Gazete, 14 Mart 1938, Sayı: 3847, s. 9451-9452.
- T.C. Resmi Gazete, 1 Temmuz 1938, Sayı: 3948, s. 10139-10142.
- T.C. Resmi Gazete, 16 Temmuz 1938, Sayı: 3961, s. 10304.
- T.C. Resmi Gazete, 08 Nisan 1941, Sayı: 4779, s. 753-755.
- T.C. Resmi Gazete, 03 Ağustos 1945, Sayı: 6074, s. 9149-9150.
- Tekir, S. (2020). *Osmanlı'dan Cumhuriyete Jandarma, Kuruluş Teşkilat ve Mücadele (1903-1938)*. İstanbul: Timaş Yayınları.
- Tongur, H. (2016). *Türkiye'de Genel Kolluk*. Ankara: Polis Akademisi Yayınları.
- Trabzon'dan Atatürk'e, (1981). haz. Trabzon İl Kutlama Komitesi, Trabzon.
- Trabzon Belediyesi Meclis Tutanakları, "1930 Senesine Ait Umumi Mesai Raporu", 11.01.1931.

- Trabzon Belediyesi Meclis Tutanakları, "1931 Senesine Ait Umumi Mesai Raporu, 2. İnikat, 14.09.1932.*
- Trabzon Belediyesi Meclis Tutanakları, "1932-1933 umumi mesai raporu", 04.11.1933.*
- Trabzon Belediyesi Meclis Tutanakları, "1936-1937 Yılı Mesai Raporu", 19. İnikat, 28.04.1937.*
- Trabzon Belediyesi Meclis Tutanakları, "1936-1937 Yılı Mesai Raporu", 17. İnikat, 26.04.1937.*
- Trabzon Belediyesi Meclis Tutanakları. "1939-1940 Yılı Mesai Raporu".*
- Trabzon Belediyesi Meclis Tutanakları. "1940-1941 Yılı Mesai Raporu", 07.11.1941.*
- Trabzon Belediyesi Meclis Tutanakları. "1940-1941 Yılı Mesai Raporu".*
- Trabzon Belediyesi Meclis Tutanakları. "1941-1942 Mali Yılı Mesai Raporu".*
- Trabzon Belediyesi Meclis Tutanakları. "1943-1944 Yılı Mesai Raporu", 03.11.1944.*
- Trabzon Belediyesi Meclis Tutanakları. "1943-1944 Yılı Mesai Raporu".*
- Trabzon Belediyesi Meclis Tutanakları. "1943-1944 Yılı Mesai Raporu".*
- Trabzon Belediyesi Meclis Tutanakları. "1943-1944 Yılı Mesai Raporu".*
- Trabzon Belediyesi Meclis Tutanakları. 1. İnikat, 01.11.1943.*
- Trabzon Belediyesi Meclis Tutanakları. 1. İnikat, 01.11.1943.*
- Trabzon Belediyesi Meclis Tutanakları. 11. İnikat, 20.04.1944.*
- Trabzon Belediyesi Meclis Tutanakları. 11.09.1937.*
- Trabzon Belediyesi Meclis Tutanakları. 14. İnikat, 09.05.1941.*
- Trabzon Belediyesi Meclis Tutanakları. 14. İnikat, 12.04.1939.*
- Trabzon Belediyesi Meclis Tutanakları. 15. İnikat, 10.05.1938.*
- Trabzon Belediyesi Meclis Tutanakları. 15. İnikat, 13.04.1939.*
- Trabzon Belediyesi Meclis Tutanakları. 15. İnikat, 30.04.1932.*
- Trabzon Belediyesi Meclis Tutanakları. 2. İnikat, 03.11.1938.*
- Trabzon Belediyesi Meclis Tutanakları. 2. İnikat, 04.02.1935.*
- Trabzon Belediyesi Meclis Tutanakları. 20. İnikat, 21.04.1936.*
- Trabzon Belediyesi Meclis Tutanakları. 20.04.1935.*
- Trabzon Belediyesi Meclis Tutanakları. 25.11.1935.*
- Trabzon Belediyesi Meclis Tutanakları. 3. İnikat, 06.11.1939.*
- Trabzon Belediyesi Meclis Tutanakları. 3. İnikat, 14.11.1931.*
- Trabzon Belediyesi Meclis Tutanakları. 3. İnikat, 14.11.1931.*
- Trabzon Belediyesi Meclis Tutanakları. 4. İnikat, 11.11.1937.*
- Turan, O. (2014). Selçuklular Tarihi ve Türk-İslam Medeniyeti. (17. Basım), İstanbul: Ötüken.*

- Turna, N. (27-29 Mayıs 2014). Osmanlı İstanbul’unda iç pasaport: mürur tezkiresi. *II. Uluslararası Osmanlı İstanbulu Sempozyumu (Bildirileri Kitabı)*, 389-403.
- Türk Polis Tarihinin Kökenleri*. (2017). ed. Yücel Yiğit, Ankara: Polis Akademisi Yayınları.
- Türkmen, Z. (2020). Jandarma. TDV İslam Ansiklopedisi. (Ek-1 Gözden Geçirilmiş İkinci Basım, ss. 689-691). Ankara, Türkiye Diyanet Vakfı.
- Uzuner, S. Z. (1990). *Atatürk’ün Trabzon Konuşmaları*. Karadeniz Teknik Üniversitesi Yayınları.
- Van, N. (2017). Osmanlı polis teşkilatının modernleşme sürecinde Celestin Bonnin’in rolü. *Türk Polis Tarihinin Kökenleri*, ed. Yücel Yiğit, Ankara: Polis Akademisi Yayınları.
- Yağar, H. (2002). Osmanlı polis teşkilatı ve yenileşme süreci. *Türkler*, Ankara: Yeni Türkiye Yayınları.
- Yeniyol Gazetesi*, 02 Haziran 1937, Sayı: 2376.
- Yeniyol Gazetesi*, 04 Birinciteşrin 1939, Sayı: 2629.
- Yeniyol Gazetesi*, 05 Haziran 1939, Sayı: 2378.
- Yeniyol Gazetesi*, 05 İkincikanun 1939, Sayı: 2550.
- Yeniyol Gazetesi*, 07 İkincikanun 1942, Sayı: 2854.
- Yeniyol Gazetesi*, 10 Haziran 1937, Sayı: 2380.
- Yeniyol Gazetesi*, 10 İkincikanun 1935, Sayı: 1999.
- Yeniyol Gazetesi*, 10 İkincikanun 1940, Sayı: 2656.
- Yeniyol Gazetesi*, 11 Teşrinievvel 1934, Sayı: 1973.
- Yeniyol Gazetesi*, 13 İkincikanun 1937, Sayı: 2285.
- Yeniyol Gazetesi*, 13 İkinciteşrin 1939, Sayı: 2640.
- Yeniyol Gazetesi*, 18 İkincikanun 1936, Sayı: 2107.
- Yeniyol Gazetesi*, 19 Haziran 1937, Sayı: 2385.
- Yeniyol Gazetesi*, 22 İkincikanun 1936, Sayı: 2108.
- Yeniyol Gazetesi*, 22 İkincikanun 1936, Sayı: 2108.
- Yeniyol Gazetesi*, 29 Birinciteşrin 1940, Sayı: 2737.
- Yeniyol Gazetesi*, 29 İkincikanun 1936, Sayı: 2110.
- Yeniyol Gazetesi*, 31 Birincikanun 1934, Sayı: 1996.
- Yeniyol Gazetesi*, 29 Nisan 1935, Sayı: 2028.
- Yeniyol Gazetesi*, 27 Temmuz 1935, Sayı: 2056.
- Yeniyol Gazetesi*, 17 Ağustos 1935, Sayı: 2062.
- Yeniyol Gazetesi*, 24 Ağustos 1935, Sayı: 2064.

- Yeniyol Gazetesi*, 01 Ağustos 1936, Sayı: 2162.
- Yeniyol Gazetesi*, 8 Şubat 1937, Sayı: 2307.
- Yeniyol Gazetesi*, 20 Temmuz 1938, Sayı: 2508.
- Yeniyol Gazetesi*, 23 Temmuz 1938, Sayı: 2509.
- Yeniyol Gazetesi*, 03 Ağustos 1938, Sayı: 2512.
- Yeniyol Gazetesi*, 11 Mart 1939, Sayı: 2568.
- Yeniyol Gazetesi*, 26 Nisan 1939, Sayı: 2581.
- Yeniyol Gazetesi*, 29 Temmuz 1939, Sayı: 2608.
- Yeniyol Gazetesi*, 11 Şubat 1940, Sayı: 2664.
- Yeniyol Gazetesi*, 06 Mart 1940, Sayı: 2671.
- Yeniyol Gazetesi*, 27 Mart 1940, Sayı: 2677.
- Yeniyol Gazetesi*, 24 Nisan 1940, Sayı: 2685.
- Yeniyol Gazetesi*, 17 Temmuz 1940, Sayı: 2709.
- Yeniyol Gazetesi*, 20 Temmuz 1940, Sayı: 2710.
- Yeniyol Gazetesi*, 14 Eylül 1940, Sayı: 2726.
- Yeniyol Gazetesi*, 01 Şubat 1941, Sayı: 2763.
- Yeniyol Gazetesi*, 11 Eylül 1942, Sayı: 2922.
- Yiğit, İ. (2004). Memlükler. TDV İslam Ansiklopedisi. (Cilt. 29, ss. 90-97). Ankara, Türkiye Diyanet Vakfı.
- Yiğit, Y. (2022). Şehir ve asayiş: ikinci komiserlikten müdürlüğe Trabzon emniyeti. *Trabzon Sempozyumu*, Mayıs-Trabzon, 1-20.
- Zengin, E. (Haziran 2020). Tarihsel süreçte “Dersim meselesi”. *Atatürk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, (64), 469-483.

Ek 2: Cumhuriyetin İlk Yıllarında Trabzon Şehri ve Vilayet Sınırlarını Gösteren Harita

Kaynak: http://www.trabzon.gov.tr/kurumlar/trabzon.gov.tr/fotogaleri/eskitrabzon/trabzonlisesi_1900.jpg

Ek 3: Atatürk'ün Trabzon Gezisinden Yanında Emniyet Personeli ve Devlet Adamları

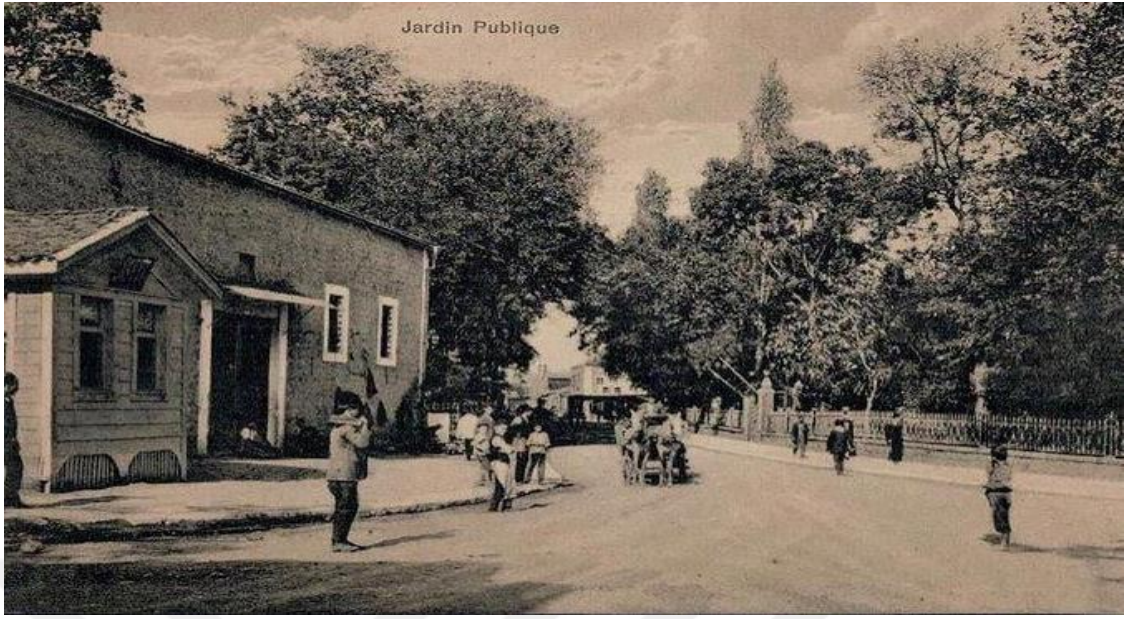

Kaynak: *Eski Fotoğraflarda Trabzon, Albüm 1*, Der: Osman N. Kardeş, 1999.

Kaynak: <https://trabzon.ktb.gov.tr/Resim/175720,img2734.png?0>

Ek 4: Trabzon'da Bulunan Bazı Eski Karakollar

Meydan Parkı İçerisinde Eski Belediye Karakolu

Kaynak: *Eski Fotoğraflarda Trabzon, Albüm 5*, Der.: Osman N. Kardeş, 2011.

Kaynak: <https://tr.facebook.com/media/set/?set=a.187933864618043.45591.187913001286796&type>

Ek 4: (Devamı)

Trabzon Liman İskelesinde Yolcular Ve Vapurlar Yılı. 1936

Limanda Bulunan Gümrük Karakol Binası

Kaynak: <https://tr.facebook.com/media/set/?set=a.187933864618043.45591.187913001286796&type>

Ek 4: (Devamı)

Kaynak: Atilla Alp Bölükbaşı, *Eski Zaman Ortahisar*, Ortahisar Belediyesi Kültür Yayınları, 2018, s. 64.

Taksim Parkının Üzerinde Mezarlık Olan Alan ve Sonrasında Mezarlık Üzerine İnşa Edilen Karakol Binası

Kaynak: https://scontent.fesb10-1.fna.fbcdn.net/v/t1.6435-9/46764485_1923883074356438_

Ek 5: Kullanılan Polis Kıyafetleri

Kaynak: https://www.caginpolicisi.com.tr/eski_sitemiz/102/35-36-37_dosyalar/image010.jpg

Ek 6: Kullanılan Bazı Polis Kıyafetleri

Ek 6: (Devamı)

Kaynak: https://www.batman.pol.tr/kurumlar/batman.pol.tr/Polis%20K%C4%B1yafetleri/muzeden_resimler_114.jpg?mode=resize&width=1200

Ek 7: Emniyet Güçleri Tarafından Kullanılan Tabanca ve Tüfekler

Kaynak: https://www.batman.pol.tr/kurumlar/batman.pol.tr/Polis%20K%C4%B1yafetleri/muzeden_resimler_122.jpg?mode=resize&width=1200

Ek 8: 1920 Yılı Trabzon Taşra Teşkilatı Emniyet Kadrosu

*

Trabzon Vilâyeti

Polis Müdürü	Merkez Memuru	Serkomiser	İkinci Komiser	Komiser Mu'âvini	Polis	Yekûn	Polis Merkezî	Yalnız Merkezî-i Mezkûre Nüfus	Ne Merkezîdir
1	1	1	2	9	63	77	Trabzon	32886	Vilâyet
-	-	-	1	3	21	25	Ordu	11278	Kazâ
-	-	-	-	1	7	8	Akçaabat	4499	Kazâ
-	-	-	1	2	14	17	Tirebolu	7763	Kazâ
-	-	-	1	3	21	25	Giresun	10423	Kazâ
-	-	-	1	2	14	17	Gümüşhane	7102	Livâ
-	-	-	1	4	28	33	Lazistan	13201	Livâ
-	-	-	-	1	7	8	Görece		Kazâ
-	-	-	-	1	7	8	Vakfikebir		Kazâ
-	-	-	-	1	7	8	Sürmene		Kazâ
-	-	-	-	1	7	8	Of		Kazâ
-	-	-	-	1	7	8	Maçka (Cevizlik)		Kazâ
-	-	-	-	1	7	8	Atina		Kazâ
-	-	-	-	1	7	8	Hopa		Kazâ
-	-	-	-	1	7	8	Torul (Ardas)		Kazâ
-	-	-	-	1	7	8	Kelkit (Çiftlik)		Kazâ
-	-	-	-	1	7	8	Şiran (Karaca)		Kazâ
1	1	1	7	34	238	282	Yekûn		

Kaynak: *Belgelerle Türk Polis Tarihi VI*, s.243.

ÖZGEÇMİŞ

İlk ve orta öğretimini Trabzon Prof. İhsan Koz İlköğretim Okulu ve Yavuz Sultan Selim Anadolu Lisesi'nde tamamladı. 2013-2014 eğitim öğretim yılında Karadeniz Teknik Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü'nü kazandı. 09/06/2018 tarihinde bu bölümden mezun olarak 22/08/2019 tarihinde Gümüşhane Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Bölümü'nde yüksek lisansa başladı.

2019 yılından itibaren Trabzon Halk Eğitim Merkezi ve Büyükşehir/Ortahisar Belediyesi'nin ortaklaşa yürüttüğü Destekleme ve Yetiştirme Kursu'nda Tarih öğretmeni olarak görev yapmaktadır. 2020-2021 yılları arasında Final Okulları'nın Çukurçayır şubesinde Sosyal Bilgiler öğretmeni olarak bulunmuştur.